

(Muinaisjäänuksia

Helsingin Kihlakunnassa

Luettelu

J. E. Tuomaala

4
Muinaisjäänöksiä
Helsingin kihlakunnassa.

Luetellut

J. E. Tuomala.

(— O. A. J. Lönnbohm —)

Kesällä 1885 erään opettajani (kehoituksesta ja saatuani Suomen Muinaismuistoyhdistykseltä vähäisen stipendion rupe- sin tutkimaan Helsingin kihlakunnan muinaisjäännöksiä. Piirustajana oli minulla Työcolainen E. T. Nyholm, josta kaksi matkaa oli kumppaninani, mutta viimeisen matkan tein yksin kun Nyholmin kivulloidun tähden täytyi jäädä kotia. Mutta kun en kesällä 1885 ehtinyt saada kaikkia paikkoja käydyksi, kun muut tekemiset minua siinä estivät, ehdin vasta kesällä 1886 saada työni suoritukseksi, jolloin täytyi myös yksinään matkustaa, kun piirustajani oli lähtenyt ylimmähen.

Nämä seudut ovat vanhimpia asuttuja paikkoja maassamme. Sestä tähden toivoin saavani hyvän sadon. Mutta täytyy tunnustaa, etten niin hyvää ensinkään saanut, kuin olin ajatellut. Tähän en voi mitään syytä

sanoa, kuin oman kokemattomuuteni ja tyhmyyteni, kun olin joutunut perin vieräälle alalle. Toiseksi oli vielä kansassa kytevä taikausko ja monen salaperäisyys suureksi haitaksi tutkimiselle. Monessakin paikassa, kun kysyin, oliko kukaan löytänyt ukkosen nauvoja, ukon nauvoja eli ruotsiksi åskpilar, åskoiggar, torviggas, joilla nimillä Uudella maalla muinaiskaluja nimitetään, sain vastaukseksi: "Kyllähän täälläpäin ukkonen on käynyt, mutta ei kukaan kuulu niitä löytäneen," "taikka myös," "Mitä ne on ja mitä niillä tehdään?" Muutamien paikkoihin täytyi jättääkin, kun omistaja millään tavoin niistä helteinyt, muutamissa paikoissa ei niitä edes näytettykään, vaikka olisi ollutkin. Pienellä tavoin oli muutenkin muinaisjätteidensä laita. Monessakaan paikassa ei tiedetty mitään muinaisjätteistä, vaikka niitä olisi ollutkin ja toisessa paikassa sanottiin varmaan niitä siellä löytyvän. Muutamissa paikoissa taas olivat ihmiset meistä niin väliäpitämättömiä, etteivät meistä paljon lukua pitäneet,

3.
arvelivat mitä maankulkijoita ja laiskuria nus lienevätkään. Taikka luulisi että Uudella maalla, joka on niin lähellä pääkaupunkia ja sivistyksen (jää) paikkaa, ei enää taikauskoista kansaa löytyisikään, jossa on kansakoulut ja muutt sivistyksen välikappaleet, niin löytyy Uudella maalla monessa paikassa yhtä taikauskoista kansaa, kuin muuallakin Suomen niemellä. Tätä ei nyt sentään voi sanoa koko kihlakunnasta. Olihan siellä sivistyneempiäkin ihmisiä, joilla oli sanomalehdet ja nämät kohta tiesivät, mitä me olimme haussa, ja kohta sanottiin: "Nähan on niitä joista tänuvootisessa annaksakin on puhetta" ja siitä paikasta paljon sai tietää.

Näitä paikkoja on ennen osaksi tutkittu. Professori A. O. Freudenthal on tutkinut ja piirustanut Itä-Uusmaan kiinteistä muinaisjäännöksiä ja antanut niistä kertomuksen "Öfversigt af östra Nylands fasta fornlämnningar" Suomen Muinaismuistoyhdistyksen alkakauskirjassa I. Niihinkin

on pastori H. A. Reinholm kirjoituksessaan
 "Kristinuskon saatosta Suomeen" M. M. Y:n ai-
 kakauskirjassa II. kertomut monta seikkaa
 ja tarinaa kirkoista, asutuksesta y. m. Helsin-
 gin Sipoon ja Porvoon pitäjissä, niin ettei
 niistä paikallaan ole ^{sen onneksi} laavertelemista.

Helsingin ^{kirkkikunta} pitäjä käsittää seuraavat kuun-
 si pitäjää: Porvoon pitäjä sekä Askulan,
 Pukkilan ja Pornneen kappelit, Sipoon pitä-
 jä sekä Osterlundomin kappeli, sekä Hel-
 singin, Nurmijärven, Tuusulan ja Mäntsälän
 pitäjät.

Porvoon pitäjä sekä Askulan, Pukkilan
 ja Pornneen kappelit.

Tämän Helsingin kirkkikunnan isomman
 ja itäisimmän pitäjän ^{seurakunnat} rajat ovat idässä
 Pernajan kirkkikunta, pohjassa Hämeen lää-
 ni ja Mäntsälä, lännessä Sipoon pitäjä
 sekä etelässä Suomen lahti. Maa on jöten-
 sakin epätasaista. Suurin joki on Porvoonjoki,
 joka saa alkunsa Hololanlähteestä "Hämeen-
 läänissä", ja saa sivujokseen Porvoon pitäjäs-
 sä Savijoen, joka juoksee Sahajärvestä, Korttian-
 joen, Puhar-Onkimaan joen Sääksjärvestä,
 sekä Monninkylän joen. Toinen suurempi jo-
 ki on Mustionjoki, jolla Mäntsälän pitäjässä
 on nimenä Mäntsälänjoki. Siihen juoksee pie-
 ni Hinthaaaran joki joka tulee Laukkosken kot-
 järvestä. Mustionjoessa on Halkian kylässä
 pieni koski Halkianryöppy, jota kuitenkin Hel-
 singin ^{kirkkikunnan} ^{vepraates} pitäjän kosken ^{vepraates} voi lukea mainiois-
 koskien joukkoon.

Järvistä on, paitsi jo mainittut, mainittavimmat Kanteleella Kanteleenjärvi, Tiiläässä Koukjärvi ja Tiiläänjärvi, Parkijärvi, Eikenäsijärvi, Holanjärvi, Eriksdalinjärvi, Vehkjärvi ja Laukkoskissa, paitsi Kotojärvi Ruokojärvi. Sitä paitsi on Porvoon pitäjällä suurin ja kaunis saaristo.

Porvoon on vanhin kirkkoherrakunta tällä seudulla, ja syntyi luultavasti jo aikaisin 12:lla vuosisadalla, vaikka sitä ja sen kirkkoherran nimeä mainitaan vasta 1327. Sillä oli kappeleina Pernaja, josta Lapteski, Myrskylä, Pyhtää ja Elimäki luullaan olevan lohkaistuja, ja Lipo, josta Helsingin pitäjä luullaan tulleen erotetuksi. Sitten tuli kappeliksi 1640, ja Pukkila (Pavijoki) on samoin vanha, miedemmällä oli sitä ennen oma kirkkoherransa vuoteen 1639. Porneesi on ollut kappelina vuodesta 1729. Hamasta siitä asti, kuin piispanistuin muutettiin Viipurista Porvooseen, on Porvoon ollut Tuomiokirkkoseurakuntana.

Astutus-tarinoita.

Vanhimmaksi kyläksi arvellaan Saksalaa ja Vanhaa Moisjota.

Kaarinkylän nimestä kerrottiin: Eräs nainen, joka ensiksi muutti Kaarinkylään, oli Kari. Hän asui vähän alempana nykyistä kylän paikkaa, ^{josta} ja siitä on löydetty vielä vanhoja raunioita. Eräs toinen Kari kertoi että kylä siitä sai nimensä ^{ja eräs kolmas taas arvelee erään Kari-nimisen ruotsalaisen miehen kylän ensimmäiset asukkaat asettuivat joen kaareen.} ~~ensimmäisiksi, joka oli tullut, jalkapöytä, erään polun kylän va-
tai talon isäntä josta tietäisiin. hällä paikalla.~~

Kirkkoisin oli tullut kaksi veljestä Kärkölästä ja asettuivat läntispuolelle jokea. Rantalan maantien kohdalla on vielä heidän muurinraunioita ja huoneensioja. Mutta kun he rupesivat ottamaan piispan lanpaita, joka asui Kröngistössä, kutsui piispa heidän toiselle puolelle jokea Kriinlän talon tontille. He olivat olleet naimattomia ja yksinäisiä. Eräs toinen Kari taas kertoi, että veljeksiä oli kolme, joista isolle puolelle muutti kaksi ja vähälle puolelle yksi. He hakkasivat hongan ^{portaaksi} ~~ylä~~ joen, joka siinä oli ollut ~~kuin~~ pieni oja. Hongan kantoja on vielä löydetty Lasilan tallin paikalta. Lassila, Ollila, Luukila ovat vanhoja taloja.

Tuortlaan oli muuttanut eräs Tuomas-niminen mies. Toiset taas kertovat: Kuninkaalla oli ollut huora. Lentähdessä lahjoitti hän hänen pojalleen maata Piispan eli Kröngistön kartanosta. Sitä tuli Tuortla, joka alkuun oli ollut Huorala. Sieltä käytiin ennen ~~vähän~~ vanhaa.

8. julkua pitämässä eli uhraamassa. Siitä taitaa olla se-
nanparsi: "Tuortlass" on mailman napa ja myös se
ruotsalainen nimi Thorasbacka. Hannulan isäntä sanoi
myös kunnalleen kerrottavan että Munkkalaisia oli Tuort-
lan ensi-asukkaat olleet.⁴⁾

Manninkylän nimestä kerrottiin, että ^{itsellä} sill' ei ole mitään
perustusta vaan että se on koottu "monesta kylästä", niinkuin
sen entinen ruotsalainen nimikin näyttää siinäpäin viittaa-
van. Se ~~was~~ ruotsalainen vanha nimi kirjoitettiin
Mondby, joka vasta suomalaista monta kylää. Ruusi-
mäiseksi taloksi arvelaan Tuiskulä Tuiskulaa. Eräs mies
tuli ja rakensi tupansa Tuiskulan paikalle, joka oli
hyvin lakea ja korkea paikka niin että mies saatuaan
talonsa valmiiksi sanoi: "Kylläpä tässä tuisku tuntuu".
Josta Tuiskula sitte sai nimensä. (Tuiskulan) ladon alla
sanotaan vielä olevan eninmäisiä kervaskantoja. Kyttälän
pellossa sanotaan olleen talon, jonka nimin ^{Tähti} hävinnyt.
Tuhar-Onkimäelle oli tullut ~~Har~~ Härman-Onkimäel-
tä kolme veljestä: Olli Paavo ja Eerikki. Yksi heistä
oli istuskellut puunhaarassa ja onkeimut jiltkät ajat.
He rakensivat itselleen erimajan ^{joka paikalla} ja siitä tuli vanhim-
mat talot: Ollila, Paavola ja Eerola ja kylän nimi Pu-
Onkimaa. Onkimään esi-Anttilan riikki ^{sanotaan olevan} pitää olla on-
nimäinen kylässä. ^{niinkuin Tuorala, Tuorila, Tuorla}
Se on kylän nimeä kirjoitetaan monella tavalla, mutta asuk-

9. Suomenkylä (Finby) sai nimensä siitä, että hämäläiset
Porvoosen tullessaan siinä aina olivat yö-
tä. Siitä oli ennen mennyt oikotie Porvoosen.

Saksanniemi on ennen ollut Kaupinmäellä ja
sen entinen nimi oli Kauppos. Kaupinmäkeä (Kaup-
backa) kutsutaan nyt Hietämäeksi.

Andersbölössä arveltiin vanhimmaksiksi Pövalsin
taloa. Toinen oli Imedsin talo, johon tuli eräs viro-
lainen seppä. Entinen asukas arveli, kuinka hän
paikallansa laatuun tulisi, kun ei ollut siinä vettä.
Hän kysyi: Mitä sinä tähän rakennat tupasi,
vaikkei ole vettä. "Kyllä minä ^{vastasi juonev.} vettä saan, kun
ensiksi vaan saan jalkoja." Hän kaivoi syvän kaivon,
jossa vesi pysyi aina.

Fagerstadin ensi asukkaat olivat kaksi suo-
malaista veljestä Heikki ja Mikko, jotka ra-
kennivat kaksi taloa Henrikas ja Mikkos.

Askulaan ja Vakkolaan tuli kaksi veljestä
toinen askin tekijä, joka asettui Askulaan,
toinen vakain tekijä, josta Vakkola sai nimensä.
Vakkolasta kerrataan erään Knuuttila nimie-
sen talon hukatun. Viime mainittu talo oli ollut
Jussilan pellassa.

Vakkokilan kylä sanotaan ennen olleen Tontti-

pellolla, joka on juosti virstaa Nalkkilen kylästä.
Mainitulla pellolla nähdään vielä aarnihauto-
ja palavan.

Vahjärven (Vahren) vanhimaksi taloksi ar-
vellaan Kupparia. Mainitun talon pihalla on
ennen ollut ~~Lappalaistalo~~ ^{Lappalaistalo}, joka varmaan näyttää
että lappalaisia siinä on asunut ennen sen suo-
malaisia asukkaita. Saman talon pihalla, maini-
tun kodan paikalla, silmän kallion päällä on en-
nen ollut riita Monnikylän ja Vahjärven mies-
ten välillä. Vahjärven kylä on näet Monniky-
län piirin sisällä. Vahjärven miehet voittivat.
Mutta asia ei ole vielä nytkään loppunut. Kärpyky-
lässä, joka on noin kolme virstaa Vahjärven kylä-
stä Monnikylän ja Vahjärven välillä, oli ennen
asunut metsän vahti, joka katsoi ^{hän} Nalkkilan
miehet saaneet varastaa Vahjärven metsää. Vah-
järven järven rannalla on ennen ollut raja,
joka ^{paikalla} Kupparin isäntä sanoi löytäneensä raudan
kuonaa.

Kantelelle muutti eräs Uoti-niminen mies, jö-
ska asettui järven rannalle Kärpiäsen talon
pertoon, jota vielä kututaan Pirtinpelloksi ja jö-
sta on löydetty munin ahjo. Hänellä oli tapa soittaa

kanteletta, josta syystä Kantele sai nimensä ^{seka}
miehen nimestä sai Uotilan eli Leppälän talo.

Pukkilaan tuli kaksi veljestä, joista toinen a-
settui Vanhalan mäelle Savijoen kylässä ja toinen
Pukkilan kylään. Pukkilan asukkaalla oli pukekeji
ja miehen nimi oli Marthi, josta Marttilan ta-
lo sai nimensä. Veljekset tekivät rajan eräälle
sillalle molempain kyläin välillä. Savijoen mies
teki koirunsa savesta, josta syystä kylä sai nimen
Savijoki, jonka nimen toiset taas arvelevat tulleen
sen pironosta savivesta joesta.

Naarkosken ensimmäisellä asukkaalla oli ollut
naaras hirvi. ^{hän} ~~Hän~~ asettui kosken rantaalle. Tätä
sai Naaraskoski nimen. Toisen tarinan mukaan
oli naaraskoira pudonnut alas sillalta ja kuollut
koskeen.

Vahjärveä sanotaan niinkään kaksi taloa
Pilakka ja Pilli kadonneen kirjoilta.

Mainitun kylän metsässä virsta maantieltä on
eräs paikka, jota sanotaan "Mettäkyläksi". Siinä
arvellaan Vahjärven kylän ennen olleen.

Torneesin vanhimaksi kyläksi arvellaan Lauk-
koskea. Mainitusta kylästä oli rution aikana kuol-
lut kaikki, paitsi yksi vaimo Skylä-Kupparin ta-

12. losta, joka sille nai erään karjalaisen, jota sanottiin sedäksi ja on Laukkoskilaisten kantaisä. Mainitun ruton aikana (1350?) myi eräs tyttö talon ainoa perillinen Kirooskosken Paalan talon kannullisesta hallaimia.

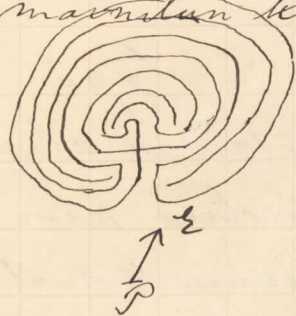
Hupsenkylän ensimmäinen asukas sanotaan olleen eräs kuppari, joka oli asunut Ruokosessa Mi-Kapakan talon maalla. Samalta paikalta sanotaan ajetun raudan kuonaa jellolle.

13. Pakamuden aika. Tätä aikakaudetta on Porvoon pitäjässä vuorten päällä suuria kivikasvoja, joita kansa kutsuu jättyrin kiviksi, jättiläisten heittäviksi, jätukasteiksi (eli jättekasteiksi, jätäkasteiksi, jättien heittäviksi). Kansaa huntee niiden tulleen siitä, että jättiläiset ovat niillä kivilä tapelleet tai ^{niillä} toinen toisensa päälle heitelleet. Niitä on korkeilla kallioilla, välistä kahdella vastapäätä olevalla kalliolle, joista kansa huntee että toinen ^{jättiläinen} on seisonut toisella kalliolle ja toinen toisella. Porvoon pitäjä on hyvin rikas tällaisista vanhan ajan haudoista.

3. Kukkuberget nimisellä vuorella vastapäätä Levinin viinapolttimoa Porvoossa ja alipualle Nasin kartanon nüttyjä on kolme kivirounkiota, joista suurin on 6 ja pienin 4 metriä läpimitaten. Niitä on osaksi hävitetty. Niinkään on mainitulla vuorella kaksi 2 metriä pitkä metrin toisistaan olevaa kivipanosta.

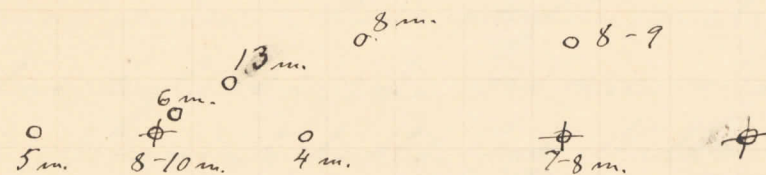
Luoteispuolella Perstaan kartanoa on Isolla kalliolle (Storberget) on eräs kivilatomus, joka on 5 metriä läpimitaten. Tämän latomuksen itäpuolella 5 metriä tästä on hävitetty kivirounkio, joka pohjakivistä päättäen on ollut noin 8-10 metriä kanttiinsa. Tästä taas 8 metriä itäänpäin

on toinen kivilatomus, joka on neljä metriä poikkimittainen. Tästä taas 15 metriä itään päin on hävitetty kiviroukko, joka on 7-8 metriä kaanttiinsa. Pojoispuolella tätä neljän metrin päässä on 8-9 metriä leveä latomus. Viimemainitun länsipuolella 8 metriä tästä on toinen hävitetty sokkelolatomus, 8 metriä leveä. Tämän viimemainitun latomuksen lounatpuolella 6 metriä tästä taas on 13 metrin levyinen sokkelolatomus ja taas viimemainitun vieressä eräs toinen 6 metriä leveä latomus, jonka suu on luoteeseen päin ja joka juuri on ensimainitun kiviroukkion vieressä ja seuraavan kuvan näköinen.

Toisen ensiksi mainitun 7-8 metrisen kiviroukkion itäpuolella 9 metriä tästä on kolmas kiviroukko, joka on 10-11 metriä kaanttiinsa myöskin hyvin hävitetty vielä noin toista metriä korkea. Sitte on vielä saman kallion koillispuolella joku latomus, joka on hyvin hävitetty. Kaikki latomukset, joita kansa nimittää "Jerusalemien kaupunkiksi" ovat spiraalisesti tehtyjä, paitsi yksi ainoa, jonka kuva on tässä ylempänä. Tuorelle ovat kävijät hakenut nimiänsä sekä vuosilukuja.

Latomusten ja kiviroukkojen asema olisi siis jotensakin näin (o = latomus, r = roukko). (m. = metri).

Kallis on 2 virstaa pohjoispuolella Porvoon kaupungista. Kiviroukkoja sanotaan syntyneen siten kansan luulon mukaan, että jättiläinen heitti kiviä jättiläisten kanssa taistelijan Ramunder nuoren ("hin unge") päälle joka seisoi eräällä toisella vuorella liki Teissalan kylää, jossa myöskin sellaisia rannioita sanottiin olevan. Mutta Teissalalaiset eivät niistä mitään tiedäneet enkä itsekkään niitä löytänyt, vaikka kävivin hakemassa.

Kirkkoin kylän maalla liki jokea on kaksi korkeata kukkulaa: "Tuomenpellon Löyry" ja "Isou pellan mäki" eli "Suurten mäki", jotka kansa luulee siten syntyneen, että kaksi jättiläistä toinen Tuomenpellon Löyryllä toinen Suurten mäellä toinen toisensa päälle kiviä heittelivät. Mutta nämä kukkulat ovat silminnähtävästi luonnon muodostamia hietamäkiä.

Samallaan mäki on Nieton kylän maalla

16. ja kutsutaan Koukkulinnaumäeksi, josta eräs jättiläinen oli heittänyt toisen päälle Vanhan Moisjon metsään Viljun Myllärinmäelle.

17. Monnin kylän Rätin metsässä on suuri ~~kin~~¹⁷ kivikasakiviä, joita kansaa nimitetään jättyrinviviksi. Nälälä muka ennen vanhaan kaksi jättiläistä soti, toinen seisoi Monnikylän metsässä, toinen Nalkkilan kylässä, joka on noin viiden virstan päässä Monnikylästä. Tak Nalkkilan Piskulan tuvan takana on ^{mainittu} jättiläisten heittämä kivikoko. Mutta minun mielestäni ovat nämät kivikasat luonnonmuodostamia, sillä ne ovat enimmäkseen tehty isoista kivistä. Toisen tarinan mukaan olisi Nalkkilan jättyrin kivet tulleet siitä, että sinä oli ennen vanhaan laava hajonnut.

Vähän Laukkosken Mäyrän talon tykönä on eräs
 kivikas Jätynmäellä ja kolme kivikasa Kauko-
niemellä. Näiden kahden maan välillä sanottiin jät-
 tiläisten toinen toisensa päälle heittäneen. Mäet
 ovat ~~se~~ yli puolen peninkulman päässä toisistaan.
 Saman kylän Mahlanmäellä sanotaan myös ^{olevan} eräs
 kivikas.

"Lampatyä?"

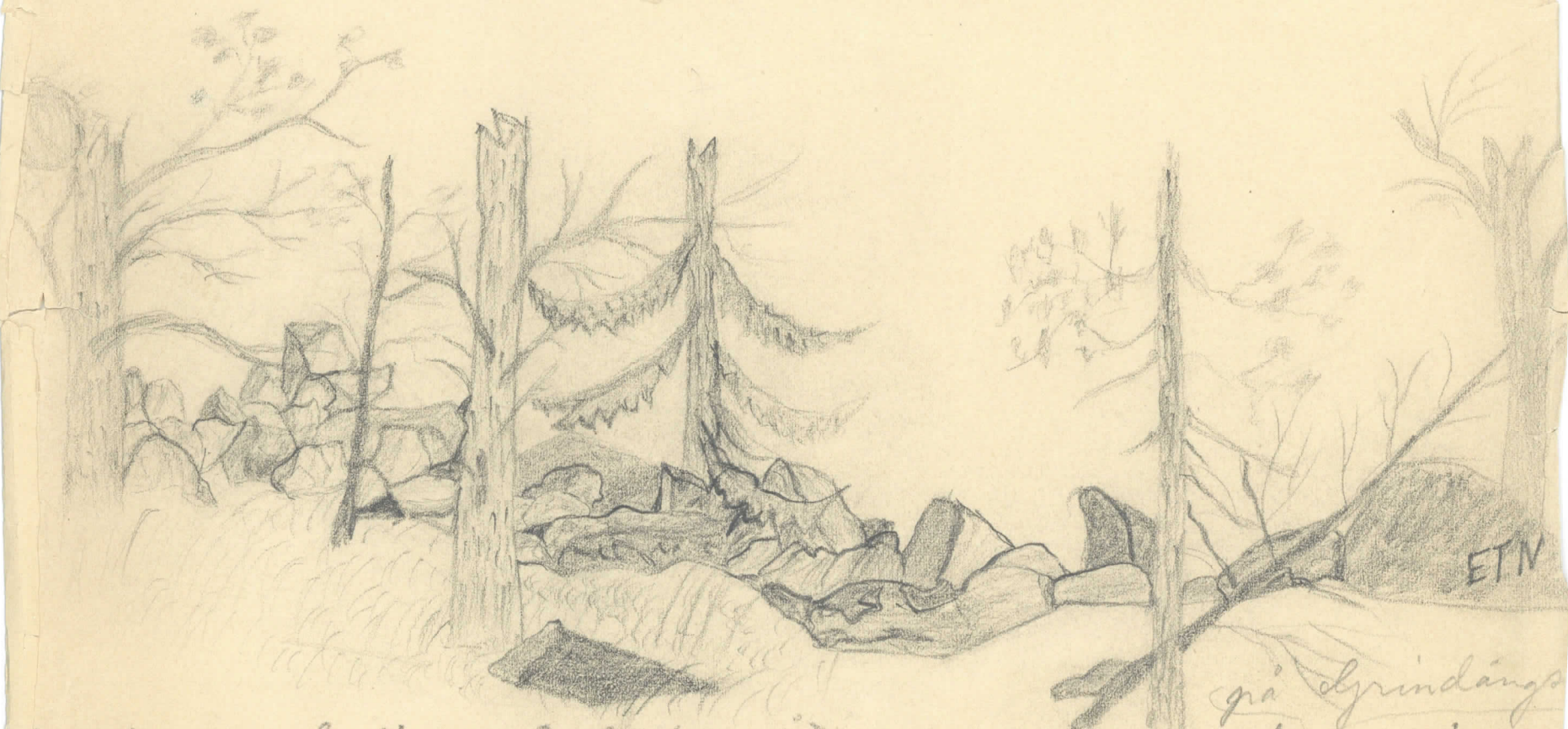
Kupsenkylän Jokelan maalla joen pohjassa on jättiläisten tekemä kioisilta. Kun kesällä ^{olevan} on vähä vettä sanotaan se näkyvän veden alta ja tehdyn kiviliuskois-
 ta.

Samallaisten sillan sanottiin jättiläisten ^{ennen vanhaan} rakentaneen
 saman kappelin ^{Jättingin ojan suussa} Laukkosken kylän maalla. Jättiläiset olivat
 riidelleet. Ne jotka tulivat ennen olivat sillan rikko-
 neet, mutta ne jotka tulivat perässä, tekivät sillan
 uudestaan. Tämä siltä sanotaan näkyvän kun on vähän
 vettä kesällä. Toiset taas luulevat tätä siltas rys-
 sien teoksi. Liki samaa paikkaa sanoi Ison Laukkos-
 ken Tuompoon isäntä nähneen jonkun kivipanoksen, joka
 oli ollut hyvin vahvasti laitettu ja munnattu.

ETN

Bjerkers kyrka i Andersjöle. Omkr d samn hög. mos
Sannan för vidpats 2 altu

ETN

gå Lyrindängs
Ta sten kummet ligger på ett berg söder om Söderveckoski och är av
beläupet. En gran var vuxit upp i dess mitt. Har inte blivit

1) Michelstölen Snickarsin pellon maella on eräs kivi-
 roukkio. Mainitun talon kylän Malnberget vuorella
 on muinikaan kiviroukkio, mutta ei jättiläisten tekemä
 vaan erään hullun miehen, joka sitä oli käyttänyt kirk-
 konaan. Eräs roukkio on myös Rämarberget vuorella Sipon
 ja Michelstölen rajalla.

2) Aminskyssä Jätuberget nimisellä vuorella on kaksi
 kiviroukkiota, joita kutsutaan "Stor-Jätun" ja "Lill-Jä-
 tun." Roukkiot, joiden väli on noin viisikymmentä matkaa, o-
 vat syntyneet tavallisella tavalla siten, että toinen jät-
 tiläinen seiso i toisella roukkiolla toinen toisella
 ja kiviä toisiensa päälle heittivät. Lill-Jätunilla
 on seudun nuorisolla tapaa polttaa "kookkoa" Juhan-
 nus-iltana.

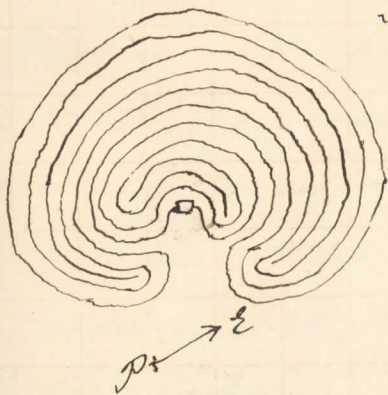
1) Tuustorinkylän ja Karleby'n rajalla Ljöberget vuorel-
 la on eräs kiviroukkio. Tälle kalliolle sanottiin "veden-
 paisumisen aikana" ("under syndafloden") erään lai-
 van pysähtyneen.

1) Sommarberget nimisellä vuorella Pentinkylän Tson
Skipparsin maalla on noin 120 kyyp. pitkä, 55 kyyp.
 leveä, ^{2½ kyyp. korkea} kiviroukkio, jota kutsuttiin "jätukastiksi."

1) Varlahden nimellä (Varlae olden) sanottiin muin-
 ikään olevan k jätukasti ja Vartheekin Klobbarne
 nimisellä saarella, jotka useimmat sanottiin synty-
 neen kahden jättiläisen tappelusta.

22.
Hornkärrsbacken nimisellä mäellä Arrinkylän
Orreniosien maalla oli niinikään kiviromkkio, jota
niinikään katsuttiin „jätukastiksi”, mutta näyttää
olevan tavallinen luopuomusmuodostama.

Skalderholmin ^{eli Jungframmun} salamassa Flaksatö-saaren sioussa
olevalla pienellä saarella on eräs 15 kyyn. pitkä
11 kyyn. leveä sokkelolatomus, jota sanottiin „Jerusa-
lemin kaupungiksi” eli myös „Jungfroudansen”, jonka
aama on seuraavan piirustuksen näköinen.

Lisäankäytäviä on kaksi, ^{ja} ~~toinen~~ aukko
on luoteispuolella latomusta.

Samallinen latomus on niinikään

Rågskär-luodolla, jonka prof.

Freudenthal on piirustanut

J. M. M. Y:n aikakauskirjassa I.
^{Ruotsinmaailman} luona

~~Lissa~~ sanotaan jonkun Ruotsin ka-
minkaan laivastoinessa olleen. Jonkun

kiven alla sanoi oppaamme, eräs vanha luotsi kunnalle
sa olevan ruosiluvan ja sanoi kerran erään kaptee-
nin kanssa sitä hakeneen, mutta eivät löytäneet.
Turhaan mekin sitä haimme.

Teroismalmilla Lomölen ja Turbölen kylien välillä
on noin 70-80 kyyn. pitkä, 30-40 kyyn. leveä, 3-4 kyyn.
korkea kiviromkkio, jota sanottiin jättiläisten heittäneek-
si. Tästä olivat jättiläiset heittäneet Emsalön saa-

reen, jonka metsästä Stormossa nimisellä niityllä sanottu olevan toinen.

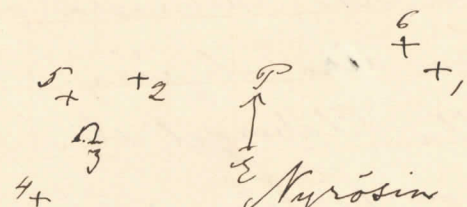
Lombolen kylän Bodalen" nimisestä laaksosta on löydetty katiskoja ja yksi purren airo (slupära). Mainitun laakson vieressä olevalla Kläberget eli Kilsberget nimisellä vuorella sanotaan löydetyn rautarenkaita, jotka ovat irki otetut ^{Kalliosta} Kallion rinteessä sanottu vielä olevan reukaa reikä, mutta turhaan sitä haimme.

Vasemmalla puolella Porvoosta tulevan maantien vieressä Bjurbölen ja Hummelsundin kylien välillä on niityn mäellä 30-40 kyyn. pitkä, 30 kyyn. leveä, 5-6 kyyn. korkea, jättiläisten heittämä."

Gäddragin ja Kardragin kylien välillä Gäddrag kylän ^{Hummelsundin} ~~Bökarösin~~ maalla on noin 130 kyyn. pitkä, 50-60 kyyn. leveä, 1-3 kyyn. korkea kiviroukkio. Vastapäätä tätä sanottiin toisella puolella Gäddragin selkää Pernajan Härkäpiään kylän ^{Angsönddenissa} maalla olevan toisen. Nämä olivat tavallisen luvun mukaan tulleet kahden jättiläisen tappelusta.

Noriken ^{muumella} malmi on kivikasa, jonka sanottiin tulleen siten, että Ramunder heitti isot kivet jättiläinen (jäturen) vähemmät. Niinkään sanottiin mainitun kylän Storberget nimisellä vuorella olevan toinen, jota en joutunut näkemään.

Liki Rerumin NyStugsa on Nyrosin vuorella se-
raavat kuusi kiviroukkiota. N° 1 on 8-10 kyyn. läpi.

Nyrosin vuorella olevien kiviroukkioitten ase-
ma.

mitaten, 1-2 kyyn. korkea. N° 2 38-40 kyyn. ensimmäises-
tä länteenpäin on 8 kyyn. läpimitaten 1½ kyyn. korkea. Sen
keskellä on mädäntynyt kanto.

Lounaan puolella viimeksimainittua rautiota on eräs
hevosen kengän muotoinen 1 kyyn. leveä, 4 kyyn. pitkä
kiviparos, jonka suu on etelään päin. Tämän viimeksi-
mainitun pohjoispuolella on sen kyljessä vähän rikottu rouk-
kio, joka on noin 4 kyyn. läpimitaten ja 1 jalka korkea.

N° 6 on suurimmaksi osaksi rikottu; ainastaan joku
jakivet ovat jällellä. N° 4 on 5 kyyn. läpimitaten perin-
maata myöten tasoitettu 17 kyyn. N° 1:n lounatpuo-
lella.

Sannäsän kartanon luona on myös eräs luonnon muo-
lostama kivikasa, jota sanotaan jättiläisten heittä-
mäksi.

Niinikään on Fagerstadin Jätuskastbackan nimisel-
lä mäellä hyvin suuri kiviroukko, jota sanotaan
jättiläisten heittämäksi, niin myös saman kylän
Hensundissa toinen, jota en nähnyt.

Itä-Munkkalan Pötsäksen maalla Brandber-
gen nimisillä vuorilla on 65 kyyn. pitkä, 30-40
kyyn. leveä, 3 kyyn. korkea kiviroukko.

Ramanderin ja jättiläisen tappeluksista on
seuraava tarina Tähän Pelingin kylässä. Erääl-
lä Hagnan nimisellä kalliolla olivat Ramun-
der ja jättiläinen tapelleet niin että kalli-
ossa on vielä verta, joka ei koskaan ^{enene} ~~löydetty~~ pois.

Paikkoja, mihin laivoja on hajonnut kuului ol-
van muutamissa paikoissa. Sellainen paikka
on Mouninkylän ja Kaarikylän maiden välillä
joenvarrella, johon eräs suolalaiva oli hajonnut.
Siitä paikasta muka eläimet syövät ruohon mielel-
lään pois, ja ennen vanhaan oli siitä löytynyt
rautanauloja ja raudan kappaleita.

Fagerstadin "Skiparhugge" eli "Laskärret" nimises-
tä suosta sanotaan ennen löydetyn suurista hir-
sistä tohtyjia laivoja.

Niinikään sanotaan katiskoja löydetyn Valahden

26. Baggaksen maalta ja Lindbyn Hävraksen maalta Vackkärret nimisestä suosta.
Skafvabölen Baggaksen maalta Baggnäset nimisestä niemestä on löydetty rengasmaaloja (ringbultar) kalliosta.

27.
Luoteispuolella Porvoon kaupunkia on Linnamäki, jonka rakentamisesta kansa kertoo professori A. O. Freudenthal kirjassaan Om Svenskarnes inflyttningar till Finland" kertoo kansantarinan mukaan seuraavaa: Helsing Libbe ja Borg olivat kolmen rorvolaivan päälliköt, jotka hämärässä muinaisuuksuudessa nousivat maalle näiltä paitsi rannikoilla. He asettuivat tänne ja rakensivat linnoja kivestä ja maasta. Helsing teki asuntonsa Puotinkylän lähelle Helsingin pitäjässä, joka hänestä sai nimensä. Libbe nousi maalle kauvemmanaksi itään päin nykyisessä Sipoon pitäjässä ja asui ensin siinä paikassa Sipoon joen suussa, jonka nimi nyt on Hiltä, jonka nimen kansa arvelee tulleen siitä, että hän ensiksi löysi (=hittade) maalle tässä paikassa, mutta sitte rakensi hän itsellensä erään saaren, jota nyt kutsutaan Storängsholmen, suuren linnan, jossa hän kauvan asuskeli, kunnes hän viimein siinä meatattiin. Entisessä saarella, jota nyt matalat nähtyt ympäröivät ja joitten yli se jyrkästi kohoaa, näkyy maanpuolisella sivulla korkea multavalli, jonka syvä kaivanto eroittaa sisempänä olevasta matalammasta ympäröimästä.

28 ta, jossa muutamia kuopat todistavat kävijöiden
uteliaisuutta taikka ehkä ahneitteen aarteenhakijoi-
den turhia vaivoja. Jyrkästä merenpuolisesta
kalliorinteesta sanotaan erään torpparin muuta-
mia vreesia sitten irki murtaneen suuren raute-
renkaan. Borg kolmas näistä päällikoistä nousi
maalle Porvoon pitäjässä, muutama penikulma
vielä enemmän itään päin ja rakensi liki Porvoon
joen suuta kahdella suurella multavallilla ja
kaivannoilla ympäröityn linnan, kaudesta kol-
mesta suurimman, jonka sivuun Porvoon kaupun-
ki vähitellen on kaavanut. Linnamäeksi kutsutaan
nyt kukkulaa, millä ikivanha linna on seisonut,
syvät kaivannot ja jyrkät korkeat vallit, joitten
päälle suuret kasvonneet ovat kasvaneet, ympäröi-
vät neliskantista linnapihaa, joka on 100 jalaa
ylti veden pinnan ja jonka ympärys on 540 jalaa.
Ulkovaltin ympäröimä pinta-ala on noin kolme
työnnyrin alaa.

Porvoon Linnamäkeä tutki professori Aspelin²⁹
kesällä 1886 myinaistieteelliseltä kannalta.
Tästä antaa^{tutkimuksesta} Uusi Suometar n:o 161 v. 1886 seuraa-
vat tiedot. Linnatuksen synnystä ei ole parempaa
selkoa kuin että luullaan Porvoon jo v. 1327
mainitun pitäjän sitä saaneen nimensä (Borgå,
Linnajoki). Neliskulmaisella korkealla linnanpi-
halla, joka on 37-43 meteriä kanttiinsa ja jota
varsinkin kaupungin puolisesta mantereesta puo-
letta mahtavat kaksinkertaiset haadat ja hieta-
vallit ympäröivät, on kaksi suurta kuoppaa,
mutta sitä paitsi vaan pieniä epätasaisuuksia.
Tuota linnapihaa on nyt tutkiessa ristin
rastin ojitettu ja laeampia kaivauksia tehty,
missä turpeen alainen kerros on antanut sii-
hen syytä. Kivijalkaisia huoneenperustuksia ei
ole linnapihalla tavattu ensinkään, ainoas-
taan takkakokohtia määntäviä, mutta niissäkään
ovat kivet niin pieniä ja vähissä, että varman-
della saa päätellä että kiviä on linnapihalla
viety, ehkä aikanaan likeisen grappilan tar-
peisiin; miehenrostoisia kiviä on ainoastaan kus-
jissa muutamia. Tiilestä on tavattu verrattain
hyvin vähän jälkiä; ainoastaan pari hyvin raaka-

tekoista, kovaa tiiltä on saatu taltteen. Takka-
kohdista ovat ainoastaan pajan ja keittuhuoneen
asemat varmuudella selvinneet. Luultavaa on
myöskin että suurempi kuoppa oli hirsistä ra-
kennettujen keittuhuoneen ja linnaturvan peit-
tämä olut- ja muonakellari, johon purpoortaat
ovat mahtaneet johtaa laattien alle. Sitä vas-
toin on pienempi kuoppa, johon jihatista laski
kivitetty käytävä, sekin rakennusta huilensekaisesta
permannosta ja koillispyrjällä olleesta takas-
ta päättäen, ollut joku puoleksi maanalai-
nen tehdas.

Rautakalua on löytty jokseenkin runsaasti, esim.
13 muolenkärkeä, enimmäkseen neliskulmaisia ja
varsiputkisia, erikoisia veitsiä, pihdit, talttoja,
ja useita muita asetta varsinkin pajasta oven-
salpa määräylineen, patakoukku, hevosenkengän
kappaleita, kymmenittäin, nauvoja, y. m. Muis-
ta löydöistä mainittakoon tinatuoppi ja savi-
astian kappaleet, joita osittain voihee koota
astiain haamuksi. Vaskea ei ole löydetty kuin
joitakunta vähäpätöisiä solituksia. Rahoja on
löytty 7, mutta ei yhtäkään Isoavihaa vanhem-
paa. Hevosen ja muita eläinten luuta runsaasti.

Tutkittu ala käsittää paraasta päästä koillisen
puoliskon linnanpikan alasta, jolla kuitenkin
korkeat ja kauniit jmut siitä täällä ovat
rajoittaneet kaivamista. Sillä puolella näky-
vät linnan rakennuksetkin olleeseen. Pihan lou-
naispuolella näyttää jukhaa hieta ilmaantuvan
kohta turpeen alla.

Mainituista löydöistä ei mitkään vahvista ta-
valliosta arvelua että linna olisi historianantakai-
nen. Päinvastoin sopii sekä linnoituksen muodon
ta että löydöistä päättää, että sitä on kauan
taikka ehkä tuolloin tällöin tuliputkieskin ai-
kana käytetty ja eräs suurimmaksi osaksi tut-
kimatta jätetty savikumpu, jossa on oudolla
tavalla tehty pajassa käytettyjä savivalimia
ikäänkuin putkia varten, voisi ehkä asian tunti-
jalle todistaa, että pajassa on sepitetty tuliasei-
takin. Muutamia pajapaikatta kootut raudatkin
lienevät kiväärin luvon osia ja pari hananpi-
takin on löytty. Näiden mainitun maanalaisen
tehtaan tarkoitusta on vaikeampi saada selville,
jos ei siinä ehkä salpista runtia valmistettu.
Vielä Huosta Vaasan aikana näet oli linnapiha
puusälvöksillä (blockhus) varustettu. Mahdollista

on että Venäläisten hävitysretki Porvoosen Juhana III^{nen} aikana kohtasi niitakin. Varustustaiteen tutkija voisi ehkä tuolla linnamäellä keksiä myöhempiäkin muodostuksia. Linnapihan kaakkois- ja lounaisreunalla lunee kokematoinkin näkeväänsä rintavarustuksia ja lavetin siojaja tiettyä on että vielä 1741 joku kannunantankaus ammuttiin Linnamäeltä. Poikkisahatusta puusta arvaten ovat vanhimmat puut Linnamäen kauniissa männikössä 150-vuotisia.

Aina v. ees 1841 asti käyttivät senkun talolliset ikivanhan tavan mukaan linnamaan lounaispuolta hietakuoppana esim. tienteossa, kuten rappilan asiakirjoista on nähtävä. Siitä ja lasten juoksuista vierii senpuolinen ulkovaali vierimistensä. Mutta myöskin muualla, missä jyrkkien vallien rinteille on polkuja syntynyt, haittaa vieriminen tuota komeata muinaisjäännöstä. Toivottava siis olisi että tuon häviäminen kerrassaan ehkäistäisiin vierteiden kylvämisellä sekä järjestetyillä käytävillä ja silloilla, joten Linnamäestä syntyisi ihanimia kävelypaikoja koko maassamme.

Pavinskon aika. Tätä aikakaudelta on Porvoon vanha tuomiokirkko, joka on tehty harmaasta kivistä 1414. Muodoltaan on se muuttamattoman aikuisten kirkkojen näköinen. Katto ja sisustus on hävitetty v. 1571 ja 1590; sitä paitsi hävitettiin ulkokatto 1708, jolloin suomalaiskirkko kokonaan poltettiin. Nykyinen suomalainen kirkko on tehty v. 1740-50; molemmat kirkot korjattiin perinpohjin v. 1880-82. Kirkon kalustosta on mainittavimpia ehtoolliskalkeki ennen ollut Viipurin entisen tuomiokirkon oma. Mutta koska siitä jo löytyy kuva ja tohtori E. Aspelinin antama kertomus M. M. Y. n. aikakanskirjassa III ei siitä sen enempää tarvitse mainita.

^{Näinikään}
Tämä on vanha laiva ennen ollut suomalaisen kirkon katossa tehty 1731, jonka seurakunta on nykyään M. M. Yhdistykselle lahjoittanut. Sitä paitsi on vanhoja vaakunoita, jotka prof. Aspelin Porvoossa ollessaan oli tarkastanut. Kirkossa olisi ehkä yhtä ja toista arvollisempaa, ja luultavaa on, että arkeologinen kommissiooni kohtaisi ne lähetetään. Itse en rappilasta paljon saanut oikeeni. Pastori Luomalainen sanoi prof. A-

spolinin siellä käyneen jo ja arveli, ettei siellä
muuta arvollisempaa ollut, kuin sen mitä pro-
fessori näki. Mutta niin vanhassa kirkossa täg-
tyy sentään olla yhtä ja toista arvollisempia
kalua muinaiskaluja.

Niinkuin muutkin tämän ajan kirkot on tä-
mäkin kansan uskon mukaan jättiläisten
tekemä. Kun kirkkoa ensin ruvettiin rakentamaan
olivat seurakuntalaiset erimielisiä, mihin kirk-
ko piti rakennettaman. Seurakuntalaiset
päättivät kysyä neuvoa rakentajalta, joka
oli jättiläinen, mihin hän kirkon tahtoisi. Jät-
tiläinen meni Tuomenkylän Isolle kalliolle ja
heitti sieltä kiven etelään päin. Mihin paik-
kaan kivi putosi, siihen oli kirkko rakennot-
tava. Kivi putosi sille paikalle, jossa nyt tuo-
miskirkko on. Kun jättiläinen sitte aikoi kirk-
koa rakentaa oli kivi hänen tiellään,
joka tähden hän sen heitti yli joen. Pudotes-
saan meni kivi halki ja siitä tuli Näsän kivi,
joka on toisella puolella jokea Näsämäen vieres-
sä. Apuna rakennustyössään oli hänellä jättiläis-
muita, jotka Pappilan mäeltä toivat helmassaan
suuria kiviä kirkonrakennukseen. Toiset taas kerto-
vat että ylhäältä "Kalliolla" oli tehty puusilta

tuomiskirkon päälle ja tätä siltää myöten tustitiin
kiviä kirkonrakennukseen. Kansa lunee myös
olevan maanalaisten käytävän tuomiskirkon alla
mutta eri mieltä on, mihin tämä käytävä vie.
Muutamet luulevat sen olevan vanhan kirkun alla
sin eli nykyisen konsistorion alle, toiset taas
luulevat sen ulottuvan Linnamäelle saakka.

Tuomiskirkon kelloilla on seuraavat päällekirjoi-
tukset. Toimassa kellossa seisoo. "Lauda te
domin cymbalis in cymbalis benedonantibus.
Carolus XI 1673 Rex Sueciae." Milaidassa:
Anno 1673 Gloria in excelsis Des et in terra
pax. Holmiae." Eteläpuolella: "Gudi till ähra
och Borgo församling till gods hafver till denne
klockans omgintande Sveriges rijckets räd hög-
wälbörne herr Lorentz Creutz, fryherre till Cas-
saritz etc. föräkradt ett skeppund koppar."

Keskimmäisessä kellossa on latinainen värsy,
joka sisältää, että kello on valettu v. 1643 ja
nudestaan valettu 1728. Eteläpuolella: "Styr öra
mun och hag till Herrans tienst tilhopa at
döda malmens klang ei må tin dom utropa."

36. Vähässä kellossa seisos: „När iag rörs af eders
kalla up, til Herrans helga hus kommer skyn
samt kommer alla akten nådens dyra lins. Ja
mer til at ordet höra fruckta, bedia, lofwa &
Salig the som ordet göra, tro och wandra i Guds
bud.“ Af G. Meyer guten.“ Borgå kyrckio klä
i thes ställe som ryssarne bortogs under kriget
år 1742, guten i Stockholm år 1752, och besu
ter af her komprosten Gabr. Fortelius, samt her
borgmästaran Gabr. Hagert, berörde kyrkas fö
standare.“

Takapuolella Poroon hautausmaata on pieni lam
pi nimettä Mätäjärvi. Tähän oli ennen sodan ai
kana, kun oli tapana panna kirkonkelloja
korjuun soihin ja järviin, panti Poroon suuri
kirkonkello. Kun sitte perään sodan ruvettiin
kelloja ottamaan ylös, ja kello jo oli tulenai
sillaan, oli paikalle tullut eräs noitaakka,
joka huuti: „Nyt Poroon isohärkä nousee“. Mitta
samassa meni kello takaisin järven pohjaan,
jossa se vielä on tänäkin päivänä. Samallinen
tarina on ruotsalaisillakin, jossa sanotaan, että
akka oli hirtannut: „Nu stiger Borgå storbomben.“
Akka oli sen jälkeen kadonnut, niin ettei mis
täkään löydetty. Mainittu kirkonkello oli ollut
niin suuri, ettei kalan aikana sitä uskallettu
soittaakaan.

Noin kaksi virstaa koillispuolella Hinthaa-
 ran kartanoa ^{on} Långberget-nimisessä kalliossa (kort-
 telia syvä, ^{sinulta} 5 korttelia leveä jättiläispata, jota
 kutsutaan "Vapahtajan lähteeksi". Siinä lukee
 kansa Vapahtajan pesseen itseään. Lovea padan
 syrjässä sanoo kansa Vapahtajan istuinsijaksi. Am-
 mensin sen ja löysin sen pohjasta pennin kappi-
 leita, joita uhraajat sinne olivat heittäneet. Läh-
 dettä käytetään tietämättömiä tautia nimenkin
 rupitautia y. m. vastaan. Kun siitä vettä ottaa,
 ja sillä voitelee eli pesee itseään, pitää muka
 auttamaan. Ruotsalaiset sitä kutsuvat "Guldgräfs-
 källan".

Vanhan Moisjon Anttilan Koskeniityn (Koskeni-
 tyn) kallion rinteessä Vähänjoen varrella on 15 syltä
 veden rajasta jättiläispata, 1 kyym. syvä 2½ korttelia
 leveä, jota ennen on käytetty uhrilähteenä. Sen vettä
 myös käytettiin tautien parannukseksi. Tuorilan Han-
 nulan isäntä kertoi että vielä hänen lapsuudessaan
 noin 20 vuotta sitten eräs emäntä oli siinä pesseyt
 itseään ja uhrannut. Ammensin sen tyhjäksi, mut-
 ta en mitään löytänyt. Varmaan oli joku sieltä jo
 uhrat pois vienyt.

39. Noin neljänneksen virstaa etelään päin juoksee
Vähäjokeen pieni ~~3 kyynärän korkuinen koski, Lvärn-~~
pohjoseen päin juokseva oja Lvärnbäcken, jossa on
pieni kolmen kyynärän korkuinen koski, Lvärnforsen,
johon vielä nytkin uhkataan; heitetään liinaista
nuttua ja lankaa ja pestään kasvat.

Niinikään on Lönbyssöä cräässä kallion rotkossa
lähde, jonka vesi juoksee pohjoseen. Tätä käytetään
myös ahirilähteenä.

Halkian Monssalan maalla noin 20 syltä maantieltä
oli eräs Karhun Jussi saanut sahran kynsiin
padan sangon. Mutta kun mies kirosi, niin pata
meni aiiin, ettei koskaan enää kuulunutkaan.
Kerkkoin Lenttalan koskessa sanotaan olevan rahapou-
nun talteen pantu.

Laman kylän Kraanan talon Rantapellossa
oli kerran eräs reutki kyntänyt, kun sahran
kynnet tarttuivat jonkun rantapannun korvaan.
Mutta kun hevoselle alkoi tuntua raskaalta la-
sui mies kiivandessaan kiroussanoja; mutta
samassa vaipei pannu solisten maan sisään
eikä sen kerran perästä ole enää nähty.

Monnikylän Monssalan kartanossa sano-
taan ennen olleen rikas herra, joka upotti
kuparinsa hopeisessa ja kultansa kupari-
astiassa Vähjärven järveen.

on muutama seuruelaisineen pitänyt asunto-

Uudempi aika. Kaksi virstaa Helsingin tieltä
ja 1 virstaa Porvoosta on Träksilän kartano, nyt
vapaherra Standerthjöldin oma. Vähän matkaa
siitä paikasta, missä tie kääntyy Träksilään, on
suurella maantiellä eräs mäki, jota kutsutaan
Stålarmin "eli tavallisemmin "Kuninkaan mä-
ksi"; josta taru kertoo seuraavaa (Kirjasta: "Fin-
land framställdt i teckningar, sivu 138): Sana-
na vuonna 1599, jolloin Kaarlo herttua Eriks-
nääsin pöytä, oli Träksilässä omistajana eräs
Stålarmin, luultavasti joku ruokohaisen Arvid Stå-
larmin, Sigismundin sotapäällikön sukulainen.
Träksilän herra, kuninkaassensa innostuneena
ko vai oliko hänellä mitään erityistä vihaa
Kaarlo herttuata vastaan, on tällä mäellä väki-
nensä ollut väijyksissä, ampuksensa herttuata. Tä-
mä ei kuitenkaan onnistunut, ja Stålarmin täytyi
päästä pelastaa itsensä.

Kolme virstaa Träksilästä kääntyy tie Porvoon,
jonka Halkian kylän maalle on merkilli-
nen taru. Muutamia mieheksi sille, kertoo taru,
on erästä Julus nimistä prinssiä kovasti vainonnut
hänen sotansa, Ruotsin kuningas. Tämä prinssi
on tanssine seuruelaisineen pitänyt asunto

eräessä koijussa Halkian metsässä. Joka ^{vaatteisin} näi-
vä, kun koijua lämmitettiin, on Julus, naisen
puettuna, tullut kylään, sieltä ruokaa tuoda-
seen. Eräänä päivänä tulivat kuninkaan lähet-
tiläät Nikulan taloon, juri kun prinssi oli
siinä. Sellaisella tehseliäisyydellä, joka muistut-
taa Kustaa Vaasan Daalain maakunnassa, on emän-
tä kovilla sanoilla lähettänyt prinssin maito-
pyttyjä pesemään ja nunnamodoim poisottamut
kaiken epäluulon. Yhden talven oltuaan met-
sissä ~~sissä~~ elettyään on prinssi havainnut vaaran
poistuneeksi ja sen jälkeen kadonneen; mutta
erästä kukkuloa lähellä hänen entistä asun-
toaan sanotaan vielä Juluksen saareksi ja tie-
tä, jota myöten hän kylään oli tullut, Juluksen
tieksi. On arveltu mainittua prinssia Erik XIII:n
maanpakolaiseksi pojaksi, Kustaaksi; toiset ar-
velevat hänen olleen ennen mainitun Itälarmien,
jotka taru on tehnyt prinssiksi.

Kun venäläinen oli tullut Halkiaan 1808 oli
hän kysynyt Halkian linnaa, jota hän oli tullut
valloittamaan eikä häntä tahdottu voida saa-
maan uskomaan ettei Halkiassa mitään valloit-
tettavaa linnaa ollut.

Samallinen juttu on myös Hevonselän kylän
Riuhisaaresta. Täällä sanottiin eräs keisari ennen
asuneen ja raunioita löytyy vielä Keisarin lin-
nasta: Tätä keisaria oli nimenkään vainottu. Herran
oli hän ollut Huovilan talossa, kun takaa-ajajat
sisään tulivat. Keisari oli ollut naimaan vaat-
teissa ja emäntä oli sanonut hänelle poistaak-
sensu takaa-ajajain epäluuloa: "Ota nyt vanha
huora astiatuppu ja mene astioita pesemään!"
Yliä sanotaan erästä osakasta, joka Riuh-
isaaresta asuu: Riuhisaaren keisariksi."

Lavijoella on ennen vanhaan elänyt rikas
Laurilan herra, jonka rahat on kätkeyty maa-
han johonkin paikkaan Uuden talon ja Pietilän
välillä. Metsässä oli hänellä ollut omittohuoneet,
josta hän joka päivä kävi Laurilan talossa. Eräs
tä isoa polkua sanotaan vielä Herran poluksi,
jotka hän sanotaan tehneen. Hänellä oli tapana
ajaa häräällensä. Herran oli hän jouluaamuna
aikonut lähteä kirkolle. Mutta ei voinut här-
käänsä hallita. Härkä lähtikin metsään omital-
le, eikä herra ehtinytkään kirkolle. - Laurilan
herra teki itsellensä puvut tuohesta, joilla

hän aikoi lentää metsäomiton ja kotonsa väliä, kun oli pitkä matkaa käytävää. Tallin katon päästä lähti hän siis kotoansa lentämään, mutta ei kauvas päässyt, ennenkuin putosi maahan.

Raakaa velliä oli hän ahneudessaan syönyt ja märehtinyt eläimen tavoin. Tahraa oli hän ollut, kun toi Pukkilan kirkkoon vanhan permantopalkin.

Vanhoja kalliopiirroksia on tavannut, kuin parissa paikassa. Savijoen Selveniuksen talon maalla on kivi, jonka kyljessä on vuosiluku 1809. Niinikään on saman kylän maalla vanhan ja uuden kylän rajalla maantien vieressä Pahan kivi, joka sai nimensä siitä, että se jouluaamuna oli liikahtanut (pyörinyt). Tämän kiven kyljessä on toinen pienempi kivi, jonka kyljessä on vuosiluku 1747. Tämän kiven kohdalla sanoi Savijoen Sihvolan vaari kerran yöllä saaneen kotonun rekeensä. Tytön näköinen oli se ollut, mutta kun vaari kirosi ja sanoi: „Mene sen tulla ja viedä“, katosi se kohta.

^{lanta} Kappelien kirkot. Askulan[†] kappelin vanha kirkko on ollut Monninkylän Kylä-Uljas pelon töyryllä. Monninkylän Krouvarin talon kellari on ollut kirkon riinkellarina ja viime mainittu talo kirkon sakaristo. Vanhan Krouvarin kontilla on ollut vanha hantausmaa ja siitä on vielä kaivaa kaivassa löydetty ihmisen pääluu.

Nykyinen Askulan kirkko on rakennettu 1799. Vanhan kirkon ovet ovat nyt kellokastarin ovi na ja niiden päällä on seuraavat sanat: „Anno 1700 den 25 iuni Mab(?) Jacobson Nyrman.“

Mainittavampaa kirkossa on alttaritaulu kuvaava Vapahtajaa Getsemanessa. Sen alla on seuraavat sanat: „Med Herr Majoren och Riddaren Wälbörne Wentsel Fredrik Rotkirchs påkostnad är denna Tafla omålād år 1803 Af Joh: Pet: Kihlmarck.“ Kanttori Ahman sanoi tohtori R. Hausenin vieneen vanhan messuhaan sekä vanhoja kirjoja Askolan kirkosta Helsinkiin. Messuhaka mainitaan R. Hausenin kirjassa 18⁴/₁₁ 77. Kellokastarin porstunassa on jaksu 1 kyy. 3 korttelia korkea „Simsonin kuva.“

[†] Kutsutaan tavallisesti Askola, mutta kansa ääntää Askul.

Askulan kappelin isommassa kellossa seisos:

"Tulkat Herran kansa ja kuulkat Herran sano-
ja. Toisessa kyljessä: Askolan kirkon kello valet-
tu vuonna 1753 duomioprovasti Gabriel Forteli-
usen ja seurakunnan kustannuksella. - Gerh:
Meyer fecit Holmiae."

Vähemmässä kellossa on seuraava kirjoitus: "Guds
namp till ähra och Askula capet til pridnat
ähr denne klocka guten. - Fecit Holmiae Gerhard.
Anno 1704. Gloria in excelsis."

Askola kyrka

Paju

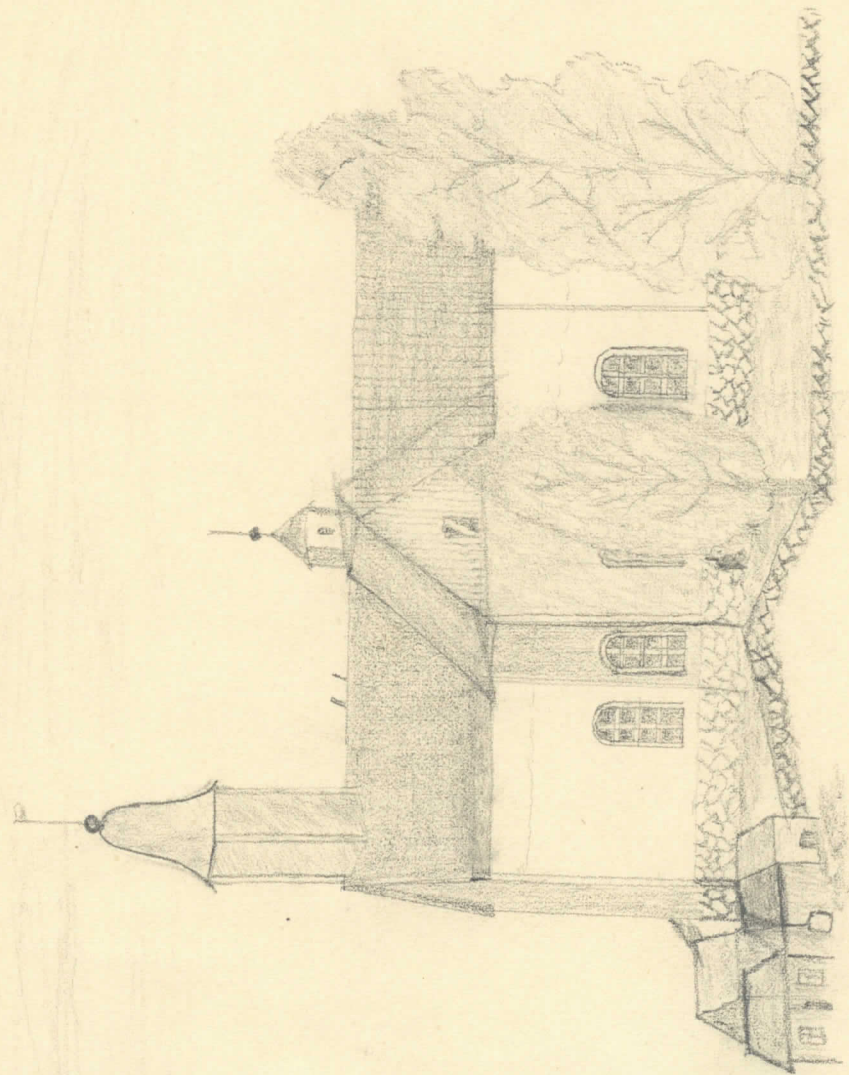
Pukkilan kappelin kirkko on tehty 1814 ja on en-
simmäinen tässä kappelissa. Sitä ennen olivat
Pukkilaiset ja Askulaiset käyneet Mounin-
kylässä kirkkoa. Ensin oli pappi asunut Kanteleen
Jaakkolassa ja Savijoen Heikkilässä pidettiin
^{ensimmäisen kerran} oli pappi saarnannut Savijoella 1606
Jumalanpalvelusta. Kanteleen kylässä on erään la-
lon nimi Kirkkotie, jonka ^{ohitse} ennen käytiin Pukkilan
vanhalle kirkolle. Kirkko oli ollut pieni. Kesäl-
lä istuttiin ulkopuolella kirkkoa, kun kaikki
eivät mahtuneet sisään. Nykyistä kirkkoa raken-
taissa meni Ruhan ^{kartanon} herra takaukseun. Mitä kirk-
kon paikkaan tulee, aiottiin sitä ensin Naarkos-
ken Hyyrylään tehdä. Ruhan herra majuri
Löfving saikin ^{paikkakseen} teptosiansa Pukkilan kirkon alla.
Hän sanotaan tulleen oman käskynsä jälkeen tut-
tumaan kahden vihamiehensä keskelle. Kun hän-
tä haudattiin oli ollut niin kova ärjy, että hävitti
kaikki katot. 12 miestä mustissa vaatteissa oli
ollut häntä kantamassa ja tahtoivat kuitenkin
väsyä, vaikka niin monta kantajaa tyhjää park-
kua kanto.

48. Kirkon kalustosta on mainittavimmat vanha alttaritaulu kuvaava Vapahtajaa ristissä, ja opetus-
 loppia ehtoollisessa.
 kirkon kruunu, jota säilytetään kirkon tornissa sekä
 vanhan kirkon kruunu. Oven päälle seisoo: „Tämä
 Puckilan Kirkeä on rakettu Keijarin Alexanderin
 aikana vuonna 1814" sekä toisen oven päällä: „Tä-
 mä Kirkko on maalattu Lisä Puoli Vuonna
 1839."

Puckilan isommassa kellossa on seuraava kirjoitus:
 Sen culuisan ja corcian kuningan Gustavusen III vi-
 dennällä hallituksen muodella tulini minä vastudest
 valetuksi ja lisätyksi 6 est 17^{mer} leivisken painavaksi
 Borgin pitäriessä Puckilan cappelin kirkon källo. Ma-
 lettu Stockholmissa G: S. Meyerildä 1775. — Cohta cos-
 kas kellon kaunin culet corkiast corvissaas, tule tem-
 pelin taitavasti taivan tieta tutkimaan, sielä sie-
 lu synnin sisust, siviästi sirtatän, ravitan ratk rac-
 kakaasti rumist rauhan ruhtinaan."

Vähemmässä kellossa seisoo: „Puckilan cappelin
 kirkon kello ndesta valettu ja kirkon rahoilla
 lisätty 9^{sta} lpi. 13^{mer} leiviskä vonna 1772 gutter
 af Gerh: Meyer i Stockholm. — Cosca cuulo cum-
 iapi helise helijä källo vorella voiman. Tumalan
 taivan herran houchesa, ricunnä, thosi thempelihin
 Jacobin, ialon Tumalan, hän sul tiensä ilmoittapi

valot taivan valistapi Es. cap. 2 v. 3, 5."

Puckila kyrka.

49.
 tu
 ja
 ko
 ko.
 kuvaa.
 pie
 ä
 , Kai-
 kitoi-
 runai-
 ssa
 roh-
 .
 ilmott
 fecit
 en
 eld

48. Kirkon kalustosta on mainittavimmat vanha alt-
tarin 1. la. vaava Vapahtajaa ristissä, ja opetus-
van

valot. taivan valistapi Es. cap. 2 n. 3, 5."

49.

Torneesia ensimmäinen kirkko oli rakennettu
1725. Kirkon päällä ollut riiri on vielä jäljellä ja
siinä seisoo "Gudi äran 1726." Nykyinen kirkko
rakennettiin 1833 ja on tavallinen ristikirkko.
Kirkon sakaristossa on hyvin raako kuva, kuvaa-
va Vapahtajaa ristillä. Sen ympärillä on 26 pie-
noiskuvaa, joitten alla on nimet sekä värssyjä
Pipliasta. Siinä nähdään Judas Iskariot, Pilatus, Kai-
fas y. m. Vapahtajan kärsimisestä tunnettuja henkilöi-
tä, joitten nimet ovat kirjoitetut mustilla ja punai-
silla kirjaimilla.

Pitä paitoi on vanha tinatuoppi, jonka kannessa
on kruunu ja sen alla vuosiluku 1749 sekä poh-
jaessa A. M. H. G. E. S. 5 10."

Isossa kellossa on seuraava kirjoitus, joka ilmu-
taa sen syntyä: "Pro peccata mundi. Me fecit
Gerh: Meyer Holmiae A. 1731.

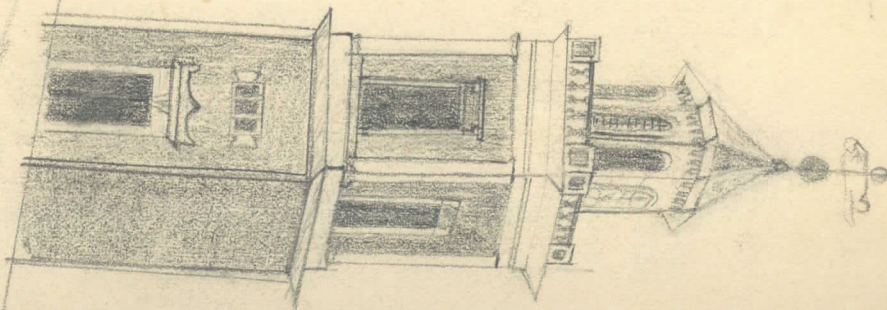
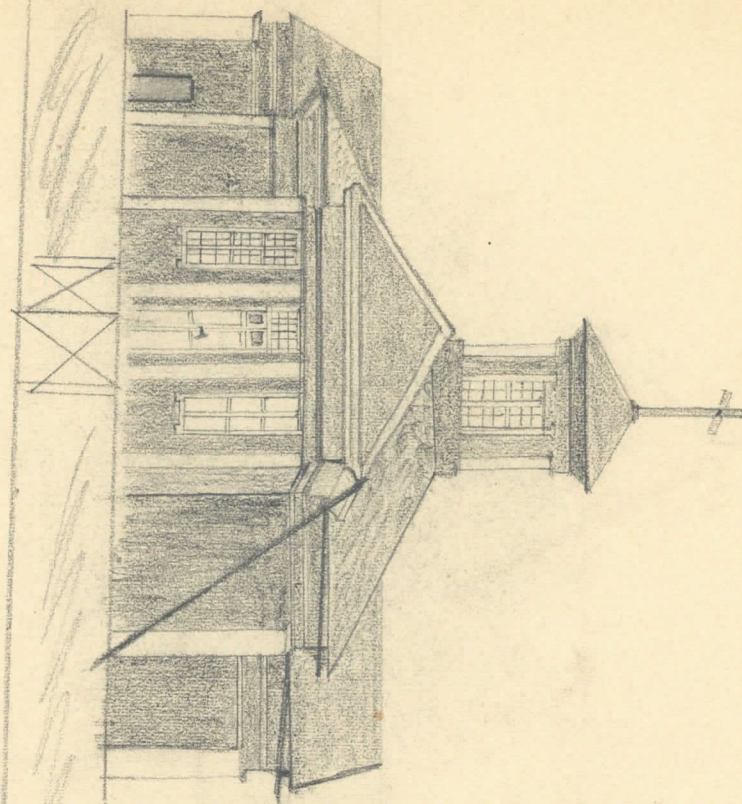
Ett mä nyt cudsutan Borgnäsän kelloa syhen
cocosin minä maxoni herrat cudeld kymmeneld

ja wäldeld emänäldä iotca kehraisit cocoon mun
hindani jääldä jellawist teit cangan siit sain
mä kuparit mun paukinan nyt licuta ih-
misten ruunmit. Herr Alexanderi Wilhelm Ram-
sai siihen naburit sopiutchen laitti ja sai
Helsingius minun kirkkoherran tähän neuwoi
sunret jienethän kerran. Näille molemill ylis-
tos olcon heitä Jumal siunatcon sisäll ja ulcon
kiitoxex mä ain miös muistelen mun alconi Borg-
näsän waimoilla. Tulen min usen cusin mä pau-
kinan etehenne lasken Jumalat silloin muista-
cat mitä hän käski."

Tähässä kellossa seisoo ainoastaan: "Borgnäs
capells mindre kläcka A: 1751 Guten i Stock-
holm af Gerh: Meyer."

Isosta kellosta on kansassa pari tarinaa. Kun
kello oli valettu ja ^{sen}ääntä koetettun, oli sillä jä-
rin hyvä ääni, jankatehdon ei aiottukaan sitä
antaa Torneessiin vaan soitettiin toiseen seurakun-
taan. "Mutta silloin ei kello enää soinnutkaan niin
kauniisti. Mitäs muuta, kun täytyi lähettää se
Torneessiin. Kellon tuomisessakin oli vaikeuksia.
Kansa sanoo sitä tuoduksi 1765, mutta se on
varmaan erehdys taikka oli se vähä kello, joka

Borgnäs
kyrkan.

59
59
69.
silloin tuotiin. Vähät siitä. Kelloa täytyi tuoda
kolmilla hevosilla; yhteisillä hevosilla tuotiin se
Isän Laukkosken maalle saakka Isän Nityn sil-
lalle, mutta siinä kello putosi, josta syytä mai-
nittua siltäa kutouttiinkin sen jälkeen Kellon-
laksi. Tämän ja Kirkonkylän välillä täytyi vie-
lä herran muuttaa hevosia. Ensimmäinen tuotiin sitä
parooni Ramsayn härillä ja sitten paroonin
vaunuhevosilla. - Myöhemmin sitä taas on noi-
latkin käyttäneet. Kellon sisäosista on raas-
pittu kellon äänettä, jota noidat ovat tarkoi-
tuksiinsa käyttäneet. Tästä huolimatta on kello
pitänyt heleen äänensä.

Vanhaja hautausmaakoja kunin pitäjässä ol-
 van useampia. Ruskisissa likä Porvoon kaupungissa.
 on haudattu ruttovuodella 1848. Ruurniita vie-
 tiin käsirattailla mattoon käärittyinä sinne vaan.
 kuin muuta kuormaa, eikä mitä siunattukaaan.

Mutta kun eräs pappi oli kerran sinne men-
 nyt, ei hän enää pois päässyt, ennen kuin lupasi
 heidät siunata. Erästä hanskas tapakuntaa ^{siltä ajalta} kerro-
 taan vielä yleiseen. Erään "Luntari-Heikin" olivat
~~shuissel~~ jotkut pahankuriset sinne viemeet, josta
 hän ei mitään tietänyt, juovuksissa kun oli. Mutta
 missä tuli toisena päivänä kaupunkin ja kun hä-
 nettä kysyttiin: "Lanottiinhan sinun jo eilen kuol-
 leen?" vastasi hän: "Kyllähän ne minun sinne
 veivät, mutta loppui tupakka."

Kerkkoin Kunttilän polton maälle olivat ryssät sodan aikana hautaneet erään nahkapojan, joka oli ollut huono oppimassa ja sentähden oli häntä paljon ruoskittu. Tämän tähden tappoi ^{hän} ~~hän~~ itsensä jokeen. Hänen kumppaninsa ^{hän} ~~hän~~ ruumiinsa ^{hän} ~~hän~~ hanoon ^{hän} ~~hän~~ siten maton sisään ja hautaneet maan syrjään. Mainitun kylän Kankaat nimisellä kyläosalla on myös eräs ryssä haudattu itsellisen Mårdin perunamaahan.

Kaarinkylän Pelto-Knaapilan pellon maalla on nimikään haudattu ruttovuodella 1848. Moninkylän Knaatarin rusthollin emäntä sanoo vielä lapsuudessaan nähneensä juuristin, jossa oli seuraavat sanat: "Tässä lepää 13 sielua, jotka odottavat Herran tuloa".

Juornankylän ja Tiilään välisellä tien varrella on haudattu sotaväkeä, jota kutsutaan "Kaporin väeksi" (?).

Pukkilan kappelin metsästä sanottiin löydetyn ryssän jääluun.

Isen Laukkosen metsässä Ruttokankaalla on haudattu ruton aikana 1711. Tunn kyljessä on vielä vuosiluku, joka aina muutetaan toiseen puoleen, jos joku ^{merkittävä} hakataan pois.

Kulloon ^{ja} Michelsbölén välillä Andersmalmissa on vanha hautausmaa, johon ruton aikana on haudattu, Kulloolaiset toiseen päähän ja Michelsböläläiset toiseen. Mainitun ruton aikana oli kaikki kuolleet, ettei jäänyt kuin eräs tyttö Kulloon Greijusella henkiin.

Pentinkylän maalla on Hornmangropen niminen kuoppa, johon sanotaan mies ja lehmä elävänä haudatun. Kuoppaa ei muka koskaan

voi hiedalla täyttää ja joka on tapellut, ei pääse siitä ohi hevosella. Tällä heronon muka riisutaan valjaista.

Saksanniemen portille eräessä laukussa sanotaan eräs ryssä olevan haudattu. Niihikään sanotaan Vähän Pelingin Halslessa olevan ryssiä haudatun.

Isen Pelingin Pastuhannon satamassa on vanha kirkkomaa, jonka professori Freudenthal on piirustanut M. M. Y:n aikakauskirjassa I. Mainitun kirkkomahan on nimikään insinööri T. J. Inberg piirustanut ja hänen piirustuksensa mai löytyy M. M. Y:n kirjekokoelmassa.

Liki Tiirlahtea on eräs hietamalmi Korsbacka, johon on haudattu ryssiä 1741-43 vuosien sodassa. Mutta ei mitään muita siitä ole löytynyt, vaikka siitä on hietaa otettu.

Itä-Munkkalan Rokkakseen (eli Nystugs'in) haassa eräessä hietakuopassa sanotaan myös ryssiä olevan haudattu. Kansa luulee siinä vielä olevan jonkinlaisia haltijoitakin. Niih luullaan, ettei siitä sälistä päästä yön aikana ^{hevosella} ohitse.

55. Isossa Pekingissä kerrottiin myös että eräs ruotsalainen ministeri vaskissa arkussa on haudattu saaren eteläpäähän ~~vaskissa arkussa~~. Hänelä sanottiin olevan paljon rahaa hopeakannusta ja kuttainen(?) miekka myötänsä. Mutta paikkaa mihin hän on haudattu, ei tiedetä.

Yli-Tekkojen Jounin ruken paikalta sanotaan löytyneen ihmisen jääkalloja.

Emsalön maalla Essvikissä on erään kiven alla ihmisen jääkallo. Niinikään oli Tarlahden maalta erästä kuoppaa kaivaessa löytynyt ihmisen luita.

56. Entisiltä sodan ajoilta kerrotaan myös yhtä ja toista. Niin sanotaan ^{Isän vihan aikana} venäläisten maalamseen Porvoon tuomiokirkon sisältä jumaiseksi, kun eivät valkeata väriä kärsineet, ja käyttäneet sitä tallina.

Tuortlassa oli vanha piika mennyt nuniin karkuun ja jättänyt lapsen heijaan (= hehtoon). Ryssä oli tullut sisään ja tahtoi tappaa lapsen. Mutta lapsi nauroi nähdessään ryssän kiultavan miehen ja otti miekasta kiinni. Ryssä ei sentähden raskinut tappaa lasta muuten kuin käänsi heijan kumoon ja anta jisti lapsen kussijaksi.

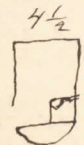
Kerkkoin väki oli silloin mennyt takametsiin karkuun. Mutta Kraanan talon vaari lähti kotia ja sanoi toiville: "En minä kaikkia ryssälle jätä." Kylään tultuaan oli vihollisia ollut kylässä. Eräs kasakka otti vaarin kiinni ja vaati häntä näyttämään kylän väkeä. Mutta kun vaari oli tullut sille paikalle, mihin väki jäi, ei enää ketään sieltä löytänyt. Iamaan paikkaan oli tullut vieraita lintuja, jotka pahaa aavistivat ja jonka tähden väki lähti pois. Tähän paikkaan, jonka nimi on Kalkki, ryssät vaarin tappoivat.

Pelingin kylän olivat ryssät kaksi kertaa polttaneet.

Eräs pelinkiläinen oli Isän Vihan aikana tappanut ryssän. Ryssät olivat silloin ottaneet paljon karjaa Pelingistä. Niinikään ottivat he vangiksi erään akan, joka oli luvannut olla syömättä jatkana perjantaina, jos hän tulisi takaisin. Hän pääsikin jälleen kotia ja täytti lupauksensa.

Pelingin saaristossa on niinkutsuttuja ryssänmuina, joita ryssien sodan aikana sanotaan tehneen. Näitä on professori Freudenthal Muinaismuisto Yhdistyksen aikakauskirjassa pari piirustanut.

Erään ryssän muina asema Loko nimisellä saarella liki Vahaa Pelinkä. oli seuraava. Aukko oli pohjoiseen päin, kiviaitaus oli $5\frac{1}{2}$ kyyn. pitkä $4\frac{1}{2}$

T → r

○ = iso kivi

□ = kivistä kantoineen.

kyyn. leveä. Vastapäätä aukon suuta oli kivistä latuskaisia, mustia, palaneita kiviä joiden päällä oli mädäntynyt kanto. Kivikoko oli ison kiven kyljessä, joka oli aukon oikealla puolella.

Mainitulla Lokon saarella sanotaan niinikään olevan entisen harjoituskentän, josta ryssät ennen ovat ekseeraaneet.

Isän Vihan aikana olivat ryssät panneet Asikulan papin mäntyyn ja piiskanneet. Kun Monninkylän miehet eivät menneet pelastamaan grappia, tuli joka isäntä oikeudelta tuomitukseksi saamaan vitsat.

Mainitun sodan aikana oli ollut ryssistä niin pelko heidän ilkeivaltaisuutensa tähden, että kansa yöllä kyövi ja käytti sitkaimena valkeita nenäliinoja.

Monninkylän maalla on kaksi mäkeä: Hännimäki ja Heikinmäki, jotka sanotaan ennen Isän sotapatterina. Toinen sotamäki oli seisunut toisella mäellä ja toinen toisella.

Mainitun kylän maalla on "Kammarkallis", jolla alla on maanalaiset käytävät. Tämän kallian on alla ovi kansa ennen ollut sodan paossa. Noin 50 vuotta sitte oli eräs paimenpoika mennyt sen alle ja löytänyt sieltä motitoista leijävareista.

Yhtälainen luola on niinikään Ylikien Mataksen niityssä Tallbjergget nimisen vuoren alla. Tätä luolaa oli ennen sodan aikana niinikään käytetty piilopaikaksi. Niinikään kertoo kammarsa siellä olevan suuria aarteita, joita säilytetään.

viinapannussa. Ennen vanhaan sanotaan siellä
vuorenhaltian asuneen ja vasarallaan kakkutelleen.
Eräs mies, Fagerstadin Heikkaan Heikki oli ker-
ran mennyt sinne sisään. Mutta siitä hän oli
tullut kipeäksi ja kuollut.

Tson Vihan aikana oli eräs vakooja saatu kiinni
Halkian kylässä. Tämän ryssän olivat Halkian
miehet pistäneet Halkian ryöppyyyn. Eräs toinen
vakooja oli nimikään 1808 vuoden sodassa eksynyt.
✓ Hänen tappoivat Eerakkalan miehet ja hauta-
sivat Penttilän maalle erään portin viereen.

Pikkuvihan ajoilta ehkä on kertonut koiran-
kuonolaisista. Kerkkoista oli kaikki mennyt
karkuun paitsi Tuomaisten vanha piika, joka me-
ni piiloon sikolätin koppaan. Eräs koirankuo-
nolainen oli kylä tullut ja haistellut lätin ovel-
la, mutta piika oli vetänyt kunsennärettä pe-
rässään ja niinsuodoin sekoittanut jälkensä,
ettei koirankuonolainen voimut löytää.

Eräs toinen paha muija oli mennyt karkuun
sillan arkkuun. Ryssät tunsivat hänen jo vanhas-
taan. Sillan yltä mennessään juhuivat he keskenään:
"Täss' asui ennen yksi paha kielevä muija. Mi-
hinkähän se nyt on joutunut." Mutta nyt ei mui-

ja enää matkannut itseään vaan sanoi vihois-
saan: "Tapon sanani vaikka sillankin alta."
Mutta silloin hakivat ryssät muijan ylös ja
tappoivat.

1808 vuoden sodan ajalta kerrotaan, että oli
ollut niin kova nälkä, että ryssän hevoset söi-
vät satulat selästään ja tolpat, joihin olivat
kiinni grantu, poikki Porvoon Pappilan mael-
lä. Holan Krauvissa paistoivat ryssät lehmän,
jotka he juoliraakana söivät.

Näsin kartanon rakenna Blomster oli joutu-
nut jäämään perään sotaväestä, kun venäläi-
nen tuli Porvoon kaupunkiin. Mutta hän ajoi
täyttä laukkaa ryssien läpi ja otti erästä
ryssää, joka tahtoi estää häntä, tukkapäästä kiin-
ni ja vei hänen pitkän matkan kiroen: "Näin
saatana kulettaa" ("Ja för satan fram"). Ryssät
olivat olleet niin sat' voimattomia ja nälkäisiä,
että söivät sian ruokaakin.

Pukkilan Savijoen miehet panivat viikatteet
seipäiden kärkeen ja menivät ryssää vastaan
Marjalan riiken päähen, kun ryssä tuli oike-
tieltä Kanteleelta. Mutta kun ryssien toista
päästä ei näkynytäkään, menivät miehet piiloon.
Hoko kylään ei jäänyt mitä kotia kuin eräs
sama ruutui...

61. Vanha ihminen Rikulaan. Tästä talosta saivat
ryssät syödä ja kun pöydällä oli vanha pun-
kuppi, tuli se rahoista perin täyteen. Ryssät
maksoivat kaikki mitä ottivat.

Isän Pelingin miehet olivat niinkään viikat-
teilla menneet ryssää vastaan. Mutta vähän ajan-
perässä mentinkin karkuun, kun muka arvel-
tiin vastustusta lapselliseksi.

Juornaskylässä on Piikallio, jonka alle väki
meni sodan aikana. Se oli ollut niin väljä,
että seppä oli siellä lakonut.

Kirveskosken Paalan maalla sanoi Koskelan
isäntä nähneensä erään kummun, jota nimitetään
"rakalaisten ahjoksi." Hän sanoi kansakoulun
opettaja Ikosen kanssa olleen sitä katsomassa. He
olivat vähän sitä kaivaneet ja löysivät siitä ja-
jan kuonaa. Noin 200 vuotta vanha kanto oli ollut
päällä. Isäntä arveli luettuansa Kirjallisessa
Kundkanalehdessä Nordenskjöldin kullankaikista,
että tässä paikassa ehkä oli yksi hänen läitok-
siaan. Hän sanoi ^{niät} erään vanhan pojan kertoneen,
että sinä oli ollut kummun tehdas. Kummu on
nyt niin hävitetty, ettei ole mitään jälkeä.

62.
Yhden ainoan kerran kummin asukasten ryssiä vä-
hän vastustaneen. Myrskylän pitäjän Pakaan kylä-
läiset ottivat ryssiä vastaan Muttilan järvellä. As-
ukkaat olivat tehneet olkivalkean järven rannalle,
mutta itse olivat menneet heinälaton piiloon jär-
ven toiselle puolelle, josta he ampuivat ryssien päälle.
Ryssät taas luulivat asukkaiden olevan olkivalke-
alla, ^{jonne} josta he ampuivat. Kuinka viimein kävi, ei ka-
sa tiedä kertoa.

Sjalta jolloin ei maat vielä olleet jaettu on seuraavia tarinoita. Kerkkoin Krintilän taloilla on Niektoin kylän maan sisällä eräs Nietsio-niminen niitty. Tästä kertoo kansa seuraavaa: Ruotsin kuninkaan härän jalka meni groikki, eräällä pillalla Nietsioin Nietylä, kun kuninkaan sotaräki niitystä läpi meni. Tästä Nietsolaiset niin pelästyivät, ettei kukaan uskaltanut omistaa sitä niityksen, kun ajattelivat tulevan pahaa. Maaherra kuulutti ympäri valtakuntaa; mutta kun ei omistajaa tullut, meni Kerkkoin Krintilän isäntä omistamaan ja maksoi härän hinnan, joka oli 2 piksiä. Tämän tähden sai hän kuninkaalta puomion nahan gaalle, ettei kukaan saa sitä ottaa häneltä pois. Tämä pergamenttikirja on aina viime aikoihin asti säilynyt Krintilän talossa. Mutta muutama vuosi sitten oli sitä haettu Askulaan ja sieltä tielle sanos isäntä sen kadonneen.

Vahjävellä on eräs niitty, nimeltä Riitasuo. Tästä nimestä kerrottiin: Vahjärven (Vahren) miehet niittivät aina tämän niityn, ennenkuin Monninkylän miehet ehtivät. Monninkylän Nielsiässä oli silloin isäntänä eräs vahva mies, jota sanottiin "Nielsiän Jyrifajaksi". Tämä niitti viimein

Vahran miesten käytöksistä ja valmistautui Vakjärveläisiä kurittamaan. Pantatöyryn mäellä mermessään joka on kaksi venäjän ainstaa pois nauty-
tä ja nahdessaan, kuinka miehet siellä tappeli-
vat, nousivat hänen hiuksensa pystyyn ja lak-
ki lensi maahan. Hän suuttui hän tästä. Mut-
ta Jyrri laujan tultua nauttyyn, täytyi Vahran mies-
ten mennä pakoon.

Juomankylässä kerrottiin seuraava juttu jo-
ka nyt on luettavana Suomen kuvalehdessä
1879 siv 135 mitä se on antakoon tähän. Myrskylän
pitäjän Kankkilan kylässä on "Päätisveden" (Päti-
koski) niminen niitty. Tämän niityn, jolla muinaisina
aikoina lienee Suomen ikihongat huokuneet olivat
Juomankyläläiset, Kankkilaisten naapurukset kaa-
tanee kaskeksi ja kylväneet ruukiiksi. Tähän väki-
vallausuteen eivät kuitenkaan Kankkilaiset, joiden
piiriin Hallilankin kylä sanotaan siihen aikaan kuul-
luneen, olleet tygtyväisiä, eivätkä lemmon silmillä
katselleet Juomalaisten tekoja. Päätettiinpä sentäh-
den mennä kuninkaan guheille asiasta, mutta mis-
sä senaikuinen kuningas, asui ja mikä hänen nimen-
sä, oli ei tiedetä kertoa. - Tätenkuin asia oli perin-
gohyjn suullisesti kuninkaalle selitetty, miten muka

Juomanky-

läläiset olivat huvattomasti tunkeneet itsensä
vieraalalle alalle y. m. j. kun myös juttua tygstin har-
kittu ja punnittu, antoi kuningas päätöksensä, jo-
ka kuului: Se joka on voimakkaampi ja voittaa,
taulee omistajaksi ja saapi korjata halmeen. Nyt
pä suostuttiin riitapuolettien kesken elon leik-
kuapäivästä, jolloin ensin oli otettava omistus-
oikeudesta viljelykseen. Määräpäivä saapui ja
kansaa kokoontui kosotta molemmiin puoliin, kui-
tenkin olivat Hallilan kylän aluelaiset, Kank-
kilan liittolaiset, tietämättömästä syystä jääneet
pois. Väki oli ainoastaan sirpeillä varustettu.
Johtajikseen tahi, kuten tarina kertoo, kuninkaik-
seen olivat puoleet valinneet joukostansa, Juor-
nalaiset erään Isopusa nimisen urheen miehen
ja Kankkilaiset puolestansa erään vaimoihmisen,
jota kutsuttiin "Matt-gumman" (Mattilan muori).
Molemmat joukot, kuninkaas etunenässä, lähe-
nivät nyt toisiaan. Kankkilaisten kuningas, Mat-
tilan muori, kävi silloin leikkusen käsiin; mutta
Juornalainen Isopusa, pitkä ja väkevä ollakseen,
riensi ivaten Mattilan muoria vastaan ja lupa-
si paljailta käsillensä reväistä hänen haaroista
halkei. Mutta samalla, kun hän oli vaimon jalkoi-

hin tarttumaisillaan, kerkosikin Hunkkilaisten kuningas, tuo mainehikas Mattilan muori, sivottaan takaapäin, hunkaen Pusalalle: "Pusa, Pusa muista Jumalaas", sirpillänsä Toopusan molemmat polvet poikki, jotta hän hermotonna rojalti maahan. Juomalaiset tämän nähtyään hursivat: "Kas nyt Toopusa kaatui!" ja alkoivat juosta, minkä jaksivat pakoon jättäen kylvönsä ja kyntönsä Hunkkilaisten leikkattavaksi! - Kun sitte seuraavana päivänä nykyisen Hallilan kylän juurikuntalaiset, jotka edellisen päivän kahakasta olivat jättäneet pois, tulivat muka leikkaamaan ja saivat kumma asian menon, lähtivät he iloisina ensin Mattilan muoria tervehtimään ja annittelemaan. Hänpä olikin juuri liemiruokaa keittämässä, kun Hallilaiset astuivat sisään. Heidät nähtyään tiuskaasi hän heille tervehdykseksi: vastako nyt te potkurit ja lujukset tulette? Tästä annan minä teille osanne; ja alkoi kaukallaan kuumaa liemiruokaansa hertella heille vasten naamaa. Häpeissään ja onnituksissaan muorin kohtelusta pötkivät he tiichensä, eivätkä päässeet mihinkään osallisuuteen Hunkkilaisten kanssa viljelyksessä.

† Tämän lajankesen johdosta tulee myöskin Hunkkilan kylän pohjoiskulma saanut nimen "Pusanurkka", sanoo Kuvalehti. Sitä en minä tiedä, mutta ainakin "Juornankylän pohjoiskulmaa" sanotaan juornurkaksi.

Kirveskosken metsässä asui eräs vanha itseolevainen Tämän miehen metsän rajalle tulivat erään talon pojat hakkaamaan puita. Mies meni kauniisti hirtä kääntämään pois sanoen: "Mentkää nyt pois, minun tulon toistain hyvin pahalla päällä." Mutta miehet rupesivat pilkkaamaan ukkoa: "Kukahan sinua vanhaa ukkoa tarvitsee pelkää." Kun miehet eivät menneet, tuli ukko toistain miesten tykö ja sanoi hyvin ystävällisen näköisenä toiselle miehelle: "Näytä minulle kirvestäs!" Mutta kun ukko sai kirveen käteensä löi hän miehen kirveellä kuolijaksi. Toiset tämän nähtyään lähtivät karkuun. Ukko lähti metsään, jossa hän pari päivää syömättä oleskeli, kunnes nälkä hänen pakotti tulemaan kotia, jossa hän kohta vangittiin.

Pusanurkaksi.

Edm.

Pöytäkiivi. Monninkylä.

Isom jaon ajalta on varmaan seuraavat tarinat.
Linnanpellon ja Isom Laukkosken kylien rajalla
on hattia, joka huutaa: "Raja suoraan" (Rä Rätt).
Tämä hattia sanotaan huutaneen aina siitä ajas-
ta asti, jolloin Linnanpellon Ineds oli pannut
muttaa saappaisiinsa ja vannonnut seisovansa
oman maansa päällä ja sitä hän vielä huuta.
Isäni sanoo vanhempien miesten vielä näyttäneen
nitä kiviä, jotka ennen olivat olleet Laukkosken
ja Linnanpellon rajajäykkeinä, mutta nyt
ovat hyvän matkan Linnanpellon rajojen sisällä.
Monnikylän metsässä vähän matkaa pois
tieltä on eräs kivi, jota sanotaan Pöytäkive-
ksi. Tämän nimen syntyä kerrottiin, että jirutt
ja maanmittari siinä olivat syöneet. He olivat olle
röödoissa rajasta. Maanmittari oli syönyt leipää
mutta jiru oli juri^{skellut} kiviä. Mutta jiru ot
maanmittarin jirstopukheeseen, miksi hän soi kiveä
vastannut: "Syö sie leipää, kyllä mie syön kiveä".
Muistoksi oli ^{jiru} kirjjoittanut koko kiven täyteen
sellaista kieltä, jota ei kukaan osannut lukea.
Tämän kertoi minulle eräs Vahjäärvellä syntynyt
mie Perwoossa, jonkataluden ^{min} tuota kiveä M
monnikylästä tultua katsomaan. Oppaanani oli suutar
Serenius Monnikylästä. Hän tiesi kertoa yhtä ja
toista. Näin virstän matkaa maantieltä oli m

69.
viereissä ^{3 kyyriä, 3 korttelia pitkä} $2\frac{1}{2}$ kyyriä leveä $1\frac{1}{2}$ kyyriä korkea puoli-
ympyräinen kivi Monsalan maalla. Tässä kivessä
oli kolme viidentuuman pituista ristiä yksi L
muotoinen syvennys ja yksi $\perp$ (puolrasti), mutta
mitään muuta kirjoitusta en siinä tavannut.

Porvoon pitäjässä on säilynyt juttuja Y. M. Sprengt-
lenistakin: Yläntä kutsun kansa ^{rimmaale} "Pimppuntiksi" eli
"Pimppuntiksi". Herran ^{olttiin} olivat häntä takaa ajamassa. Joka
hänen kiinni saisi, olisi saanut peria hänen. Totta Takaa
ajajien tultua Sprengtportenin taloon oli hänen passari-
kansa ^{pannut} antanut heille juomaa ^{noyhtään} ja kaikin tavoin heitä kesti-
tänyt ^{ist} sillä aikaa, kuin hän meni ja laaki herransa alas
ikkunasta ja hantasi hänen tallin sontakokoon. Taka-
jien pois mentyä oli Sprengtporten pannut kaksi hevoa
eteen ja ajanut Ahvenkoskelle. Passari-
takaa ^{siis} siinä mennyt. Tämä hänen passari-
kortin Heikkilä ^{nimeltä} eli Lindgren, joka oli ollut suuri va-
rikkilan papin rouvalle sanotaan hänen kertoneen, kuinka
hänellä kerran oli ollut niin vaivaloinen tie, että se oli mennyt
toisesta avannosta ^{ylös} ^{istä} ^{alas} Herran tiellä oli tullut sateen-
ja sattui tien vieressä olemaan niin suuri kanuuna, että
S. ajoi hevosineen ^{myös sateen varjossa} vauvuineen sinne sateen varjoon. Siellä
oli ollut edellä ^{kun oli kääntä} eräs talonpoika kiesien kanssa ja tämä oli
sateen lakattua ajanyt ensin ulos kanuunan suusta
~~haukasta~~ Herran taas olivat nähneet niin ison kaalinken-
n, että 34 seppää teki sitä pataa, jossa se ^{kaali} piti keitettäm-
sivätkä toinen toisensa taontaa kuulleet. Välistä kun t-
oli vaara tarjona oli Lindgren ollut herra ja Sprengt-
ten kuski. ~~Leppä-Herrin Motti~~. - Kun sitte rouha tuli ⁵³
meen ja Sprengtportenilla oli vapaa tulo Suomeen, oli ha-
käynyt mallaissaunoissa ja ollut muuten hyvin ystävä-
suomalaisia kohtaan. Pitä enin häntä kütetään, että k

vin oli osannut suomea. Herran oli Monninkylän keski-
arissa kysytty, miksei passari ollut hänen mukanaan. Jos
hän keltä olisi hengissä, olis hän nytkin ollut mukana-
ni. Mutta joutu kerran saamaan niin paljo juomaa, että
"aukka kuoli" oli P. sanonut.

~~Herran Löytöjä~~
Kerkon Lunkilan isännältä sain erään kivikalun, kevääl-
lä 1884 auratessa löydetty Taaren arosta. (N° 5).
Vakkajärven Konnulle ^{sasotaa olevan} ~~on~~ ukkosen naula, mutta sitä en ole
nähty. (N° 63)

Onsitaltta, löytänyt ~~X~~ itseolevainen Israel Gren Monn-
inkylästä kesällä 1884 oja kaivaessa mutta maata tehdessä
Monninkylän ja Vakkolan välillä maantien vieressä.
Tasataltta, löytänyt Matti Gren itseolevainen Monninkyläs-
tä perunomasta kyntäessä ~~kesällä~~ 1883. ~~(N° 64)~~ (N° 64)
Monninkylän Tuiskulassa ^{Mäntsälän} säilytetään Pääjärveltä löydetty
ukkosen naula. Taari sanoi sitä käytetyn valkean vaaran
(tulipalossa). Valkea jiti muka sammuvaa ^{maan} kun sen sinne he-
tti. Mutta kun hän siitä pyysi markkaa ja se oli hyvin rikkinä-
inen, en siitä huolinut.

Muonamies Kust. M. Fagersten on Pääjärven Jonnin maalla
keväällä ¹⁸⁸⁵ löytänyt erään tasataltan ja onsitaltan ~~(N° 48)~~ oja
kaivaessa topia rakentaissa (N° 48 ja 49).

Joon Laukkosken ^{frederik} Jaakkolasta sain kesällä 1884 kyntäessä lö-
detyn tasataltan (N° 50) ^{rikotun} ~~rikotun~~ ^{rikotun}
Kesällä 1883 löydetyn tasataltan sain Joon Laukkosken Adolf
Jaakkolasta (N° 51).

Joon Laukkosken
Jonnan nurmilla sain erään pikkinäisen tasataltan (?) Joon
(N° 52) ~~(N° 52)~~ ^{Joon Laukkosken kylästä} ~~(N° 53)~~

Lyytikämies Johan Virtasetta ^{Joon Laukkosken kylästä} sain erään tasataltan ~~(N° 54)~~
Häellismieheltä Rothiltan ^{Jonas Laukkosken kylästä} onsitaltan joka oli käytetty
vibutantien ~~(N° 54)~~ (N° 54).

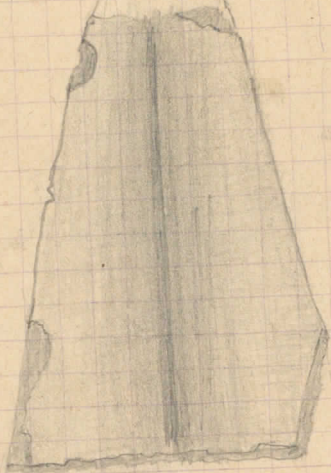
74.

Kuonaminies Johan Lofgreniltä sain Ison Lankkosken ^{penokkiesaa} maalta löydetyn onsitattan (N° 56 56) Holassa Työmiehe K. J. Toivonlindilla oli eräs onsitattu, jonka vaimi muutama vuosi sitten oli löytänyt, mutta ei sitä löytänyt silloin, kuin hän siellä.

Holan Buskin talossa oli ennen myös säilytettynä eräs
sekosen nauta, mutta oli hankattu.

Zuornankylän Mettä-Ojassa on lalletettu tursataltta, mut-
ta kun oli niin paljon rikottu ja käytetty eläimille lentoa
vastaan, on sitä viitsinyt ottaa.

Juomankylän Laurilasta lunasti Tiilästä renki Erik H.
linin löytämän kivikirveen (N° 47). ~~hain~~ sain

Tikari 15 tum
 $\frac{2}{3}$ af nat. storlek
Klamo Kahrinkytä
N° 2.

Tarppari Nymnilla Holan kylässä oli ollut nekosen naur.
 lemmi se oli häu hukkaⁿut.

Tuorhan Hannulan maalta mäen syrjästä on kyntäessä
 löydetty kesken tekoinen ^(reikäkivi) ~~kuja~~ kesällä 1885, jonka isän
 antoi M.M.H. lle lähetettäväksi. (N° 61)

Ufovarshakan kirkosta Holan löydetty nekosen nauran antoi
 leski Lindfors Bjurbölessä. Hän sanoi että se oli löydetty kiven
 sisästä, josta ^{lupa} lähtyi ^{porata} ~~parha~~ kolme laukkaa sunnuntaiin sen
 sai ulos. Oli käytetty lehmille lentotautia vastaan ja oli hyvin
 rikottu ~~(N° 65)~~ (N° 65)

Fagerstadin Hinnrikaksen talosta sain siinä säilytetyn rikki-
 näisen vasarakirveen. (N° 66)

Untelalta Vahjälvellä sain ~~laksi~~ nekosen nauran, josta oli
 lehmän terveydeksi rikottu. (N° 17). (Läsataltan)

Kerkkoin Henttalasta sain erään nekosen nauran, jonka an-
 veltiin ^{vuon 18 v. sitten} tulleen nekoksessa ^{eräänä postityhän illan} maahan ja ^{jolloin Kaarin kyllän Hlostin riitti paloi} jo viittäsen julkian
 Savon maahan tullessaan, siksi kuin jysähtäji. (N° 42).

Kalkkilan Järvelän maalta löydetyn onsiteltun sain talon isän
 ja Henrik Hannulalta Kerkkoissa (N^o ²⁵ ~~47~~). Kyntäessä löydetty
 Kerkkoin kylä-Lampilasta ^{Läsnäytyn pelasta} sain erään ^{ajasta} vähen rikotun vasara-
 kirveen, joka ennen isännän isän aikana oli käytetty jonkunlain-
 sen onnen tuojana learin pohjassa. Mutta tämän isännän ri-
 kkoa ~~se~~ ^{se} panti pois vialta ja makasi vanhan kaapin en-
 loorassa roskien alla. Kerran vanhan isännän aikana oli sitä
 kiveä jyvälaarin pohjasta otettu pois, mutta isännän toranisen
 tähden sinne taas pantu. (N° 14)

Pukkilan kappelin Hantelien kylästä löydetyn kiviaseseen
palosen ^{työnies} sain kiertokoulun opettaja Joh. Pakkelielta, joka sen
oli saanut Henrik ~~Ros~~ Ros'ilta (nr 27).

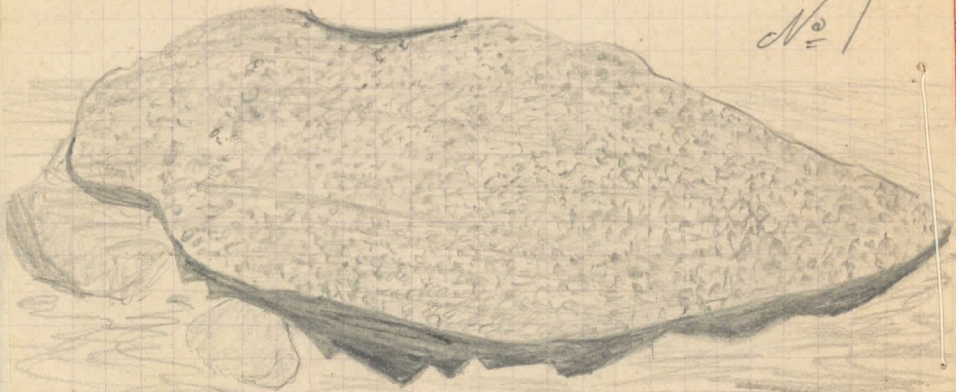
Swartbeekin Nybakan isännällä Blomqvistilla sanottiin
olevan ukkosen naulan. Menin siis sinne katsomaan. Tulta
ani taloon ei ^{vät} naiset sitä mitään tietäneet. Menin sentäh-
den ~~jollalla~~, jossa isäntä oli. Kysymykseni oliko hänel-
lä sellaista, sanoi hän ^{ensin} kieltävästi. Mutta sanoi viimein
kuitenkin, että hänellä oli, mutta ettei sitä antanut pois.
Hän sanoi sen ostaneensa eräältä tuttavalta Helsingin ju-
tojässä. Pyysin, että edes saisin nähdä sitä. Mutta hän sanoi
"mitäs sitä nyt pitää näyttettävän." Voikka olikin vaan 150
kyyä. Taloon ei hän tullut sitä näyttämään, jonka tähden
minun täytyi lähteä pois ^{siis} ~~loimittam~~ ^{hyvästi} kuin tulinkin.

Työnies Vallerian Sallund ^{antoi} ~~antoi~~ onsitaltan jonka hän
vella 1884 jollon saralta Kirveskosken maasta oli löyt-
nyt. (N° 23).

Kerkkoin Hannulasta sain erään rikkinäisen onsitaltan
ja. eheän Tasataltan, jotka löydettiin romukalujen seasta
tietämättä niiden löytöpaikkaa (N° 40 ja 41).

Kalkkilan Haidin renki Herman Malenius löysi van-
han kivi-kirveen Puuradan mäeltä, Ruotsin viasta kylä-
stä. Siä aidon vitsoja & hakissa näreen juuresta maan sis-
tä. Kirveellä tuli terään merkki. (N° 15). ^{joka on hiin kivi myllyä}
Naarkosken kylässä oli eräällä vaimolla ukkosen naula.
Kun tulimme kylään ja kyselimme siitä, sanoi eräs Työnies steel-
länsi olevan sellaisen, mutta kun menimme hänen kotiinsa
Hänyt Kustaa Kallensaika oli Kallio Kustaa Mouniskylästä.

No 1

2 1/2 alm lång 5 qv bred. (Kaarinkylä Vähä
Hupari).

Pukkilan kappelin Hanteleen kylästä löydetyn kiviaseen palosen sain kiertokoulun opettaja Joh. Pakkelielta, joka sen oli saanut ^{työnies} Henrik Ros'ilta (n:o 27).

Swartbekin Nybakan isännällä Blomqvistilla sanottiin olevan ukkosen nautan. Menin siis sinne katsomaan. Tulla-
ani taloon ei ^{vät} naiset sitä mitään tietäneet. Menin sentäh-
den **jällelle**, jossa isäntä oli. Kysymykseeni oliko hänellä
tällaista, sanoi hän ^{ensin} kieltävästi. Mutta sanoi viimein
kuitenkin, että hänellä oli, mutta ettei sitä antanut pois.
Hän sanoi sen ostaneensa eräältä tuttavalta Helsingin pu-
tajassa. Pyysin, että edes saisin nähdä sitä. Mutta hän sanoi
"mitäs sitä nyt pitää näytettävän." Vaikka olikin vaan 150
kyym. taloon ei hän tullut sitä näyttämään, jonka tähden
minun täytyi lähteä pois ^{siis} ~~loimittam~~ ^{hyväksi} kuin tulinkin.

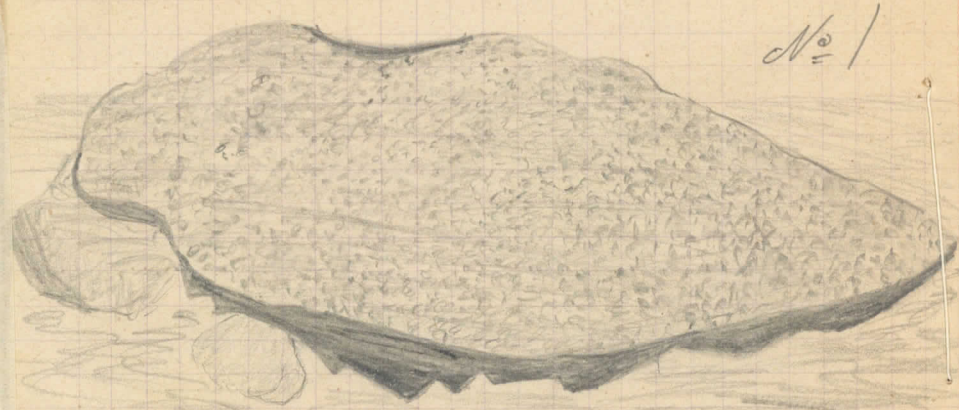
Työnies Valtteri... ^{antoi}

valla 1884 p.

myt. (N:o 23).

Kerkkoin Ha-
ja. eheän t-
tietämättä

Nalkkilan Ha-
han kivi-kir-
tä. Kiirvellä

2 1/2 aln lång 5 qv bred. (Haarinkylä Vähä-
Kupari)

Naarkosken kylässä oli eräällä vaimolla ukkosen nautan.
Kun tulimme kylään ja kyselimme siitä, sanoi eräs työnies itel-
länsi olevan sellaisen, mutta kun menimme hänen kotiinsa

stunt Kustaa Kallensaika oli Kallio Kustaa Monnikylästä.

ei vaimo millään tavoin sitä antanut. Kun oli myöhään jo
illalla lähtyi meidän menä ojaajan hakuma, jonka tähden käskin
hänen heijumaan ^{huicheltään} mieheltään, jos hän saisi antaa, kun hän muka
pelkäsi ~~saistään~~ ^{saistään} Raavan tori jos olis sen pois antanut.
Toisella aamulla menin taas hänen luokseen. Mutta silloin ei
hän ollut kotona saisi tytär, joka ei ollut mistään tiedä-
vinään. ~~Minne~~ vaimon rannassa rotkemassa, mutta ennen
eräi vitsineet mennä häneltä sitä pyytämään. Sitä oli käytetty
piistokseen, ajokseen, lentoon y.m.

(N:o 9)

Monnikylän Kreijulasta sain onsitaltan (ja keskentekei-
sen ^{N:o 10} ~~niijan~~ ^{joita} oli käytetty piistokseen ja ~~minihin~~ ^{minihin} tan-
tun.

(N:o 8)

Kerkkoin Henrik Iso-Ojalan maalta löydetyn kiviaseen
sain isännältä. Toisen kiviaseen sanoi hän myös löytäneen
Kerkistä ojaan kaivaessa, mutta sitä ei hän löytänyt.

Kerkkoin Johan Langpilan maalta löydetyn ^{Käki-L-} ^{maimitun kelen} kytäessä riko-
tan kiviaseen sain isännältä. (N:o 26).

Haarinkylän Kuperin maalta Pimijärven ojaalla on pörrä-
maata tehdessä löydetty sileä kivi 2 1/2 kyym. pitkä,
5 korttelia keveä pyy puoligympyräinen syksyllä 1884.
Samassa löydettiin myös rikkiäinen kiviaines, mutta se
oli hukkunut. Isäntä lupasi hakea ^{ylös} ~~maimitun~~ kiven ja
lähettää sen minulle jos hän sen löytäisi. Kivi on vähä-
sen pois joesta.

Vanhon Moisajan Härmelältä sain erään Johansson
Härmisen vaimon löytämän niijan.

Talon isäntä Jerebias Topiaanpoika Markus Tuortlasta löysi ^{niitun} rantalta tukkityössä 1882 erään kivi-ase-
jonka hän lahjoitti M. M. Y. M. (N° 43).

Itseolevainen Johan Johanneksenpoika antoi erään kivi-
lun, jonka hän oli löytänyt 1868 Laurilan talon jellosta Sa-
vijoen kylästä. (N° 28).

Kaarinkylän Haunulan isäntä Joh. Pietiläinen antoi minulle
erään 9 p. kesäk. 1885 ^{gaa käivessä} löydetyn tasataltan (n° 3) ja erään toi-
sen tasataltan (n° 4), joka myöskin oli löydetty saman talon maal-
ta.

Kerkköin Emanuel Tuomalasta on säilytetty kourutaltta, joka
saman talon maalta oli löydetty. (n° 6).

Niinikään sain Kerkköin Vanhasta Heikkilästä saman ta-
lon rengin Jaari nimisen niitun ladolta korttelin syvyydes-
tä hiilien seasta löytämän kourutaltan (n° 7).

Monninkylän Kragtarin rusthollista sain rusthollin jo-
sen Joh. Viktor Jöholmiin löytämän kuokan(?). (N° 12).

Talon isäntä Limmerrman antoi Tholan kartanon maalta
löytämänsä tasataltan (N° 16).

Itsellinen Tupalalta lunastin itsellinen Fredrik Arolan
Läksjärveltä löytämän kiviaseen, ~~joka~~ jota hän piti hyvin
voimallisena. Kun sillä ajosta painaa niin se kohta me-
nee takaisin," sanoi hän. Kun ^{ette} häntä tuosta taikauksesta
rupesin puhumaan, että hänen uskonsa oli turha lunso ja
kaskin hänen sen antamaan minulle M. M. Y. M. vietaavaksi
sanoi hän: "Maatkoon se kivi siellä vaan." Viimein kun ei
minun auttanut, täytyi minun lunastaa hänen kivi-
palasen-
sa 50 p: stä. (N° 19).

Yson Laukkosken Peltolasta sain samassa talossa säi-
lytetyn ruodenkärjen (N° 24).

lettyä tasataltan

No. 11.

Ali-Vekkosken Bryggarsilta lunastin puun juuren
 alta Kulloossa löydetyn onsitaltan, joka oli käylyetty
 kipeitten silmien parantamiseen ja pistoksiin. (N° 29).
 Andersbölen Nygransin isäntä antoi erään talonsa maad-
 ta löydetyn onsitaltan (n° 30) ja hakkuu-aseen (n° 31).
 Kerkkoin Johan Tuomalan isäntä antoi tasataltan,
 joka oli löydetty saman talon maalta ladon murkas-
 ta maan sisästä ja arveltiin sen ukkosen heittämäk-
 si, kun ukkonen iski alas latoon. (N° 39).

Hsellinen Johan Johanneksenpoika Kerkkoin kylästä
 löysi Kerkkoin Klemolan peltua kyntäessä tasatal-
 tan (n° 44).

Kerkkoin Jussilassa säilytetyn romukalujen seasta
 löydetyn tasataltan ^{antoi} lähetti isäntä minulle. (N° 67).
 Muonamies Uelinieltä lunastin vasarakirveen, jonka
 lapset vähän olivat rikkonest. Kirves oli löydetty
 syksyllä 1884 ojaan kaivaessa Kraakun kartanon
 (Kraakön) maalta liki Killingebäckens niistä valla-
 oja. (N° 68).

N° 69. Reikäkivi, jonka lapset paimenet löysivät
 aidan seipääsen panta Kerkkoin kylän maalta.
 Pukkilan Jäppilän talon isäntä lahjoitti minulle
 talonsa maalta ¹⁸⁷⁹ löydetyn vaskisen vasaran. (N° 70).
 Siitä praitsi lähitin M. M. Ylle Pukkilan Savijoen

(N° 71)
Brusilasta lunastamani tinatuopin, joka näyt-
tä olevan Kustaa III^{an} ajoilta ja ostettu huutokaun-
nasta Ruhon kartanon omistajan majuri Löfviin-
gin jälkeen, ja nimikään huutokaupasta ostetun
Pukkilan vanhan kirkon rautakruunun (N° 72).

Monninkylän Monsalan kartanon maatta sanoi sen omis-
taja löydetyn erään kallen, jonka hän sanoi antaneensa
kivien tutkija Richterille.

Lökö nimisellä saarella lähi Vähää Pelinkiä sanottiin
eräällä kalastajalla olevan ukkosen naula. Moni sanoi
vielä sen nähneensä. Joudattiin siis sinne kalua otta-
maan. Kalastajan kodissa ei ollut muuta kotona kuin
vaimo. Mutta tämä sanoi, ettei sellaista hänellä ollut.
Liekö taikauskosta vai pelosta, kun tätä ei näyttänyt.

Pukkilan kappelin Naarkosken Hyrylässä on
pergamenttikirja, vaksisintilla varustettu, kos-
keva Juornankylän ja Naarkosken kylien väli-
siä raja-asioita ja kirjoitettu 1595. Isäntä ei si-
tä luopunut, kun sanoi sen olevan kylän yh-
tyisen omaisuuden. Mutta jos Suomen Muinais-
seuristoyhdistys siitä tahtoo ottaa kopian, niin saa,
taikka jos tahtoo sitä omakseen, niin täytyy ky-
län gutaa kokoukseen. Kirja eli kotti on 11 tuumaa
pitkä 7 t. leveä.

Kerkkoin Pukkilassa on vanha suomalainen
Piipia painettu 1642.

Ali-Vekkosken Bryggarsilla on noin 1 kyymä pitkä
1 kortteli leveä laattasaha, jossa on vuosiluku 1635.
Sen oli isäntä perinyt Kulloon Greijuksesta,
joka tähden hän ei siitä luopunut.

Jaman talon isäntä sanoi, että hänellä oli ollut
vanha pergamenttikirja, jonka hän tietämättönnä
oli heittänyt mälle.

Brusilasta luvatta... + + (N° 71)

F. J. Färblingin luettelon mukaan säilytetään Muinais-
muistoyhdistyksen Museossa seuraavat Porvoon pitäjäs-
löydetty kiyasiet.

Liki ^{Porvoon} Kaupunkia löytynyt küla n° 1385, lahjoitta-
nut maisteri M. Salenius.

Vasarakirves mädäntyneestä kivestä, ^{n^o 235} löydetty 1850
ojaa kaivaessa Hinthaaaran kartanon maalta, lah-
joittanut maist. A. Malmberg.

N° 1788. Rikkiäinen kirkon kiiltolinskam-
ta löydetty Ensalösta, lahjoittanut maist. M.
Salenius.

Uudempiä esineitä. N° 1732. Nukke puettuna
naispukun, jota Porvoonin vaimot käyttivät vu-
nen 1828, lahjoittanut maist. M. Salenius, teh-
nyt neiti Karolina Sundman.

Pitkää kiväärinkunta ^{n^o 202} löydetty Poosberget nimisel-
tä kalliolta Luomen kylän maalla.

N° 123. Runokalenterisauva mustasta ebenholtsis-
ta (mustasta puusta) varustettu elefantinluisella
sauvalla (korycka) ja hopeaheloilla. On ennen ol-
lut Porvoon piispa Krogiuksen oma, lahjoittanut v.
herastuasnari E. Krogius.

Brusilasta lunastan... + + (N° 71)

82-997. Pysyväluotto, käytetty tuloksena vääreiksi
rytmestari Hälhammarilta. Lahjoittanut maist. J.
M. Salenius.

Muinaismuistoyhdistyksen kirjekokoelmassa maini-
taan sitäpaitei seuraavat esineet.

Viisi kivikalua, lähettänyt koulun opettaja T. L. Ca-
jander. Löytöpaikka: piener järven rannalla oleva
petto Vanhankartanon (Gammalgården) maalla As-
kulan kappelin Korttinkylässä. Toukokuussa 1880.

Kaksiteräinen taltta kumtelo-linuskamasta löydetty
Porvoon pitäjän Anderobölen kylän maalla ja kusk-
kakirves diorittista löydetty Michelsbölen maalla
Porvoon pitäjässä. Nämä molemmat ovat Porvoon
tari A. Juselinin ^{muinaisjalun} kokoelmassa Loviisassa.

Kivitaltan pala löydetty Kerkkoin kylän Jus-
silan talon pellosta kyntömaasta kyntäessä
noin 20 v. sitten. Talttaa on rikottu lääkkeekas.

Ousitaltan pala löydetty Kerkkoin Mäki-Lampi-
lan pellosta kyntömaasta. Kaksi vääremainittua
talttaa on maist. A. Borenius lahjoittanut.

Michelsbölen Yrjaksella oli kivittynyt ome-
na, joka oli löydetty mutta maata kyntäessä.
Omenaa ei isäntä antanut, kun itse lupasi
sen viedä Helsinkiin. Kyntetty maa luullaan en-
nen olleen suona.

Lipoon pitäjä sekä Öster-Lundomin kappeli.
 Tämä pitäjä on toinen vanhin kihlakunnan pitäjistä. Sen
 rajaseurakunnat ovat lännessä Helsingin pitä-
 jä ja Tuusula, pohjassa Mäntsälä ja idässä
 Poroon pitäjä, sekä etelässä Suomenlahti. Pitä-
 jän läpi juoksee pieni Lipoon joki, joka juoksee
 Lipoon lahteen, sekä Mervajoki, joka tulee Saavijär-
 vestä. Lipoon lahden suu ja saaristo ovat luonnon
 ihanimpia sentuja Uudella maalla.
 Tarun mukaan sai Lipoon pitäjä nimensä Lib-
 be-nimisestä rosvopäälliköstä, joka hämärässä
 nuinaisuudessa nousi maalle Lipoon joen suussa

85.
 siinä paikassa jonka nimi on Thitä, sentähden
 että hän ensin löysi (hittasi) maan tässä, mutta
 sitten rakensi hän itsellensä ^{nykyisessä} Horängsholmen ni-
 miseen saareen suuren linnan, jossa hän kauan
 asuskeli, kunnes hän viimein siinä mestattiin.

Lipso oli jo 1327 Poroon kappelina; tuli kirkko-
 herrakunnaksi vuoden 1400 paikoilla (?); sen kirkko-
 herra mainitaan nimeltä ensikerran 1536.

Antustarinoita en tästä pitäjästä saanut ensin-
 kään. Että Nikkilän ensimmäinen asukas oli Nick,
 Martinkylän Martti ja Herralan Herman sanot-
 tiin, mutta ei niistäkään sen enempää tietty. Lin-
 nanpelto ^(Borgby) sai nimensä Pelliksen talon maalla ok-
 vasta Linnanbackan nimisestä mäestä, joka on
 kylän keskellä. Toiset taas arvelivat sen saaneen
 siitä nimensä, että sen asukkaat olivat menneet
^{suureen} takaukseen (=borgen) ja saaneet maksaa. Vi-
 me arvelu lienee vaan tuulen tuoma.

Että suomalaisia on ennen Lipoossa ollut enem-
 män kuin nyt, todistaa kansan kertomus ja kir-

84
kon kirjat. Boxin kylässä sanotaan ennen olleen⁸⁶
suomalainen kirkko ja siinä kylässä on vielä
suomalaisia paikkainnimeä. Jonkun ladon alla
sanottiin olevan vielä jällellä vanhat ruumis-
paarit, josta en minä kuitenkaan joutunut
näkemään. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kö-
jokokouluksessa mainitaan niin-ikään että profes-
sori Freudenthal Lipoon pitäjän kirkon arkis-
tosta oli löytänyt kertomuksen vanhimmassa
historiallisessa kirjassa v:ltä 1729, jonka mukaan
suurin osa ^{pitäjän} ~~asukkaiden~~ ^{asukkaiden} pitä silloin oli suoma-
lainen.

Lipoon pitäjässä on varmaan ikivanha asu-
tus, kun ei tarina siitä mitään tiedä.

Pakanuuden aika. Tätä aikakaudelta on
vanha Sibben linna Storängsholmen nimisessä
saarella Lipoon joen suussa Hedvigbergin ja
Poderkullan kartanojen maalla. Mutta tätä en
ollut tilaisuudessa mitata enkä piirustaa. Ehkä
se vähän ajan perästä tulee tutkittavaksi, sillä
sen se kyllä ansaitsisi Helsingin kirkkokuunas-
sa kun onkin vaan kolme sellaista vanhan ajan linnaa.

~~Ramundin~~ aika. Tältä aika-kaudelta löytyy ^{siinäkin} (Sijonissa) kuten muis-
 sakin ranta-utajissa useita "jättiläisten heittämiä".
 Herralan kylässä on Hevonansmäellä (Hevonabacken) ^{Kallion päällä} kiviroukkio
 noin 65 kynn. pitkä, 30 kynn. leveä, 1½ kynn. korkea juolympy ^{riain}
 Muutamissa paikoissa on koetettu ~~heitteä~~ kaivaa sitä. Se on hyvin sud-
 sistunut. Isommat kivet ovat miehen nostamia järeimmät alla päin
^{pieniä} ympyröisiä heitto-kiviä. Niissä paikoissa, joissa sitä oli, ^(Brutarbaken) kaivettu oli
 mustanlaista multaa ja hiiliä. - Toinen kivi-roukkio on Brutarbaken maalla
 josta mutta se on perin pohjin rikottu kaskan polttamisessa. Nämä kaksi
 kivi-roukkiota herrattin syntyneen siten, että Ramund Brutarba-
 katta heitti jättiläisen päälle, joka seiso Hevonansmäellä, ja
 voitti hänet. ~~Storsten~~
 Martinkylän ^{Kallio} ~~Brutarbaken~~ maalla liki taloa on kivi-roukkio noin 10 kynn.
 pitkä, 2-3 kynn. leveä, hyvin sumriasta kivistä tehty.

^{Kaurapullan maalla}
 Hartinkylän Kullbergin maalla (Hafveräkerbacken) on eräässä haas-
 sa 6-7 kynn. pitkä, 3-4 kynn. leveä jättiläisten heittäämä enimmäen
 pieniä kiviä, joihin roostamia. Lisäksi on siihen sivun ajettu, nimittäin
 kiviä, ettei varmaan tiedetä, vaikka koko kasa olisi aikoinaan ollut
 tehty. Niskilän kartanon metsässä sanottiin myös olevan
 jättiläisten heittämiä.

^{Hindbergin maalla}
 Saman kylän Katikasen maalla (Katikas backen) sanottiin olevan jäb-
 kiä ja jättiläisten heittämiä. To Ruothollari Kullberg kertoi, että
 ennen oli ollut tapana, että jokaisen, joka siitä ohitti meni, jätti
 heitti "krakaw" roukkion päälle. Sillä tavoin oli karttunut suuri ksa-
 ka-kasa niin, että tuli viimein käsky nimismieheltä, että krakat jätti
 poltettaman ^{eikä} jätti kukaan saamaan enää tehdä sellaista. Mutta ei
 kukaan kestänyt, ennenkuin taas sai polttaa. ^{viime aikoina} ~~tietyksi~~ kun jo
 tullut, tuotiin "kraka" runassa. Mutta nykyään on se lapa kansas-
 sa jäänyt mahdoksien. Sen kallion päällä oli eräs morsian, joka
 oli pettänyt sulhonsa, ajanut itsensä kuohtijaksi. Hevonen oli luo-
 kartunut kallion päältä ja aoi tytön niskat poikki.

^{Flakisspahan kalliolla}
^{Hindbergin maalla} Niggårdin Melénin maalla on kaksi kivi-roukkiota,
^{Flakisspahan kalliolla} toinen Tjenerötin kalliolla (Tjeneröföberget)
 joista toista seantä ei liennyt vaan sävi kunnolliseen puhutte-
 ven, toinen niin ikään oli Niggård Eklund kunnat puhuttavan
 että saman kylän kartanon metsässä 3-4 virstan kylästä ^{siis!} jättäen
 olla jättiläisten heittämiä, mutta niitä emme olleet katsomassa.

Kestäninkylän Nilsin maalla noin 5 virstan kylästä on kaksi
 jättiläisheittämiä Brännbergillä ja Orrbergillä, josta emme
 olleet katsomassa.

Hinssankylän Brobölen Skogsterin maalla on ^{kiwi-roukkin joka on} 3 syltä lapinmitan kor- 89
kealla ^{hullioilla} ~~varrella~~ korkeimmalla paikalla, ^{ja jossa on enimmäkseen} vähän kiwiä & liki Skogsterin ta-
loa. Nänikään on samon kylän Storängsbackan nimisellä maalla ^{toipen.}
Lipoon kirkonkylässä on 5 virstaa pois kylästä (4 maantietä myöten ja
virsta metsään) kiwi-roukkio, jota en nähnyt.

Träsklandet nimisellä saarella Lipoon saaristossa on sileä
kallio, jonka päällä on 2 kyyn. paksu ja 3 kyyn. pitkä
^{paaksi} kiwi, kolmen istumasijaksi sopivan kivien ympäröimänä,
jossa jättiläisten kanssa taistelijä Ramunder ja jättiläi-
nen sanotaan istuneen, tällä kertaa sovinnossa ja aterioi-
vineen yhdessä, sitten kuin jättiläinen oli paaden heittänyt
vastapäätä olevasta Sjövarlandet nimisestä saaresta.

Nänikään löytyy muutamissa kallioissa syven-
nyksisiä jotka vähän ovat ihmisen jalan jäljen
näköisiä. Näitä kansa nimittää Ramulin jäl-
jiksi "(Ramulfärdar)" jos luulee tulleen Ramu-
lin eli Ramunderin käynnistä. Niitä sanottiin ^{esim.} olevan
^{Martinkylän} Jöhölmön ^{muetsässä} sekä Pajrisby, Ruksaksen ja Olden-
nässtä Ramulista (eli Ramuelista, Ramunder
nuoresta "Ramunder hin unge" kansa lausuu
hänen nimeään eri paikoilla eri tavalla) on
kansassa eräs laulu, jossa häntä kuvataan ⁿⁱⁱⁿ se-
suureksi mieheksi että
raavalla tavalla Hän tarvitsi 50 kyynärää kou-
sukangasta ja 15 housunkannattimiksi.

Bolbyn Täckbergen nimisillä vuorilla sanottiin olevan jätinroukkion. Samalla kalliolla sanotaan ennen vanhaan vedenpaisumuksen aikana ("under syndafloden") laivan pysähtyneen, jonka rotka vanhaan aikaan oli löydetty. Samoin sanottiin, että "Båtmanskärren" ja "Långkärren" nimiset suot olivat olleet järvinä noin kahsisataa vuotta sitte. Künikään sanotaan löytyneen 5 suurta kuulaa viiden sylan syvyydestä. Kesterintaglan Segelklipp-nimisellä vuorella sanottiin ennen vanhaan olleen suuren rantarenkaan, jossa laivoja oli kiinnitetty.

Perästäpäin kuulii myös että Sjutsundin kylässä Hemmingsnaset-nimisellä niemellä on jätinroukkioita ja että mainitun kylän maalta on löydetty vanha viikinkilainna.

Liki runoilija Topeliusen kausista huvilaa
 Koivunientä on noin kaksi virstaa siitä liki
 Fallbäckin selkää aräs $1\frac{1}{2}$ kyyn. korkea kivirouk-
 kio joka on noin 14 kyyn. kauttiinsa. Raunis on
 Tommersbyhyn vievän tien vieressä meren raunat-
 la. Mainitulla kalliolla on niinkään kaksi rouk-
 kiota vieretysten toinen 1 jalan korkuinen 7 kyyn.
 läpimitaten; päättä vähän rikottu; toinen noin 23
 kyyn. korkea 13 kyyn. läpimitaten.

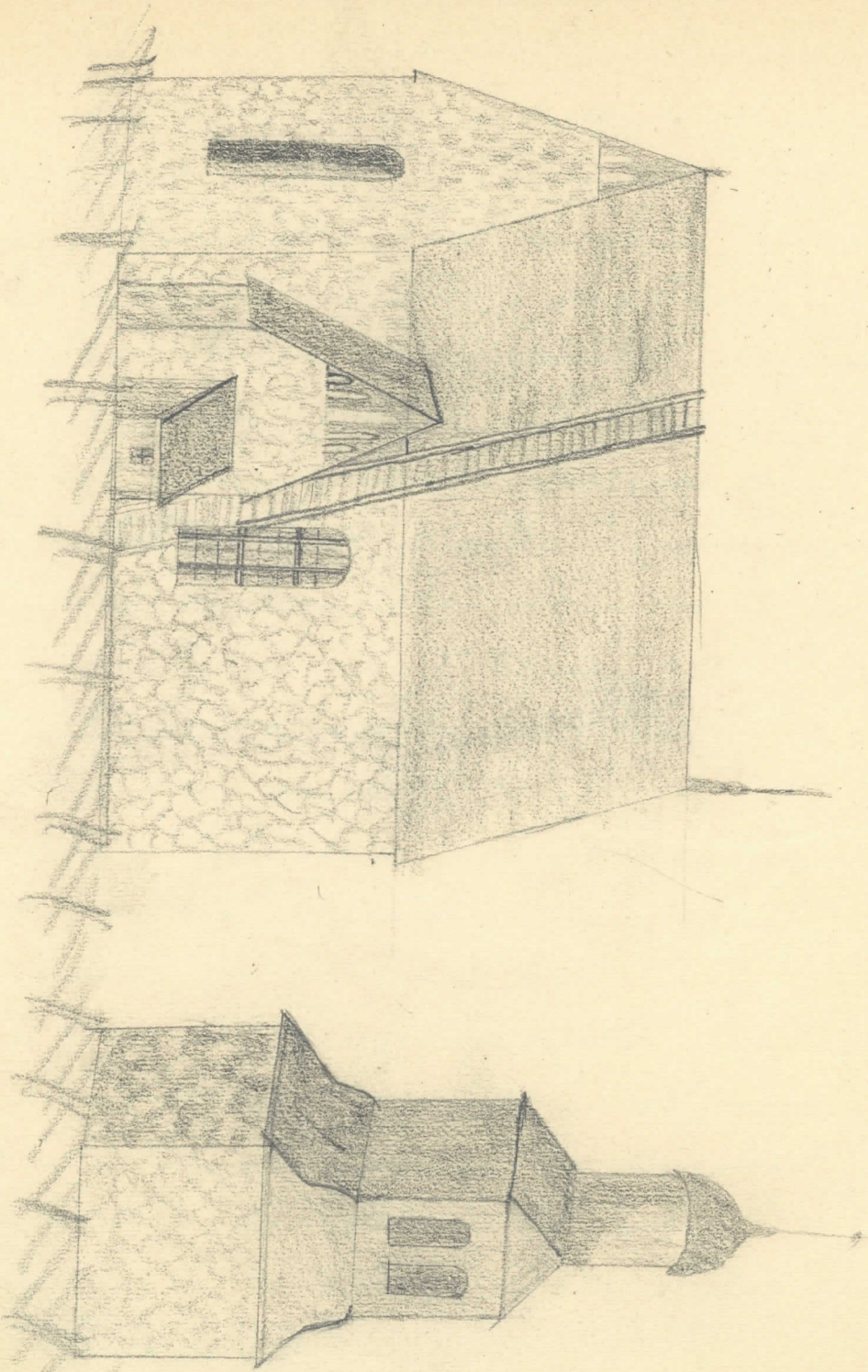
Virstan matkaa tästä on kolme toista roukkio-
 ta, joista yksi on 2 kyyn. korkea 14 kyyn. läpimi-
 taten. Toinen ja kolmas ovat tästä pois noin nel-
 jänneksen virstaa toinen ehä noin 2 kyyn. korkea
 ja 14 syltä ympärimitaten, tehty miehen nost-
 mista kivista kolmas rikottu noin $2\frac{1}{2}$ kyyn. kor-
 kea ja 18 kyyn. ympärimitaten.

Träskin Rooksen maalla sanottiin niinkään
 olevan jätinroukkion, mutta sitä en nähnyt.

Liki ruuvitija Topeliusen kansista huvila,
 Rovaniemi on noin kaksi viisikkoa siitä liike
 Ellwäckerin sekkää arvas 1/2 kyyti korkean kivisein-
 kien josta on noin 14 kyyti kaulansa. Raunio on
 Ruuvitijon seuran tien vieressä. meren rannal-
 la kivistulla kalliolla on nimittäin kaksi reuk-
 kien vieretysten toinen 1 jalan korkeinen 7 kyyti.
 Raunioita; jättä vähän rikotti; toinen noin 23
 jalan korkea 13 kyyti. Raunioita.
 Toisen matkaa tästä on kolme koulua. Raunkio-
 ta yksi on 2 kyyti korkea 14 kyyti. Lämpö-
 Toisen ja kolmas ovat tästä pois noin nel-
 jän matkaa viisikkoa toinen seä noin 2 kyyti korkea
 ja 14 sylti ympärimittaan. Tohtu raikien nost-
 mien kivistä kolmas rikotti noin 2 1/2 kyyti kor-
 kea ja 18 kyyti ympärimittaan.

Toisin Raaksen maahan jättäen nimittäin
 olevan jätinroukkion, mutta sitä en nähnyt.

Sibbo
 Ruuvitija.

Öster-Lundomin kirkonkello soi sanotaan kiven^{94.}

Taavinuskon aika. Tätä aikakaudelta on Lipoon^{22.}
vanha kirkko, joka on rakennettu 15:nen vuosi-
sadan alkupuolella. Tätä niinkuin muistakin
tämän aikuisia kirkkoja sanotaan jättiläisten
tekemäksi. Kirkon oven päällä sanotaan ole-
van myllynkivi, jonka jättiläisen tytär oli sin-
ne vienyt niinkuin leivän. Herran näet oli Por-
voon puolelta ollut matkustavaisia yötä siihen
aikaan, kun kirkko rakennettiin; mutta yöllä oli
jättiläisen tytär vienyt heidän reestään myllyn-
kiven, jota he vanhasta kaupungista veivät kotiaan.
Samalla kun miehet heräsivät oli heidän
andestaan Helsinkiin meneminen, kun myllyn-
kivi oli kirkon seinässä.

Kirkossa en joutunut käymään. Olimme
kylä provasti Fredrikssonilla, mutta hän sa-
noi, että tohtori Reinholm siellä muutamia
vuosia sitten oli käynyt ja sanonut, että Li-
poon kirkko oli köyhin kaikista kirkkoista, joi-
ta hän oli tutkinut muinaiskalujen suhteen.
Provasti sanoi, että kirkon seinässä on eräs
vanha taulu, jossa on muist sanat eräälle van-
halle Lipoon papille, mutta mitään muuta mer-
killisempää ei sanonut olevan, josta syystä em-
me päässeet kirkkoon.

Österlundomin kirkonkellari s. . . + 1893. 94.
Lipossa on nyt uusi kirkko, joka valmistui
v. 1885. Vanha kirkko annetaan M. M. Y. a huos-
taan.

Piikkilänteylän (Pigbyn) maalla Lipoon joen
varrella on Noijan niitty, jossa ennen van-
haan on ollut Pignäs'in markkinat (Pignäs on
niinikään niitty Noijan niityn sivulla Lipoon jo-
en varrella).

Liki Norrkullan kartanoa on Hyrkbacken ni-
minen mäki, jossa sanotaan ennen olleen kirk-
ko ja vielä on siitä löydetty kirkon pohja
kiviainoksineen.

Långbergsgården i grännsåll, v. 1893.
Pohjoispuolella Österlundomin kartanoa
on Godermannin kivi, jonka tykönä eräs
rakennus Goderman oli ratsastanut itsensä
kuolijaksi. Tämän kiven ohitse menee käppä-
polku ja jokaisella ohikulkijalla on aina
vähenevästi ollut tapana heittää ki-
ven alle pienen heittokiven. Tällä tavoin on
kiven ympäri kokoontunut suuri kasa pieniä
kiviä, joita Österlundomin kartanon entinen omis-
ta oli ajattanut omiin tarpeisiinsa. Mutta tuo
vanha tapa ei ole vielä loppunut, sillä jokainen
ohitse menevä heittää menään tullessaan kiven.
Kivi on noin 4 kyym. korkea. Ennen vanhaan kun

Öster-Lundomin kirkonkello soi sanotaan kiven^{94.}
joka kerta pyörähtäneen ympäri. Mutta viime
aikoina ei kivi ole enää sitä tehnyt.

Uudempi aika. Tätä ajalta on tässä pi-
täjässä muutamia vanhoja hautauspaikkoja.
Niin sanotaan Booby'n Borgmansbackan ni-
miseltä mäeltä löydetyn ruuninarkkuja ja
vanhaa rahaa. Niinkään on Sipoon kirkonky-
lässä Bräddödbackan, johon ruton aikana
on haudattu. Herralan Åkerängsbackan on niin-
ikään otettu hautausmaaksi, jos rutto salttuisi
tulemaan. Liki Öster-Lundomin kirkkoa on myös
vanha hautausmaa nimeltä Tådsbackan (Tågs-
backan). Ruton aikana sanotaan myös haudatun Åkerängs-
backan mäellä Pärekilän kylässä.
Tätä ajalta on myös Öster-Lundomin kap-
pelin kirkko, joka on tehty vuosta 1752.

Tson vihan aikana olivat ryssät ruokineet kuolijaksi Öster-Tundomin Lass-Bengtsein talon Sännän. He olivat hänen sitoneet kiinni koivun, josta hän peremmästä kuolleen löydettiin.

2.
Lipoon lahden suussa on Eriksnääs in kartano, joka nyt
kuuluu Nordensköldille. Noin 300 vuotta sitten kuului ^{Tämä kartano on ollut} ~~kuului~~
kreivi Wittenbergille, jonka tunnettu uskollisuus (tillgifvenhet)
kuningas Sigismundia kohtaan on jättänyt paikkaan liik-
tavan tarun. Kesällä 1599, palavassa sodassa Sigismundin
kanssa, ^{nousi} ~~astui~~ Kaarle herttua maalle Uudenmaan rannikol-
la ja lepäsi miehinään Lipoon pappilassa. Nyt piti vih. 11.
sen voiman ^{murretaman}, hänen guodnelaisensa la-
man (~~förjöras~~) ja se niiden seassa etenkin Eriksnääs in
jää Kreivi. Tämän kunni silloinen Lipoon kirkkohe-
tari Anders, hänen sydämensä heltyi, hänen onnist-
^{no} ~~aa~~ herttuaa valppa ~~se~~ ja lähetti uskollisella pal-
laansa vaaroittavaisen kirjeen kreivi Wittenbergille
tikkään pakeni kreivi, ja tuokin oli tämä helty,
herttua ratsastajiensa etunenässä ratsasti Eriks-
kohti. Talo valloitettiin, mutta omistajaa haettiin i
ainoastaan ^{kovan onnen} ~~onneton~~ kirje löydettiin gätettynä pöydäl-
heräsi (~~syppflannas~~) herttua (^{villii} Vasa-luonto; talo sytyt
~~miehiä~~) (lähätettiin tänne tuomaan mestari Antti, ^{uroo} ~~työ~~
oli lyhyt, ja kunnianarvoisan miehen veri, mestari
^{datettuna} ~~kirjasta~~ kostutti kauniin Eriksnääs in palava (R
Finland, framställd i teckningar). Tähän aikaan ei talo
enää muisteta. Ainoastaan eräs seppä Hinder
kartanossa jutteli, että eräs pappi mestattiin
kirkkoa. ~~miten~~ ^{korkea}

Lotaisilta ajoilta kerrottiin seuraavaa;
 Ryssä oli Isen vihan aikana varastane^{it}et e-
 rään Lang-miimisen pojan kotoisiin Bensin
 talosta Boxbyssä. Poika tuli kolmenkymme-
 nen vuoden päästä kotia kersanttina.

1808 vuoden sodasta kerrotaan: Laskiaistüistaina
 tulivat ryssät Lipoosen ja söivät taloista
 hernerauoan. Martinkylässä aiottiin vastustaa.
 Toiset menivät metsään karkuun toiset sitoivat
 viikatteet salkojen kärkeen ja lähtivät Poroo-
 sen. Kaikki gyssyt otettiin pois; ettei hukkaan
 saisi tehdä kapinaa venäläisiä vastaan. Tasta
 rauhan jälkeen annettiin gyssyt takaisin.

Löytöjä.

Hinssankylän kartanosta sain erään Mosabakan kartanon maalta kaivaessa löydetyn onsitaltan, jonka n° 36ma jätin M. M. V. l^e. Lipoon Martinkylän ^{Antbackan} isäntä Falk antoi minulle tasataltan, joka oli löydetty saman talon maalta (N° 32). Joku toinen kivikalua palanen oli hänellä myös, mutta kun se oli niin rikkinäinen, jätin sen sinne.

Vastamainitulla isännällä oli vanha malminen hahmar, jonka kyljessä on sanat: "ANNO 1681". Petkele oli hukkunut. Isäntä lupasi sen viedä Muinaismuistoyhdistykselle. Hänellä oli vielä vanha vüri (flagga), jossa oli kirjaimet O. T. P., jotka merkitsevät vanhaa Antbackan ja Puotinkylän omistajaa Olof Tolttensonia.

✓ Martinkylän Olisbackan maalta löysi itsellisen Karl Bayman 1878 syvästä hietakuopasta onsitaltan, jonka lunasti Muinaismuistoyhdistykselle (N° 35). Samassa kylässä oli talonisäntä Kullberg löytänyt 2 kivikalua hietakuopasta, mutta ei niitä ollut grammit korjau.

99.

Paijisten Mälars Lampeniusen rengiltä
sain saman talon maalta (löytämänsä rikki-
naisen vasarakivoven (n:33). Saman talon maal-
ta oli myös löydetty eräs toinen kivikalu, joka
oli jätetty pellolle erään kiven juureen. Mutta
emme sitä löytäneet, vaikkei eräänä sunnun-
tai-iltana käinnee sitä viiteen mieliseen.

Herralan Björnsin isännällä oli kaksi
sinertävää 7-8 tuumaa pitkää ukkosen nau-
"laa", jotka hän oli jättänyt metsään, mutta lupa-
si ne viedä Helsinkiin, kun sinne piti joutu-
maan, jonka tähden minä kirjoitin hänelle o-
soitteen.

Lipoon kirkonkylän Lindkullan isännällä
Lindforsilla oli kourutalutta, jonka rengit
olivat löytäneet mainitun talon riihimäel-
tä, kun tiiliä sotkivat 2 kyynärän syvyydestä.
Isännän tietämättä olivat rengit tietämättö-
myydessään sen rikkoneet, mutta isäntä liima-
si kiinni palat. Talutta ei isäntä antanut.
Häällä oli myös muutamia vanhoja rahoja
ja vanhan aikaisia kaluja, joista ei hän kii-
tenkaan luopunut.

Kesterinkylän (Gesterbyn) Inedsiltä sain mainitun talon maalta löydetyn rikkinäisten vasarakirveen (N° 34).

Norokullan kartanossa on myös paljon vanhaa aikalasta kalua, muun muassa eräs taulu kuvaa va jotakin kirkonkylää. Kirkon tornissa on kello josta puolta tuntia lyödessä kertoo viimekuluneen tunnin lyönnein, mutta kelloseppä oli rikkonut kellon sisustan, ettei kello enää niin lyökään. Puita kartanosta sain vanhoja seinäverhoja, jotka talon omistaja antoi minulle Muinaismuistoyhdistykselle viettäväksi, jos niillä olisi mitään arvoa. Nämä kalut ovat ennen olleet Tigerstedt-herraravien omia.

Nikkilän eli Svärdfeltin kartanossa on muunkin muassa² tauluja v: lta 1734, jotka kuvaavat toinen jotakin suvun esi-isiä toinen kreivitä Beata Falkenbergiä (synt. Douglas) sekä eräs kuningas jotakin Ruotsin kuningaata (Fredrik I:tä).

Etelä-Suomen vanhoissa herrankartanoissa olisi paljon arvokkaita muinaiskaluja, jotka kyllä voisivat tulla M. M. Y:n huoksaan, jos niitä asian tutkijat kävisi tarkastamassa.

Linnanpellon kylässä näin suutari Albert Lindroosilla, "Kort och enfaldig Kyrckio-Historia öfver Nya Testamentet af M. Erlandus Dryselius. Tryckt 1708. Tillegnad Kung Karl XII" nimisen kirjan, josta hän ei luopunut.

Helsingin pitäjä.

Tämän Helsingin kihlakunnan lounaisimman pitäjän ^{Seurakunnat} rajat ovat lännessä Espoon pitäjä, luoteessa Nurmijärven, pohjoisessa Tuusulan, ja idässä Sipoon pitäjä ynnä Osterlundin kappeli sekä etelässä Suomen lahti. Maa on epätasaista. Suurin joki on Vantaanjoki, joka saa alkunsa kihlakunnan ulkopuolella, juoksee Nurmijärven pitäjän läpi, saaden sivujoet Rytäjoen Rytäjärvestä ¹⁰ Palojoen, ja tulee ^{Helsingin} ~~Tuusulan~~ pitäjään, jossa se saa ^{sivujokseen} Tuusulan joen, joka juoksee Tuusulan järvestä ja Keravanjoen, jonka vasenpuolinen ^{ohkolanjoki} sivujoki juoksee Keravanjärvestä Mäntsälän pitäjässä, kuin myös oikealta puolelta Lepsämänojen, joka tulee Valkjärven, Nurmijärven, Vahaksin ja Tääksjärven järvistä Nurmijärven pitäjässä. Saatuaan nämät viisi sivujokea Vantaanjoki ^{Helsingin} laskee Vanhan kaupungin läpi Vanhan kaupungin lahteen.

Tarun mukaan on tämä pitäjä saanut nimensä erästä siirtolaisjoukosta Helsingejä ja Gestriklandin asukkaita jotka, yhteensä 240 miestä, kuningas Erikki Pyhän aikana Ruotsista tänne muuttivat Helsingin laamannin Tale Bure vanhem-

103.

man johdolla. Pitäjän etelä-osassa on maanure
pääkaupunki. Tämä on perustettu 1550 nykyisen
Vanhan kaupungin paikalle, josta se 1640 muutettiin
puoli peninkulmaa Louisaan sen päin
nykyiseen paikkaansa. Kauppakaupungin oikeudet
sai se 1569. ~~Näin~~ Pääkaupungiksi se tuli v. 1827.

Helsinki on lohkaistu Lipoosta vuoden 1550 paikoilla.
Helsingin pitäjä lohkaistun ennen vuotta 1400 Li-
poosta kappeliksi; oma kirkkoherra sillä oli jo
ennen vuotta 1547, pantiin Helsingin[?] aneksiksi 1652,
ja erotettiin v. 1851 jälleen itsenäiseksi kirkkoherra-
kunnaksi.

Asutus tarinoita en lästä pitäjästä saanut en-
sinkään. Hanabölen Petaksen isäntä kertoi, että oli
kolme veljestä, joista yksi meni asumaan Nackbö-
leen, toinen Hanaböleen ja kolmas Tikkurilaan. Mut-
takaan näitä veljekset olivat, ei hän tiestänyt.
Pastori H. A. Reinholm vainaja on kertomuksessa
"Kristinuskon saatosta Suomeen" näitä seikkoja

maininnut, kuin myös kertomuksia vanhoista kirkoi-¹⁸⁷²
sta ja kirkkomaista Helsingin, Siproon, Poroon y.m.
pitäjistä Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskir-
jassa VI, niin että tässä on tarpeetonta niistä
enemmin lauserrella.

Pakanuden aika. Tätä ajalta on Helsingin
pitäjässä kiviroukkioita, joita kansa sanoo jätti-
läisten heittäviksi (jättekast) samoin kuin muualla
kin rantamaan senduilla. Nämä roukkiot ovat
korkeilla kallioilla muutamissa paikoissa toinen toi-
sensa vastapäätä, jonka kansa enimmiten luu-
lee tulevan siitä, että toinen jättiläinen seiso-
toisella kallioilla, toinen toisella ja toinen toi-
sensa päälle heittelivät.

Seuraavat roukkiot näin Helsingin pitäjässä:
Sotunkylän Hormossaberget nimisellä vuorella on eräs
22 kyyn. pitkä, 15 kyyn. leveä roukkio. Saman kylän
Högberget vuorella sanottiin olevan toinen, mutta sitä
ei joutunut näkemään.

sen päälle oli tuotu muttaa ja tässä venäläiset vartioi-
vat. Kalliolta on näet iso näköala saaristoon, jos-
sa englantilaiset olivat väijymässä. Latusekaisuista
kivistä on tehty rappuset sinne ylös. Kasavuorta mai-
nitsee pastori Reinholm kertomuksessaan siv. 15.

Liki Härtoneesin kartanon metsässä on kivirouk-
 kita, joita professori Aspelin tänä kesänä on tutkinut.
 Uusi Inometar n: 141 kesäkuun 23 p:ltä tänä vuonna (1886)
 kertoo tästä tutkimuksesta, jonka tähän liitän:

Koska Uudenmaan hautausmaajon sisällöstä ei ole
 tähän saakka muuta kalua talteen saatu kun eräs
 pronssitikari Kirkkonummel Kasavuorelta, on valtion
 arkeologi Aspelin parin viikon kuluessa kaivattanut.

Brutubyn Thorsin talon maalla Himängsberget nimisellä
 vuorella on noin 200 kynn. pitkä, 30-40 kynn.
 leveä rouskio, joka on muodoltaan pitkänsöikeä
 ja hyvin metsistynyt.

Laman kylän Hosloberget vuorella on Ramulin-
 jälki (Ramulpfärda), jalam muotoinen syvennys.

Kasavuorella liki Borganstrandia Vester-Lundomin
 kylässä on eräs ^{kiviroukkitie, joka on} 22 kynn. läpimitaten, jonka venäläi-
 set 1855 vuoden sodan aikana, kun siinä pitivät vah-
 tia olivat hävittäneet. Keskipaikalla kasaa on tehty
 latomus, joka on 4 kynn. läpimitaten. Tämän latomuk-
 sen päälle oli tuotu muttaa ja tässä venäläiset vartioi-
 vat. Kalliotta on näet iso näköala saaristoon, jos-
 sa englantilaiset olivat väijymässä. Latuskaivista
 kivista on tehty rappuset sinne ylös. Kasavuorta mai-
 nitsee pastori Reinholm kertomuksessaan siv. 15.

Liki Härtoneesin kartanon metsässä on kivistoukkioita, joita professori Aspelin tänä kesänä on tutkinut.

Uusi kometar n:o 141 kesäkuun 22 p:ltä tänä vuonna (1886) kertoo tästä tutkimuksesta, jonka tähän liitän:

Koska Uudenmaan hantarauniojen sisällöstä ei ole tähän saakka muuta kalua talteen saatu kun eräs pronssitikari Kirkkonummien Kasavuorelta, on valtion arkeologi Aspelin parin viikon kuluessa kaivattanut hantaraunioita sillä vuorenharjanteella, joka koillispuolelta rajoitti muinoista Parhan kaupungin lahden ja Degerön ulapan välistä salmea. Neljä hantarauniota, suurin noin 20, pienin 8 meteriä ristiänsä, on tutkittu. Niistä oli vaan yksi, 14 meterin mittainen, alkuperäisessä kunnossa, kahdesta oli mittei toinen puoli kiviä ajettu taloudellisiin tarpeisiin, neljäs ja suurin oli, kaunoista arvaten ainakin jo viime vuosisadalla, keskeltä kaivettu kuopalle maahan asti. Kaikissa on löydetty paikoittain vähän hiiltä pohjalta, mutta vaan kahdessa tuota sentapaisissa haudoissa tavallista poltettun luun soraa. Täisimässä rauniossa Thorsnäs nimisellä niemellä, josta talvella 1884 oli ajettu monta parmaa kiviä, löydettiin keskipaikoilta yksi luuryhmä ja sen ohelta hevosen hampaiden kappaleita; ehjässä rauniossa

107. Skepparudden nimisellä niemellä, Brändön karta-
non kohdalla, oli koko viisi erityistä luterilista siel-
lää täällä raunion pohjalla. Mutta kalua, josta han-
tojen aikakautta voisi määrätä, ei ole tavattu
nimeltäkään, vaikka jokaisen haudan pohjalla on tyys-
tiä löytetty.

tin tsittä.
Kun ei tarinakaan Uudellamaalla näy tietävän,
että hautaraunioista olisi kaluja löydetty, niin mah-
tane olla joku yhteinen syy tuohon etelärannik-
komme hautaraunioiden kaluttomuuteen, länsiranni-
kon hautoihin nähden. Pysgväistä asutusta ainakin
todistavat hautarauniojen paljous ja kotieläinten
jäljet, eikä luulisi ruoästä pelon estäneen pane-
masta vainajan leposijalle hänen tavallisia rautia
ja vaskikalujansa."

ja vaskikalujansa.
Nellunkylän Borgnusthollin maalla on ikinvanhan
linnan jäännös nimeltä Slottsbacken eli Skansbac-
ken. Tätä ^{linnaa} ~~jaa~~, jonka tarina kuuluu Helsingin nimisen
päällikön tekemäksi, en joutunut piirustamaan, kun ol-
tiin vähän aikaa Helsingin pitäjässä eikä minulla ollut
piirustajaa kanssani. Mutta ~~toivon että Muinaissuomis-~~
~~toghdistus~~ ^{on} ~~jonkun ajan perästä tulee sen tutkiva ja~~
~~silloin piirustava sen.~~ M. M. Y:n kirjeissä on
herra Lars Joh. Ascholin sen piirustanut siv.
436, 437 kirjeissä $\frac{4}{X}$ 1872.

Bjälbon ja Toivolan huvilain välillä ^{koillispuolella} ~~liik~~ Helsingin kankia on eräs hantaraunio, johon Suomen Muinais-
muistoyhdistys teki huviketken toukokuun 22 p:nä 1886.
Tämän raunion tutkimisesta antaa Uusi Suometar
n:o 120 A v. lta 1886 seuraavat tiedot:

Raunio on muurabaiskeion-muotoinen kivistä 35
ja 40 jalkaa ristinsä laaja ja parin kyynärän kor-
kuinen; sijaitsee eräällä ~~kor~~ korkealla kalliolla tien-
vieressä, mistä on kaunis näköala Hummelvikkeen se-
lälle. Perspektiivisen kuvan ja pohjapiirroksen tehnyt,
johon myöhemmin jokaisen aineen löytöpaikka merkit-
tiin, alettiin rauniota valtioarkeologi Aspelinin
läsnäollessa purkamaan, johon innolla kaikki läsnä-
olijat, nuoret ja vanhat, ottivat osaa, myöskin naiset
olivat avullisina sen verran kuin heidän voimansa sa-
livat. Parin tunnin päästä olivat päällimmäiset ki-
vet poistettut ja nähtävänä oli raunion pohjalla mie-
hen kannettavista ymmyrkäisistä kivistä jokseenkin
tiheään ladottu permanto; tällaisissa kivikasvoissa
tavallisia isoista kivistä sisätysten ladottuja per-
mantoja tässä ei ollut muuta kuin länsi-reunas-
sa; muu osa kehää oli luultavasti ennen rikottu.
Laakakivistä rakennettua arkkua, jota niissä myö-
skin välistä tavataan, tässä ei ollut. Kun vihdoin tuo

kivipermanto, jonka raoista löydettiin kolme eläin-
ten luntia, oli poistettu ruvettiin muurilapioilla
tuuma tuumalta hakomaan alimmaista, sileällä
kalliolla olevaa multakerrosta, josta kumminkaan
ei muuta löytynyt kuin puunhiiltä useasta paikas-
ta, yksi kylkilun kallion raosta ja palaneita kivi-
sirpaleita sekä 2 pientä lasipalasta, joiden vanhuus
kumminkin jääpi epätietoiseksi, koska mahdollises-
ti kivien välitse olisivat myöhemmin voineet varis-
ta alas; mainittakoon kumminkin että varhemmalla
rantakaudella, ainakin Ruotsissa, käytettiin romalai-
sia laseja. Muinaiskalujen ~~muuta~~ hantaraunioissa
ei ole tavattu, jos kohta kaarteunkaivajatkkaan, niin
kuin tässä, eivät ole päässeet pohjaan saakka, ja
onitusta on että koko Uudeltamaalta ei ole tähän
saakka tavattu tuolta gotilaiselta aikakaudelta löy-
töjä muuta kun pari soikeata tulikiiveä ja yksi
äskettäin ~~to~~ Tenholasta (Turun läänin rajalla) tullut
iso rantalöytö. Joku läsnäolijoista arveli kaikkien
näiden seikkojen selvään todistavan että suomaalais-
ten esi-isät eivät olleetkaan skandinavilaisia
viikinkia, ja että jos niitä täällä jossakin asui,
olivat he erinomaisen köyhiä ja viheliäisiä, kun ei
ollut varaa kuolleen kunniaksi mitään panna hau-

taan. Ihmekös tuo että ne Suomalaisien maahan
rynnätyssä katosivat kuin hiehet kissan silmiltä."

Malmin kylän Ivarforsin Storängen nimisellä niityllä¹²
kerrotaan erään suolalaivan joutuneen haaksirikkoon.
Ennen vanhaan sanotaan siitä löytyneen laivan runko.
Herosten sanotaan syövä mielisesti ruokoa pois sil-
tä niityltä. Niitty on Malmin kylän ja Tapaninkylän ra-
jalla.

Läh Tämän niityn vieressä on eräs Stormossa ni-
mineen suo, josta $2\frac{1}{2}$ kyymärin syvyydestä on löydetty
kantoja.

Paavinuskon aika. Tätä aikakaudelta on Helsingin
pitäjän vanha kirkko, ^{harmagista kivestä tehty} joka on 15^{llä} vuosisadalta.
Tämä on muodoiltaan samallinen kuin monetkin tämän
aikakauden kirkot. Kirkko, joka on kahdeksan pilarin
kannattama, on 46 kyym. pitkä, 27 leveä ja arviolta 5 syl-
tä korkea katonrajaan. Kellotapuli^{on} tiilistä tehty 1850.

Miesten porstuvassa on kaksi ristinnauhitun kuvaa,
orjantappuralla kruunatun kuva ja ^{eräs kuva} Maria¹ Kristus-
lapsen kanssa. Näitä kuvia sanoi provasti Ahlgren
tohtori R. Hausenin nähneen, mutta hän oli pitänyt ne
arvotta. Erään Lataarus-kuvan ^{omina} sanoo provasti tri
Hausenin vieneen Helsingin ^{Helsingin pitäjän} kirkonkokoukseen johtakirjas-
sa^{sa} 29^{III} 1876 on tämä mainittu.
Laarnestulolinⁱⁿ päällä seisoo seuraava saksankielin-
en kirjoitus: Anno 1649 den 17 Martii hat die edle

und wohlgeborne Frau F. Barbara Köpken weilant.
sehl. herrn Georg von Bonhard erb. herrn aaf Kir-
referr corbell (?) undt Björavijk ehliche nachgelas-
sene wittive diesen cantzeln Gott zu ehren dieser Kir-
chen zum ornament, Threm sehl. man undt nachge-
lassen erben zum Testament verkehret." Päällä on vaa-
kuna, jossa on kolme muotia. Saarnastuolissa on viisi apostolin
kuvaa. Kirkossa löytyy kaksi kruunua, joista toisen on Hen-
rik Johan Vunsch 1651 lahjoittanut ja toisen 1744
Botbyn omistaja Claycius.

Kirkon arkistossa ei ole mielestäni mitään arvollis-
ta muinaistutkimuslta. Pastori Reinholm, joka en-
nen oli Helsingin pitäjässä pappina taiti ne viidä
Helsinkiin, jos jotakin olikin. Helsingin pitäjän kir-
kon kirjat ovat vuodelta 1723. Tätä vuotta vanhemmat
ovat palaneet, ~~ettei niistä~~

Träran nimiseen ojaan Tapaninkylässä sanotaan kirkon
kellon olevan pistetty sodan pakoon. Kelloa koetettiin
ottaa ^{kerran} ylös kahdella ^{härkällä} parilla. Mutta siihen oli tullut
samaa aikaa eräs vanha akka, joka huusi: "Katsos jo-
han saadaa ylös Helsingin pitäjän kirkon isomörräjä"
(storbövalarn). Mutta silloin kello menikin eikä sen
kerran perästä ole enää nähty.

Klockarpotissa liki Henrikidalia ja Vanhan kaupun-

gin lahdessa sanotaan niinkään kirkonkellot olevan
piiloon panti.

Tapaninkylän Bäkisäkern nimisessä pellossa oli kes-
rän eräs vanha mies, "Vanhaksi Jussiksi" kutsuttu,
kyntänyt, kun hevonen seisahtui sahrojen edessä.
Mutta kun mies kirosi, niin menikin kaikki rahat,
ettei jälleen maan sisään, ettei mies löytänyt muuta
kuin yhden hopearuplan. Samasta kylästä sanoi Ta-
paninkylän Pelaksen isäntä, joka tämän minulle ker-
toi, ^{lapsena} löytäneensä sorimenpään suuruisen valkean
kunlan, jonka hän jälleen heitti maahan, mutta ei
silloin enää & sitä löytänyt, vaikka sitä kuinka haki.
Sama isäntä kertoi minulle yhtä ja toista vanhaa, jo-
ta en muualta kuulunut. Hän sanoi nämät kuulleensa
isältänsä isärvainajaltansa, joka oli ollut hyvä pastori
Reinholm vainajan tuttu. Aina kun pastori Helsingin
kaupungista tuli maalle, oli hän tullut Tapaninkylän Pe-
lakselle. Isäntä kertoi myös, että pastori Reinholm kes-
rän Pelaksella oli pitänyt vanhoille miehille luennon,
jossa hän oli puhunut Helsingin pitäjän entisyydestä.
~~Kerran oli pastori Reinholm Munten en Helsingin pi-
täjältä juuri paljow saanut onkeeni. Ransa oli väli-
pitämatontä ja jos he jotakin löytävät sanottiin (vie-
läkin) Helsinkiin.~~

Uudempi aika. Tuomarin kylän ja Tapaninkylän välillä on ennen ollut suuri sota, kertoi Tapaninkylän Petaksen isäntä. Tämä sota, joka hän sanoi olleensa iso-isänsä aikana, ~~on luultavasti~~, on luultavasti "pikku viha", josta kerrotaan historiassa, että Suomen sotaväki, jolla oli ollut luja paikka joudustaa, ~~oli~~ Helsingin Malmilla, oli pienen ottelun perästä, perähtänyt Helsinkiin, jossa se ^{häpeällisesti} antoi itsensä vihollisille elokuun 23 p:nä 1742.⁺⁾

Tapaninkylän Kartanon mäestä on löydetty luuta. Siinä on arvattavasti ollut hautausmaa. Petaksen talon alla on eräs hautakivi, jonka miehet olivat löytäneet korstenin asemasta ja isännän poisollessa rikkoneet ja heittäneet toisen puolen talon uuden tuvan korstenin perustukseen. Toisen puolen ^{kiveä} oli isäntä pannut tupaansa mureihin, jossa se vielä on ja se kyljessä on sanat: "SGTIGUAC BRUN 1772 d. 14 Juli". Samassa mureissa on myös toinen kivenpala, jossa on syvennys."

Samasta mäestä löysi räätäli Åberg v. 1854 kaksi varhemman pronssikauden varikelttiä, kun hän kaivoi kiviä ^{tupa-} ~~rakenne~~ ^{tupa-} ~~tupaansa~~.

+) Katos: Finland, framställdt i teckningar, sivu 150.
 + +) H. A. Reinholdin, Kristinuskon saatosta. M. M. V. n aikakauskirja II, siv. 21.

Petaksen isännällä on ruotsalainen piipelia v. lta 16 jonka hän sanoi ostaneensa inspektori Eklundin h. tokanpaasta Helsingissä. Sitä ei luvannut isäntä antaa pois muuten, jos hän saisi toisen samalla ^{unka} ren piipelian, jossa olisi samat kuvat, mutta ^{arkkaset} toiset kirjaimet. Mutta sellainen lunastaminen t si kalliiksi.

Oulunkylän maalla sanoi Petaksen isäntä kunnalle olevan handaw. Mutta hän ei tietänyt, missä se on eikä Oulunkyläläisetkään tästä tietäneet.

Kungbacken nimisellä maalla Totunkylässä sanotaan jonkun Ruotsin kuninkaan ~~syön~~ aterioineen. Siellä sanottiin löytyvän kirjoituksia kalliassa, mutta Totunkylässä asukkaat ei ^{tät} tästä tietäneet mitään. Te ka tämä kuningas oli ei myös tiedetä; mahdollista on, että Adolfi Fredrik, joka ^{eteläp} Suonessa matkusti, tässä matkallaan levähtänyt.

Liki samaa paikkaa on Brudbrinken niminen ^{sanotaan} ki, jossa eräs morsian ~~on~~ ratsastaneen jalk sa poikki. Tästä oli ennen mennyt maantie.

Tson maantien vieressä Henrikssalin ja Malmu kylien välillä on ~~eräs~~ Jaakobakan mäki, jonka ~~ressä~~ on Jaakobakan lähde, josta Ruotsin kunink sanotaan juoneen.

Löytojä.

✓ Lyytinkimies Löfbergiltä Keimolasta (Keimlystä) sain erään kivi-aseen, jota oli käytetty jirstokseen. Sen lähetin M. M. Y. lle nolla 18.

Itsellinen Aug. Bergmanilta Rivunkylästä sain kappaleen tasatattua (n: 57), jonka hän oli löytänyt maasta varhan korstenin asemalta. Terä oli vähä rikottu ja talttaa käytetty partaveitsen hionnissa, kunta li muka hyvä terä. Toisen neljäskanttisen kiilan hän myös sanoi löytäneensä puun juuresta, kun ukkonen puun oli rikkonut. Sitä ei hän tietänyt, mihin se oli joutunut. Tätä viimeksimainittua oli käytetty kaakempottamisessa taskussa, ettei muka valkea metsään menisi.

Hämeenkyllän kartanon maalta oli suutari Ström hallainmetsässä ollessaan löytänyt vasarakirveen, jonka hän oli hukannut.

Eräs Lundoka nimisellä veimolla Rivunkylässä sanottiin olevan joku "ukkonen naulan" palanen, jolla oli kipuja parannettu, mutta sen joutunut sitä näkemään.

Hämeenkyllän kartanon torppari Johansson löysi erään onsitattua ojaa kaivaessa erään kellon maan rinteestä 1879, jonka hän antoi minulle (N: 58).

Heinbyn Björkholmin torpassa oli emäntä löytänyt noin korttelin mittaisen onsitattan, jonka terän lapset olivat rikkoneet. Se oli löydetty eräällä kaaliolla lähellä samaa torppaa ja käytetty metsän valkeassa, mutta ei ollut antanut. Mutta kun emäntä siitä pyysi 3 merkkiä sen siitä huolinut.

Eräs toinen mies samassa kylässä oli löytänyt erä ^{reikäkiven} ~~kräinaijan~~, jonka hän oli hukannut.

Tapaninkylän Petaksen isäntä Träskman antoi minulle 1884 saman talon maalta kyntäessä löydetyn rikkinäisen onsitattan (N° 45).

F. T. Färlingin luettelon mukaan säilytetään Yliopiston *Muscossa* seuraavat muinaiskalut:
Tasataltta dioritista, vähäpätöisesti ^{terästä} rikottu, jonka on lahjoittanut tohtori H. A. Reinholm.

Huokkakirves, löydetty Malminkylän kartanon maalta. Lahjoittanut ruusthollari H. F. Eklund.

Reikätaltta kiittoliuskamasta löydetty samasta paikasta ja saman henkilön lahjoittama.

Huokkakirves graniitista, terästä rikotta, tohtori H. A. Reinholmin lahjoittama.

Tasataltta kiittoliuskamasta, löydetty Hanabölen kylän maalta, lahjoittanut torppari A. Kiljander.

Vasarakirves syeniitista, löydetty samasta paikasta ja saman henkilön lahjoittama.

Vasarakirves kiittoliuskamasta vähäpätöinen palanen, Hanabölen kylän Storgårdin talosta, lahjoittanut ruusthollari Lindberg.

Tasataltta, löydetty v. 1870 maasta Helsingin Malmista, jonka on lahjoittanut maisteri J. M. Salenius.

Reikätaltta dioritista, tri H. A. Reinholmin lahjoittama.

Vasarakirves syeniitista löydetty v. 1784 paikoista Tikkurinkylän maalta, lahjoittanut seppä A. V. Gestrin.

120 Vasakirves saviluskamasta Riddarsin talosta kirkonkylässä; leveä sivu on pois hakattu. Sen lahjoitti talokas J. F. Löderberg.

Kaksi varh

Takasu niin sanottu ukkosen naula, jonka terä on rikottu, löydetty Kuorboleen kylässä vanhan huoneen perustuksesta, lahjoittanut Malmgårdin torppari A. V. Kollan.

Kaksi värhemman pronssikauden varsikettia löydetty kovasora^{-isesta} kaivassa Tapainkylän maalta. Mitä käytti löytäjä räätäli Åberg painokivina turvekatonsa päällä, kunnes everstiluutnantti Allen ne

lunasti.

121.

Uudemmalta ajalta ovat seuraavat kalut:
Sotakirves tuntemattomalta ajalta säilytetty Malmgårdissa, kapteeni M. von Essenin lahjoittama.
Tulipommin sirpale Åbergin lahjoittama.
Rantainen kannus, löydetty eräältä jellosta kapteeni M. von Essenin lahjoittama.
Helsingin kaupungista:
Runokalerisauva mustasta ebenholtzista, nähtävästi samasta tehtaan kuin Poroon runokalerisauva. On ollut kaartinataljoonan kapellimestarin Tverjanskin oma; on poikki, kauppias Stolpein lahjoittama.

Nuuskarasia tuohesta ^{jota} professori M. A. Castrénin Siperian matkoilla on käyttänyt, lahjoittanut faktori Levin.

Omituinen viikkinäsorinus kullasta, joka on tehty kahdessa osassa. Siinä on alkukirjaimet J. H. C. ja J. C. B. sekä sisällekirjoitus "Nous Sommes inseparables" ja on ollut apteekkari Cargerin oma. Lahjoittanut maisteri J. M. Salenius.

Pommi, löydetty kaivassa talossa n:o 5 Vladimirinkadulla.

122. Viaporista: Viaporin varustuskunnan sinetti.
Erään vapaamuurariesiliinan helat Viaporin
loosista. Säilytettynä Tämä ja seuraava säily-
tetyt linnassa sen antamiseksi asti 1808. Lah-
joittanut pastorin apulainen A. Vallenius.
Vapaamuurarikunnan arvomerkki samasta
loosista. Tämän henkilön lahjoittama.
Lorvattu kuinen pikari, erään suomalaisen
linnan vangin tekemä, alupseerimestri J. Viks-
bergin lahjoittama.

asuneet Gerolan torpparin pellow syrjässä, jossa on kivioukkio. Tämä olisi heidän talonsa munninsija. Siitä on ajettu paljo kiviä pois. Sitä siinä on asunut kaksi Jaakko-nimistä, jotka olivat perustaneet Jaakkolan talon. Kylän sivussa on suo, joka ennen on ollut järvi, ja ennen vanhaan on siitä löydetty ruuhon nokkia.

Pakanunden aika. Tältä aikakaudelta on tässä jätäjässä monia kivi-kasoja, joita sanotaan kankareiksi. Ne ovat enimmäiten hyviä suuria rökkiöitä ja enimmäiten "tehdyt suurista kivistä. Niitä sanoo kasa täälläkin jättiläisten tekemiksi. Näihin he ovat muka aarteensa hantaneet ^{myöskin lojiaan viskonet.} ~~niitä.~~ Tällaisia kivi-kankareita on liki Humiehen kylää Hyvinkään ja Mukarin kylien välillä. Näitä kutsutaan tässä kylässä "jätinkaduniksi" ja niitä on kylän sivussa Nummella noin puolen virstan matkaa, välistä vähän metsästynyt, kivet enimmäiten miehen nostamia. Näitten katujen välissä on syvät kuopat, joissa kasvaa noin 5 sylisiä quita ja joita kansa kutsuu varkaanlukeiksi."

Raalan metsässä toisella puolella Humiehen kylää sanotaan myös olevan sellainen katu, ~~mutta~~ tätä en käynyt katsomassa. Nummen ja tämän väli on noin puoli Ruotsin virstaa. Kadut sanottiin tulleen siitä, että jättiläiset olivat toinen toisensa päälle lingoilla kiviä heitelleet.

197. 132

Nukarin rusthollin maalla Klockamäellä on kuusi kivikasa. Näitä olivat paimenpojat kaivaneet, kun almanakasta olivat lukeneet ja kuulleet, että sellaisista on kaluja löydetty. Hakalan Jaari, jonka kanssa näitä ~~to~~ kiviroukkioita olin katsomassa, sanoi niitä sen jälkeen geittäneen. Sieltä he eivät sentään kuulu löytäneen mita kuin luun sirpaleita. Seuraavat kiviroukkiot mittasimme. Kahden männyn juuressa on kivi-kasa, joka on noin 5 kyyn. läpimitaten, ymmyrkäinen, mutta paimenpojat ovat sen rikkoneet.

Toinen kivikasa on niinkään 5 kyyn. ympärimitaten, 5-6 korttelia korkea. Näitä olivat paimenet löytäneet luuta ja luun sirpaleita, jotka Hakalan Jaari oli pannut ja geittänyt kivien alle. Mutta nyt kuuden vuoden päästä olivat luut suureksi osaksi mädänneet.

Kolmas kivikasa, niinkään 5 kyyn. ympärimitaten, josta oli löydetty lampaan, siian y. m. elävien luuta, jotka Hakala oli geittänyt kivien alle korttiin. Erään lystikkäisen pääluun, josta hän arvelsi näädän ytimeksi, oli hän myös löytänyt. Neljäs kivikasa oli 4 kyyn. läpimitaten, 1 kyyn.

128. korkea, laskentunut. Nämät neljä kivikasaa
ovat noin 200 syltä pois toinen toisestaan. Lu-
toja laukkuja löytyy jokaisessa, missä on kai-
vettu noin 4, 5.

Päitsi näitä neljää on samalla kalliolla vie-
lä kaksi kivikasaa, toinen perin eheä, maa-
tunut ja metsä päälle kasvanut, yhtä iso ja
korkea ja toinen, joka on perin hävitetty
kalliota myöten, ettei muuta ole jäljellä, kuin muu-
tampia isoja kiviä.

Munten Hakalan laarilta sain paljon tietää tai-
kauskoiista, joita ei hän ensinkään uskonut. Koko mat-
kalla emme rahvaassa löytäneet ketään, joka ei e-
des vähääkään olisi uskonut unia ja muita taikvoja.
Mutta tämä vanha mies teki sinä poikkeuksena.
Hän sanoi, että uscin oli vanhempiakin ihmisiä
saanut uskostaan eli poistanut heistä turhan luu-
lon.

130.
Sama mies sanoi Vantakorven talon ^{2½} viistää Nukarin kylästä
nähtensä ^{3/4} ~~munia~~ ja ^{erään muun} ~~jonka~~ päältä isävainajansa oli
löytänyt neljäskanttisen sirpin, jota eräs ylimaan
mies oli sanonut vielä käytettävän Kuopion puolel-
la. Sirppiä ei enää ole tallella eikä muistakaan
enää ollut mitään jäljellä, kun Vantakorven isäntä
oli ajanut ^{niistä} ~~siitä~~ pois soran maantielle. Niinikään
sanoi hän erään toisen talon Villenperin luona ^{½ viistää talosta} näh-
neensä erään vanhan kiviroukkion mädäntyneistä ki-
vistä tehdyn, jota en joutunut näkemään.

Kinturin aholla Perttulan kylän maalla liki Run-
sanperin taloa sanottiin olevan joku neljäskant-
tinen kivikasaa, pienistä kivistä tehty, 2 syltä kant-
tinsa, mutta sitä en joutunut katsomaan.

130.

Uudenkylän Kellaripakan maella on kankare, joka on noin 30 syltä pitkä, 15 syltä leveä, 3 kyyn. korkea, ja enimmästä kivistä tehty, mutta keskellä on suurempia-kin noin mielen nostamia, vähäsen metsistynyttä.

Laman kylän Björkkakan maella liki samannimisistä taloa on toinen, joka on noin 10 syltä pitkä ja leveä 2 kyyn. korkea, enimmästen suurista kivistä tehty. Näinät kaksi ~~ov~~^{kivi-}roukista, joitten väli on noin puoli viistä, ovat tavallisen kansan luulow mukaan syntyneet siten, että jättiläiset ovat toinen toistaan heitelleet.

Nytäjän kartanon maalla nummella on kankare, joka on 20-23 syltä pitkä, 5-6 syltä leveä, 3 kyyn. korkea.

Noin 40 syltä tästä on toinen, joka on 10-12 syltä pitkä, 6-7 syltä leveä, 2½ kyyn. korkea.

Hyvinkään Kylänpään maalla, noin ½ viistä Kiljavankiveltä, joka on Hyvinkään Kylänpään ja Nytäjän maiden rajapyykki, on Kiljavannummella useita kivikasojia eli kankareita. Seuraavat kankareet löysimme:

Ensimmäinen on noin 13 kyyn. pitkä, 10 kyyn. leveä, 2½ kyyn. korkea. Toinen on noin 40 syltä pitkä, 20 leveä, korkeimmista graikoista noin 3-4 kyyn. korkea.

Kolmas on hyvin hajanainen. Neljäs on noin 40-45 sylt-
 tä pitkä 7-8 syltää leveä, 3-4 ^{kyyn.} korkea, viides 40-50 syltää
 pitkä, 4-5 syltää leveä, 2-3 kyyn. korkea. Kuudes on
 hajotettu, Seitsemäs on noin 30-40 syltää pitkä, 7-10 syl-
 tää leveä, 2-3 kyyn. korkea. Pääsjärven rannalla. Kah-
 deksas on pieni ^{ja} on kuudennen ja seitsemän välis-
 sä. Mutta nämät ovat mielestäni ^{ehkä} luonnon muo-
 dostamia, kun nimittämät ovat tehdyt hyvin pienis-
 tä kivistä.

Taavainuskon aika. Tältä aikakaudelta säilyy kansan seassa tarinoita jättiläisistä ja jiruisista. Nämä olivat mukana ennen asuneet luolista ja suuren vuorien alla, joita kansa vielä kutsuu jirungesiksi. Kristinuskon levittämisellä luntaan nämät vuoripeikot kadonneen eli poismenneen.

Palojen ja kirkonkylän eli Pukkilan välillä on iso jyrkkä ^{nimeltään Ojakkaan kallio} kallio, "Korkee kallio", jonka alla on 2 syltä pitkä, 1 kymmi. korkea luola. Siinä kalliossa ^{eli jiruis} ovat jättiläiset ennen asuneet. Niistä on hyvin yleensä kansassa säilynyt seuraava tarina: Pirat olivat Helsingin kirkosta varastaneet hopea-pikarin (=kalkki-astian). Sitken aikaan oli Nurmijärvi kuulunut Helsingin pitäjään ja ollut Helsingin pitäjän kappeli. Nurmijärvellä ei vielä ollut kirkkoa. Eräänä jouluaamuna oli Nurmijärven kirkonkylän Reinikkalan trakuuna ratsastanut siinä ohi ja näet kuullut siellä pidettävän meloa ja nähnyt ^{valkean} kirkon palavan. No, Reinikkala meni sinne jouluryyppää pyytämään. Erään toisen tarun mukaan oli häntä kasketty: Reinikkala, "si minonkin joulunani katsomaan". Hänelle tuotiin ensin lehmänsorkalla mattoa hän sanoi: "Eikös helvetissä ^{ole} parempaa astiaa antaa?" Tuotiin häneltä ^{ole} sitten leskensä sarvella ja tuohi-käivärällä, mutta ei hän niistäkään luolinnut sanoi vaan: "Eikös helvetissä parempaa astiaa ole?" No viimein tuotiin hänelle hopea-pikarilla, mutta kun hän tämän sai, heitti hän kohta pikarin sisällön vasemman olkan sa yltä ja rupesi aja-

maan aika vauhtia Helsingin ^{jätäjän} kirkolle. Mutta juoma julkarissa oli niin vahvaa, että kun ~~se~~ tippa putosi hevosen lantasilta, siitä loh-
ta ~~lohti~~ nahka ja liha pois lunta myötä. Pirut olivat viimein hänen
kuitenkin kiinni saamaisillaan, mutta ääni ilmassa sanoi: "Reino, Reino!"
riistiin viilletyn (s.o. pellon) päälle, että hevoset saa levähtää. Hän oli
sitten ajanut Pälöjen kylään eräaseen peltoon, jota vielä sanotaan
"Kistinkoppeliksi" ja on ~~se~~ Heikkiläin talon pihana ja pienehkö pel-
tona puutarhan takana. Sen pellon läpi on ~~ennen~~ talvitie mennyt
Helsingin jätäjän kirkolle. Siihen pirut olivat jääneet, kuin varik-
set aidan seipäisiin. Mäkeä yläpuolella peltoa sanotaan Kistinmäkeksi.
Mutta eivät pirut sentään Reinikkalaa vielä ^{perin} oikein jättäneet.
Kun ei heillä ollut muuta voimaa, rupesivat he kuummuudella su-
lattamaan ^{julkariin} ~~kallioja~~, niin että ^{penkalan} ~~somen~~ paikalle tuli lovi. Mutta
Reinikkala ajoi yht soittoa aino Helsingin kirkolle ja kirkon
ovesta sisään. Hevosen kaatui saarnaustulhin alle, mutta hän vei pi-
karin alttarille ja jisti papin kouraan. Vasta, kun pappi siunasi,
lakkasi kalkki sulaamaasta ja jirujen voima loppui.
Kun Nurmijärvellä kirkkoa ruvettiin rakentamaan, olivat pirut läh-
teneet ja sanoneet: "Ei enää saa oltua, kun Nurmijärven iso son-
ni rupee mylväämään." Hyvästi-jätöksi heitti hän vielä kiven yli
järven, mutta kivi ei sattunut, vaan meni sivuitse eli hiukan
ohitse. Kivi on vielä liki kirkkoa, 2 viirtoa pois Ajakkalan kal-
liosta.

lamallinen vaikka jätäjän isompi luola on Valkjärven järven ran-
nalla. Siinä on suuri ja syvä luola, jota sanotaan ~~se~~ Pirun kellariksi.
Hajonnan kallion sisässä on ^{se} noin 4 syltä korkea ja sen pituutta
näämme ainoastaan noin 5-6 syltä. Emme siinä päässelt kauvaksi
kun oli niin syvälti vettä, että kun koetimme jätäjällä seipäillä ja
^{jostajaa} ~~seipäillä~~, emme jätä ~~seipäillä~~. Siinä on jyrkät seinät kahden puolen, mui-
ten hyvin jylhä ja pitkä maan alainen käytävä, ^{joten ei} ~~että~~ ole ihme että
kansa sitä "Pirun kellariksi" kutsuu. Juuri sisään tullessa on oikealla
puolella noin 2 syltä pitkä käytävä. Vasemmalla puolella on itse
luola, josta vielä kääntyy sisempänä luolassa ^{toinen} käytävä vasem-
malle, ja pääkäytävä oikealle suoraan. Päivä siellä paistoi järkeä lau-
kasta. Kellarissa sanottiin ihmiset ennen olleen sodan paossa ja sentähden
oli sieltä mukia löytynyt leipä-vartaan pätkiä.
Kys. Korkealla Nijänkalliolla Perttulan kylän Perttulan talon maalla
on noin 5 syltä pitkä, 2-3 syltä korkea ^{kakimyskappale} käytävä, jota sanotaan "Pirun kella-
riksi". Laukkuja ~~se~~ on katossa joista päivä paistaa. Ei mitään merkeille
syyttä siinä huomannut.
Hyypiä-mäellä Nummenpään metsässä sanottiin olevan jonkun sellaisen
syvennyksen kallion ^{jossa on pirun pesä} päällä, ^{mutta sitä en} käynyt katsomassa.
Hyvinkään Hittälän ja Uuden kartanon maalla sanottiin olevan luola, josta
eräs mies kertoi, että eräs vanha mies oli nähnyt nuta että kallion sisässä
piti olla aarteita: kullaa ja hopeata. Hän oli ollut siinä hyvin vakautettu.
Menimme tuosta katsomaan. Sen nimi oli Puhua-kallio, 3 viirtoa Hyvinkään
kylästä, 2 kynn. korkeaa mutta sitten aina tulee matalammaksi niin että ryö-
mien löytyy mennä. Luitimme täällä olevan jätäläin aarrella, mutta emme sieltä
löytäneet muuta kuin metäänä pesä. Kallio siellä kumakseeni parempaa aarrella.

135.
Niinkuin muissakin pitäjissä kerrottiin täs-
säkin, mihin ennen vanhaan kirkonkelloja
ja rahoja oli pantu talteen. Enimmät
niistä on pantu niin kovalla uhrilla, ettei
ole voitu saada ylös.

Niin kerrottiin, että Nurmijärven järveen
on kirkonkellot pantu sodan pakoon. Her-
ran oli koetettu niitä ottaa ylös, mutta eräs
paha ihminen oli tullut samassa. Silloin
olivat kellot menneet takaisin, eikä sen pe-
rasta ole heitä nähty. Ne on pantu talteen niin
kovalla uhrilla.

Puippoon Nummi-Mattilan niitussa Likapor-
taan pyörteessä on ^{pantu} viinapannu rahaa täyteen
pantu talteen. Eräänä juhannusyönä on
se nähty palavan. Herran sitäkin oli koetettu
ottaa ylös. Panttiin härkäpari vetämään. Tässä
samassa oli eräs muija huutanut: "Nyt tulee
jo". Mutta silloin pannu meni ja "lappoi vie-
lä härät muassaan. Sen jälkeen ei ole enää
nähty sitä.

Raalan myllärin pellossa vanhan Lohenojan
talon kohdalla oli herran eräs reiki kyntä-
nyt, kun tuli viinapannu sahran kynteen. Mutta

136.
kun renki keirosi, meni viinapannu jälleen
maan sisään.

Nukarin koskessa ylipuolella myllyä sanotaan miin-
ikään olevan kattilan rahaa täynnä.

137.
Uudemmalta ajalta muistaa kansa joitaku-
ta tavallisia sodan aikuista juttuja.

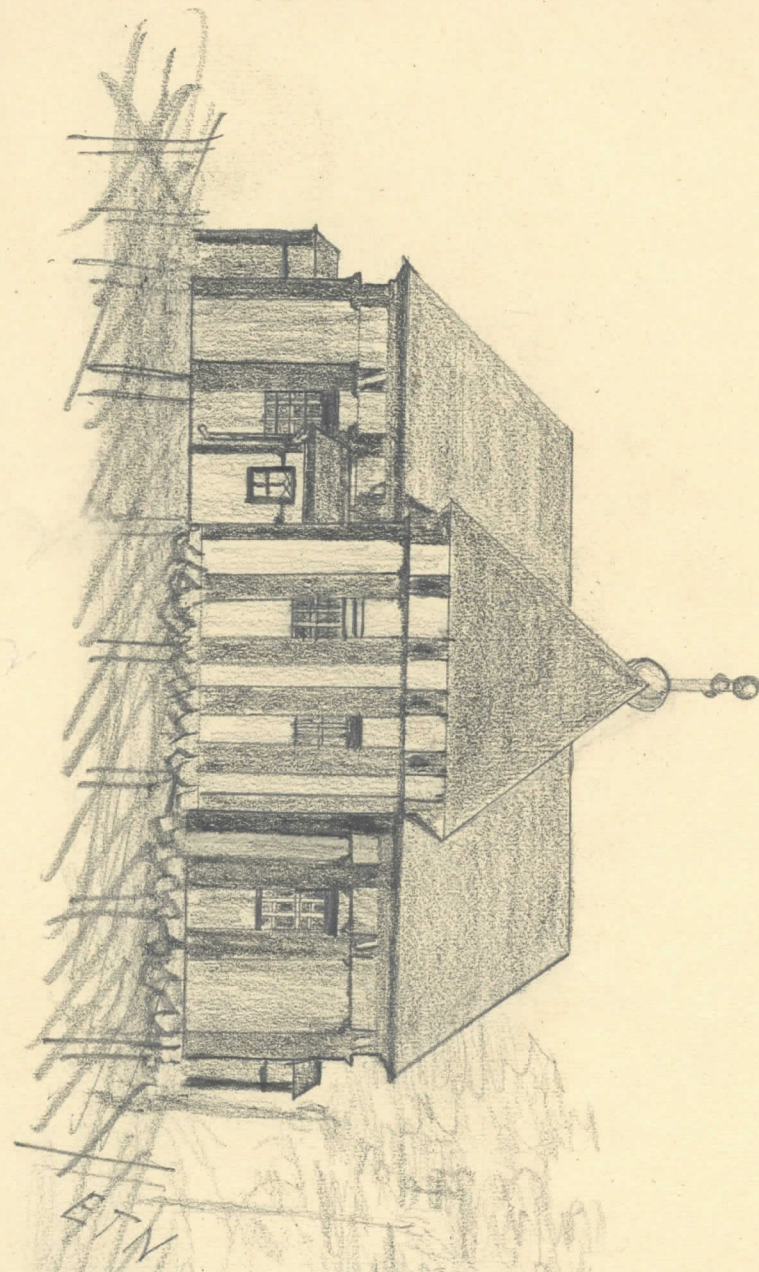
Ton Vihan aikana olivat ryssät olleet julmia,
pistivät lapset seipään kärkeen, vaimoilta leik-
kasivat rinnat pois ja polttoivat huoneita.

Kerrottiin venäläisten ja ruotsalaisten siihen ai-
kaan tapelleen kahden puolen Vantaanjokea Nuka-
rin kylän kohdalla. Toinen, joka edellä meni, hävit-
ti sillan toiselta, joka perässä tuli. Varmaan sa-
malla kertaa ryssät myös polttivat Nukarin sahan.
1808 vuoden sodassa meni ryssä lävitse Nurmijär-
ven Nääsin kartanoon. Nääsin herra tahtoi vas-
tustaa eikä tahtonut antaa heille ruokaa, nälkäi-
siä kun olivat. Mutta hänen olisi käynyt pahoin,
jollei Nurmijärven kirkkoherra olisi häntä vaa-
roittanut, jonka tähden hän antoi ryssille ruo-
kaa. Nälkäisinä kun tulivat ei heillä ollut pal-
jo voimaa. Yksi suomalainen voi antaa selkää
kymmenelle ryssälle. Nurmijärveltä olivat ryssät
menneet Porvooseen.

Eräs mies kertoi, että kirkon parannuksessa jäi
^{apostolin} kirkon seinässä
 paljon ^{kuvia} maalin alle. Oliko asian laita niin
 vai ei en voi sanoa.

Vastamainittu mies ^{sonni} kertoi myös muutama vuosi
 sitten tavanneensa kaksi miestä, jotka olivat osta-
 neet vanhoja rahoja, joita he lupasivat viedä Ruot-
 siin. Heillä oli ollut suuria "kuparploutuja."

Marjaniemi kirkko

pa-
 not-
 oku

lög-
 Fla-
 ka
 n so.

Ylli-
 ä ou

joka
 83.

kuin
 B. Ny
 i ker.

e, että
 Kirk
 tona.
 vica.

Vankoja hautauspaikkoja kuulin pitäjässä olevan parissa paikassa. Kirkonkylän luontamalla sanottiin olevan Yrjön hauto, johon on haudattu joku ruussa, lappalainen eli joku muu.

Nukarin ruuthollin jyvää-aitaus takaalta on löydetty ^{ihmisen pääkalloja} luita, ja tervattuja kirstuja ja itsellinen Hakala oli siitä löytänyt erään lastaltan, jonka hän oli hukannut. Piiken sanotaan haudatun sodan ja ruton aikana.

Näinikään sanottiin Nukarin Toisillan ja Yli-syvänojan välillä olevan hauto, jonka päällä on hietanen paikka, johon ei kasva ruohoa.

Tältä ajalta on myös Nurmijärven kirkko, joka on rakennettu 1793 ja korjattu vv. 1880 ja 1883. Vanhemmasta kirkosta ei kansa muista muuta kuin että se oli seisonut nykyisen paikalla. Pastori B. Nyberg sanoi kirkon arkistossa löytyvän pitäjän kertomuksen, mutta hänelläkin oli silloin niin kire, ettei joutanut hakea, kun juuri oli poismenossa. Kirkon eumme joutuneet kun suntia ei ollut kotona. Kirkonkirjat ovat v. lta 1685. (Katso viime sivet).

141.
Hyvinkään Kylänpään ja Kytäjärven rajalla on Kiljan
van kivi, johon tulee neljä rajaa yhteen. Tämän
kiven kyljessä seiso: $\frac{1}{9}$ 1780. HO 56 (7). Kivi on saa-
nut sitä nimensä, että siinä haltia ennen huuti:
"Väärä raja".
"Kirkonkylän"
Kurnijärven ja Raalan rajalla sanotaan vielä
niinikään olevan rajahaltia, joka huutaa. Tänä olivat
Kurnijärven miehet panneet multa kenkiinsä ja
vannoneet sanoen: "Kyll' on hyvä seisoa oman
maan päällä."

Tässä on minun myös kiitollisuudella mainitta-
va Korvinkylän Ali-Korvin ruothollin isäntä.
Oli eräs sunnuntai-päivä, jolloin tulimme Perttulan
Nummelasta, jonka isäntä myös oli hyvin vieraan-
varainen ja näytteli meille talonsa lähellä ole-
valla kalliolla olevaa selvää hevosien jälkeä,
erästä syvennystä kalliolla, ja tuli meitä seura-
maan Korville. Tavalliset puhutut meidän
kyselyämme häneltä, tiesikö hän mitään vanhan ajan
jätteistä maallansa. Hän jo vanhan johtajan
mies sanoi, ettei hän mitään sellaisia sielläpäin
tiedä eikä Nummenpään kylässäkään luultut sel-
laisia olevan. Lupasi kuitenkin tulla meitä kyytiin
Ruusanperin taloon, joka on Nummenpään

142.
ja Perttulan kylien rajalla, ehkä tämän talon
isäntä jotakin tietäisi. Kahvit siinä sille juotua-
me lähdimme hevosella Ruusanperiin, joka on
noin 8 virstaa Korvista. Hänellä olikin hyvä he-
vonen, jotta jouduimme pian. Mutta koko tien mei-
lä oli pakinoimista puhelias mies kun oli. Ru-
sanperissä viivyiimme noin $\frac{1}{2}$ tunnin aikaa, sen
metsässä katromassa muutamia vanhan ajan jät-
teitä. Hän odotti meitä vielä ja toi meidät siel-
tä Perttulan Pitkälään noin 5 virstaa Ruusan-
peristä. Vielä erottamamme varoitti hän meitä
ystävällisesti, ettemme uskoisia kaikenlaisia
ihmisiä emmekä pilan päiten kävelisi met-
sässä. Vieraanvaraisempaa ja ystävällisem-
pää ihmistä emme matkallamme tavanneet.

Löytöjä.

143.

onsitaltan

Nurkariin kylän Ali-Lyvänsajalta sain erään ukkosen naulan, joka oli mennyt puun sisään, kun tuli alas taivaasta. Uudenkylän Metistön torpassa saatiin olevan ukkosen naulan arvoksesi rikotun onsitaltan. Merimme eräänä sateellisenä päivänä sinne, mutta desyimme metsään. Tapasimme toisella päivällä isännän Matkan kylässä, mutta kun hän sitä tahtoi maksaa ja kun olimme jo tulleet $1\frac{1}{2}$ ruotsin viis. taa pois torpasta emme sitä enää menneet ottamaan. ~~Sen sijaan, että jos hän tahtoi sen vielä Helsinkiin viin hän sanoi.~~ Hän sanoi että sitä ennen olisi saanut $1\frac{1}{2}$ m. mutta ei sitä ollut antanut. Sanoi isä-vainansa sen löytäneen, kun ukkonen iski puuta.

Hyvinkään Kylänpään (eli Mäkilän) talossa säilytettiin Kytäjän Retkijän kylän Anttilan maalta mutta perunakuoraa kaivossa 5 kyyn. maan sisältä löydettyä vasarakivosta emännän isä oli pitänyt siemenvakan pohjassa kylässä saadaksensa mukea "terästä" viljaa. Lapset olivat to vähän rikkoneet ja oli sitä muuten rapsutella kipunn... Eräältä herralta olisi hän ennen saanut 5 mukea siitä, mutta hän ei sitä löytänyt. Mutta kun sain, etten siitä niin paljon kaltanut antaa, antoi hän sen viimein 2 m. kaen. (N° 38/44). Pari vuotta sitten oli Aleksis Heven veli räätäli Kenvall kuonnut siiviasesta Helsinkiin Nurmijoen kirkosta. Eräs mies, ^{Nurkariin kylästä} sanoi antaneensa hänelle rään taltan.

541
Yksellinen Rothilta sain rikki~~näiden~~ onsitattan, jonka
hän oli löytänyt pellolta kyntäessä ja jota oli käytet-
ty Eli Lallan talon tytön otsasta leinikoppaa paine-
maan; mutta ei kuulu ~~aalt~~ auttaneen. (N: 37).

Färtingin luettelon mukaan säilytetään M. M. Y. n.
Museossa seuraavat muinaiskalut.

Reikätahtta, löydetty Raalan maalta, lahjoittanut
maist. M. Galenius n: 1570.

N: 1847. Tasatahtta löydetty liiki Nukarin kylää,
lahjoittanut maist. Galenius.

Mäntsälän pitäjä.

Mäntsälän pitäjän rajaseurakunnat ovat pohjassa ja lännessä Hämeen lääni, etelässä Tuusulan, Iipoon ja Porvoon pitäjät sekä idässä Porvoon pitäjä ja Hämeen lääni. Maa on enimmäiten epätasaista. Isoin joki on Mäntsälänjoki, joka juoksee Huntjärvestä ja johon juoksee Joutsjoki Joutsjärvestä ja Hirvijoki Sälinkään Kilpijärvestä ja Kotojärvestä. Keravanjärvestä juoksee Ohkolanjoki Keravanjokeen, Isojärvestä ja Kaaksjärvestä Puharonkimaanjoki sekä Lahajärvestä Savijoki Porvoonjokeen. Järviä on vielä paitsi jo mainittuita Sulkavanjärvi, Kaukunanjärvi ja Suojärvi.

Mäntsälä tuli Porvoon kappeliksi 1585, ja kirkkoherrakunnaksi 1616.

Asutustarinoita.

Hautejärvi sai siitä nimensä, että eräs mies kuoli järveen.

Kaukalammille tuli ensimmäinen asukas Lammille ^{pitäjästä} ja asettui kylän lähteelle. Kun eräs herra kysyi, mistä hän oli kotoisin vastasi hän: "Kaukaalt' Lammilt'". Miehen nimi oli Mikko ja ensimmäinen talo sai hänestä nimen Mikkola ja kylää nimitettiin miehen vastauksen johdosta Kaukalammiksi. Toisen tarun mukaan taas sai kylä siitä nimensä että ensimmäiset asukkaat söivät kaukalolla ^(ruuhella?) ja kylän ensimmäinen nimi siis oikeastaan olisi ollut Kaukalolampi.

Itse pitäjän nimi sanottiin tulleen siitä, että oli suuri sota, jolloin nuijilla mänttäsivät. Mäntsälän mies sanoi, kun toiset rütelivät: "Mänttä päälle vaan". Tus taru viivahtaa vähän nuijasodan aikuiselta. Toinen taru, joka on varmempi, sanos Mäntsälän saaneen nimensä siitä, kun on mäntyistä maata, mihin kylä perustettiin. Pitäjän ensimmäinen nimi oli ollut Mäntylä eli Mäntyharju. Nykyinen nimi tuli eräästä mäestä Mäntyselästä, joka sitte lyhennettiin Mänttäläksi.

166
147
✓ Härmän-Onkimaalle tuli eräs Herman-niminen mies, joka itseänsä Onkimisella elätti ja asui Typpölän talossa.

Hirvihaara sai siitä nimensä, että siellä ennen vanhaan oli asunut hirviä, joitten polut jokien välissä meni toinen Nummisiin toinen Ohkolaan.

Alussa oli siinä kaksi taloa Martis ja Tuppu-

✓ ri. Asukkaat olivat kaksi ruotsalaista teroan-
polttajaa. Toisen nimi oli Martti, siitä sai Mar-
tiksen talo nimensä. Toinen mies tuli ja rakensi
sen sivuun talonsa. Martis sanoi: Mitäs
niin liki tupppaat. Siitä sai Tuppurin nimen-
sä.

Ohkolan kyläni nimestä ehkä on vielä sa-
nanparasi: "Oh, oh sano Ohkolan mies, kun
Haaran miehen hevosta nylki." Siis asui siinä en-
nen vanhaan joku hevosen nylkijä, joka taisi
elää köyhyydessä.

Loukkion nimi on ennen ollut Luokio ja on
tullut suuresta suosta, jota nyt sanotaan Tsok-
si suoksi. Eräs mies Taatin talossa sanoi isänsä
isoisän tulleen Härkölästä ja "haukkineen" läpi

✓ Soukkion menemään Hirvikaaraan Finnilän taloa pitämään, mutta Soukkion Ollilan isäntä oli häntä pyytännyt jäämään Soukkioon asumaan. Ainoastaan Ollilan tontilla oli asukas. Tontit olivat nimitettyt, mutta isoissa ei ollut mitään puhunut ~~muista~~ asukkaista, olivatko ne kuolleet mihinkään ruttoon, arveli mies.

Maitosten kylä oli ennen kuulunut Olkisiin. Kümmeä nimitun kylän asukkaat pitivät Maitosisa karjaansa ja paimenet olivat varastaneet ja juoneet karjan maitoa, josta syystä Maitosten kylä sai nimensä.

Nikinojalle ^{tuli} Kärkölän Uudesta kylästä eräs mies hevosen selässä ja puoli tynnyriä ohria muassa, jolla hän kylän osti. Hänellä oli yhdeksän poikaa, josta tuli yhdeksän taloa. Ensiasukkaaksi sanotaan taas toisen tarun mukaan Pensas-Saaria, jolla oli 24 poikaa, joista hän yhden tappoi.

✓ Soukkion Kotojärvenessä on eräs Koljonsaari, jossa on asunut joku vahva Kolhianteri" niminen mies satoja vuosia sitten". Saarella kasvaa monenlaisia lehtipuita, mutta ei yhtään havupuita. Saari on hyvin ymmyskäinen ja tasanen.

Pakannuden aika.

Saaren kylän kartanon maalla Piemon mäellä on noin 90-100 kyyn. pitkä ja 65-70 kyyn. leveä "hien kiivas". Kivet ovat hyvin yhdenlaisia, isommat miehen nostamia, vähemmät ihmisen päään suuruisia. Kiivas on kolmesoppeinen, yksi soppi pienempi toiset vähän suurempia. Kiivas on kallion päällä, joka muuten on kivitttä. Talon isäntä E. Serenius Sihvola, joka tätä kiivasta oli näyttämässä, sanoi saman kylän Tiljamaa nimisellä takamaalla olevan vanha lappalaissraunio, joka on noin 4-5 kyyn. kanttiinsa, $3\frac{1}{2}$ virstaa pois kylästä. Noin kolmekymmentä vuotta sitte oli se ollut cheä ja umpinainen kuin uuni. Hän sanoi maisteri D. Lassilan kanssa sitä tarkastaneen muutama vuosi sitte. Pohjasta oli löytynyt hiiliä ja luita, jotka hän luuli elävien sinne kantamiksi. Raunio on suon vieressä olevalla kalliolla, 4 kyyn. ylempänä suon pintaa. Suo lullaan olleen ennen järvi, josta lappalaiset ovat kalastaneet. Itse en joutunut sitä näkemään, kun oli pateinen aika enkä saanut opasta

158.
Kankalammin Leppälän maalla kolme virstaa
pois maantieltä sanottiin niinikään olevan
pieni kiuvas, jota en nähnyt. Perästäpäin
"kuulin myös että kirkonkylän Järvelän maal-
la liki Kotojärveä on pieni kiuvas.
Tällaisia kiviroukkioita kutsutaan ^{Näntsähässä} yleisem-
min luodoiksi." Haaran kylän metsässä on
monia tällaista luotoa. Mainitussa kylässä
oli hyväntahtoinen isäntä Adolf Tuppur, jota
kiitollisuudella mainitsen. Sillä hän palkka-
si vapaaehtoisesti meille oppaaksi erään puu-
sepän Joh. Vileniuksen. Vastamainittu mies tie-
sikin hyvin kylän metsät läpi. Seuraavat
luodot löysimme:

Telakopin luoto Hirvihaaran Finnilän Suur-
ten mäen metsässä on noin 200 syltä pitkä,
40-50 syltä leveä, 10 jalan paikoilla korkea
pari virstaa pois maantieltä.

Noin 300. syltä pohjoseen päin on saman
talon metsässä Aijanalhon luoto, joka on
noin 40-50 syltä pitkä, 10 syltä leveä, 6-7
jalkaa korkea.

Jatilan metsässä on Kerlammin luoto liki
Kerlampää. Niitä on oikeastaan neljä luotoa,
joista suurimmat ovat toinen 50 syltä pit-

kä, toinen 30, molemmat 20 syltä leveät, korkeim-
malta paikalta 3-4 syltä korkeat. Toista luotoa
kutsutaan jättiläisten kirkon paikaksi.

Herlamin kalliolla, sanoo kansa, on sel-
lainen kivi, ja kun Jättilän talon kukko lau-
laa niin se liikuttaa itseään. Tuntematon kun
tämän kuulee, luulisi kiven liikahtavan
vaan se onkin vaan kukko joka laulaessa lii-
kahtaa.

Tuppurin ja Mäkilän metsissä sanoi op-
pamme olevan kaksi pientä luotoa, niin
myös Yli-Mäkilän Härkäsuolla, 4 virstaa
kylästä sekä viime mainitun talon taka-
metsässä kaksi pienempää luotoa, mutta
niitä emme olleet katsomassa.

Liki Hirvi-haaran Jättilä on vanha
kiuvas kallion päällä, mutta emme sitä
kään joutuneet katsomaan, kun perästä
vasta kuulimme.

Kummisten Alkartanon metsässä on Jä-
tyrin Panni, josta kerrotaan seuraava tati-
na: Jättiläismuijalla oli siinä linna. Mutta
tapahtui se onnettomuus, että jättiläismuijan
poika kuoli kalansuotaan, josta muija

suuttui niin, että hävitti linnansa. Sivuissa on
 suo, joka ennen on ollut Kalanen järvi, mutta
 muina sanoi, että sen piti maaksi muuttumaa,
 heitti kiven keskelle järveä ja siitä järvi kui-
 vasi. Nimen se on varmaan saanut siitä et-
 tä, kun jalalla lyö, niin kivet kumisevat,
 kuin viinapannun pohja. Siitä sanottiin mes-
 sinkisen (kultasen?) korenon löytyneen. Rau-
 nio on 30-35 syltä pitkä, 15-20 syltä leveä,
 3 kyyn. korkea. Pohjoispuolella on suo, jossa
 jättiläismuujan iso heittäjä kivi on, mutta
 oppaani sitä ei tietänyt, jonka kahden em-
 me sitä löytäneet. Rauti on noin 3 virstaa Nuu-
 misten Mikartanosta.

Samallinen kivironkkio, nimeltä "Rautun
 mäki" on liki Keravan-järveä Ohkolan met-
 sässä. Se on 15-20 syltä pitkä, 15-16 syltä le-
 veä 3-4 syltä korkea. Rautio on kahden puo-
 len harjannetta. Isommat kivet ovat mielen-
 nostamia vähemmät nyrkein kokoisia. Kivien
 välissä on syviä rakoja, joihin lasten on ta-
 pa laskaa pieniä heittokiviä, sillä räst ovat
 niin syviä, että kestää kauvan aikaa ennen-
 kuin kivi ehtii pohjaan ja mennessään pitää
 kolinaa, kun alemmaksi pääsee.

153

Nikinojan Pöytäalan maalla on Aittakallio, jossa on suuri halkema, joka menee syvästi kalliion sisään. Sanotaan sen olevan niin syvä, että kun tullaan syvenpään niin vakkeas sammutti, eikä kukaan ole päässyt sen pohjalle. Tämä on tavallinen luonnomuodostama mutta seudun asukkaat pitävät sitä hyvin erinomaisena.

Paavinuskon aika. Täältä ajalta ehkä on Hirvihaaran ja Loukkion kylässä vanhoja tervahantoja. Sellainen tervahanta on Mustionjoen rannalla vastapäätä Loukkion Tuomala. Se on hevosenkengän muotoinen noin 3 kyyn. korkea, 2-3 syltä leveä keskeltä noin 3 syltä pitkä, 2 syltä leveä syvennys. Sivut puit ovat sen päälle kasvaneet. Pitkin tervahaudan ympäristöä on kiviä ladottu ympärystän korkeudelta. Ympäristön sisään ovat metsäsiat tehneet pesiään. Vähän matkaa pois tästä on toinen samallinen, josta on muttaa ajettu pellolle.

Näinikään on mainittu kylän Hauta-Pietilän maalla kolme tervahantaa, joista yksi on rikottu maata myöten. Samoin on yksi tervahanta Lukulan

Uudessa pellossa.

154.

Tervanpoltolla moni asukas rikastui niin, että kuoltuaan hantasi rahansa maahan. Tällaisia aarnihautoja kuulinne olevan muutamissa paikoissa. Eräs mies kertoi äitinsä kerran nähneen aarnihaudan palavan Haaran Sukulan Nooran koskessa. Hän sanoi myös unessa nähneensä ison miehen harmaa takki yllä, joka oli neuvonut häntä tekemään niin ja niin, viedä uhrin, ottaa kounkun ja vetää sen maalle. Mitä hänen ensin oli tehtävä, en saanut tietää, vaikka kuinka kysyin.

Mutta mies sanoi, ettei ollut tehnyt niinkuin oli käsketty, mutta arveli, että kerran vielä pitäisi tehdä, vaikka epäili, onnistuiko hänen enää saada, kun niin kauvan oli viivytellyt. Kun "kakstoistikymmenes" miespolvi tulee Sukulan taloon, silloin viinapannu rahaa täynnä tulee rantaan. Mutta niin monta miespolvea ei vielä ole ollut.

Liki Kerlammien luotoa on Kattilan lähde" johon lehmä oli kerran pudonnut. Kun lehmää ylös nostettiin, oli lehmän jalkaan tarttunut kattilan korva. Mutta samassa eräs mies kirosi: "Mikäs persana siinä painaa?" Silloin meni

Kattila pohjaan että solisi, eikä sen kerran perästä ole sitä nähty.

Tältä ajalta ehkä on myös tarina, joka kertoo kirkon rakentamisesta. Ensimmäistä kirkkoa aiottiin rakentaa Hietaisten mäelle Mäntsälän kirkonkylässä, mutta ei onnistunut. Sitte koetettiin Lääksjärven Mäntymäelle, mutta ei sinäkään paremmin käynyt. Aina mitä päivällä rakennettiin yöllä hajosi. Mutta lintu lauloi metsässä: Tilt, talt tamme Mäntsälän mäkeen, Viipurin linna ja Heissanummeen kirkko. Panttiin sitte kaksi oppimatonhäärkää varjo silmien edessä hirren eteen ja annettiin heidän mennä, mihin tahtoivat. Hämöt seisahduivat näristöön liki kanttori Silfveninuksen kulmaa olevaan pelttoon nykyisen kirkon paikalle, johon sitte kirkko rakennettiin ja jossa pysyikin. Eräs toinen tarna kertoo että ensimmäistä kirkkoa koetettiin rakentaa Lääksjärven Meistymäelle, mutta kun ei onnistunut siihen, laakettiin härkä hirsin perässä Salin-

kään Lukon mäeltä ja seisahdusi nykyisen kirkon paikalle.

Uudempi aika. Pato ja mainittuja hiiden kinkaita on vielä Kankalammin metsässä toisellaisia kinkaita, jotka ovat uudemmalla ajalla tehtyjä. Näin on Kankalammin Jussilan metsässä uunin kiuvas, joka on noin 1 kyyn. korkea, 3 kyyn. leveä harmaasta kivistä tehty, noin 2-3 venäjän virstaa raantielta. Tämä luullaan olevan rakennettu sodan aikana, ja vanhemmat ihmiset vielä muistavat, että noin 70 vuotta sitten oli ollut seinä ikkunoihin saakka.

Muita näistä muista sanotaan myös erään vahvan miehen, Karhun Matin tekemiksi. Hän oli ollut vahva ja kylmää kestävä, että hän aina kävi jaljain jaloin kesät talvet. Talvella kun oli kylmä rupesi hän itselleen vasta silloin kunnia laittamaan, missä jalkojaan lämmitteli, kun kylmä tuli. Hän oli asunut Kankalammin, jossa hän teki itselleen ison huoneen Pakkasiin, ja eli noin 50 vuotta sitten.

Lääksjärvellä sanotaan ennen oleen toinenkin vahva Hjort-niminen mies. Hän oli muuten ollut

hyväluontoinen mies, joka suutuksissaan ei muuta
tehnyt, kun otti toisen miehen lakin ja jätti sen
huoneen nurkan alle. rahaa^{157.}

Hautjärven Tülimäellä on Ullin knoppa, jos-
sa Ulli-niminen mies Savijolta kotoisin miesmur-
han tähden seitsemän vuotta oli asunut.

Vanhoja hautauspaikkoja kunin olevan muu-
tamassa paikassa. Pääksjärven maalla erääl-
lä pellon töyryllä on haudattu 18 koleratau-
tiin kuollutta henkeä. Siinä on vielä kivi päällä.
Kirkonkylän metsässä sanotaan myös hauda-
tun 1 henkeä, mihin ei kertoja tietänyt sanoa.
Ruttovuodella sanotaan Nummisissa kuolleen
kaikki paitsi yksi vaimo. Koska tämä ruttovuos-
i oli, ei kansa tiedä kertoa. Mutta J. E. Ohman
puhun kirjassessa "Historik öfver Staden Borgå" että
1696 Mäntsälässä kuoli noin 300 henkeä. Ja Mah-
dollista on että tämä ruttovuosi tarkoittaa mai-
nittua näkkärvuotta.

Kaukalammin Pictilän maalla Alipellon

ahteella" sanotaan olevan ryssiä haudattu.
 Laarenkylän kartanon pihassa on puuristi,
 jonka alle on haudattu joku vanha virolai-
 nen eli puolalainen sotilas. Ristiä on aina pi-
 detty kunnossa. Kun toinen risti mätänee, pysty-
 tetään toinen.

Isän vihan aikana olivat ryssät vieneet kaikki
 elukat Mäntsälästä, ettei jäänyt kuin yksi elukka
 Ohlolan Anttilan omistoon. Tästä elukasta saatiin
 sitten karjan alkua. Oikia grantiin vakoon sonash-
 si ja tervan pottamisella elettiin. Vihollisen
 muassa oli myös ollut koirankuonolaisia, jot-
 ka söivät ihmisiä. Mutta jos havulla veti pe-
 rässään, ei koirankuonolaiset löytäneet. Saman
 tarinan ^{vaikka väkän toisella puolella} kuin Toroon gitajassa, kunlin täälläkin.
 Eräs vanha puike oli mennyt sillan arkkuun
 puuloon. Koirankuonolaiset kyllä löysivät pai-
 kan, kun puijan jälkiä seurasivat. Mutta
 kun arkun luona jäljet katosivat, sanoivat
 koirankuonolaiset: "Tästä tulhut ja tästä on
 mennyt, tästä on tie Toroon (=Taivaaseen)"
 ja ~~jätti puike pelastui~~ ^{vat puijan rauhassa}.

Loukkiassa on Kaljan talo, jonka Veripellos-
 sa on veristetty (sodittu?), mutta taru ei tie-
 dä tästä tapauksesta sen enempää.

1808 vuoden sodan aikana ei ryssä täällä
 niinkuin muuallakaan mitään rahaa tehnyt,
 ainoastaan ruokaa oli hän muutamista
 paikoista ottanut.

Sääksjärven Metsän Morsioisnityssä on
 "sodan aikana" pidetty häät.

Maitosten Anttilan vanha isäntä, jonka isä oli ollut mainio karhuntappaja ja joka itsekin ^{kerran} on karhun ampuanut, sanoi isänsänsä kerton, että Harvialan herra, Turun maaherra ja viimein senaattori, vapaaherra Knuutti von Troil oli sanonut hänelle: "Älä pelu mitään, mutta kolmen vuoden päästä tulemme Venäjän alamaiseksi", niinkuin tapahtuikin. Sillä kolmen vuoden päästä tuli 1808 vuoden sota. Harvialassa oli kerran ollut suuret kerrat, jossa paljon herroja oli ollut kossa. Mainittu karhuntappaja oli myös joutunut tulemaan sinne. Mies oli vähän peloissaan, kun oli tappanut hirviäkin, joita ei silloinkaan enää ollut luvallista tappaa, mutta Harvialan herra oli häntä taputtanut olkapäälle ja sanonut: Tämä on minun karhun ja hirventappajani, mutta "älä pelkää, ei kukaan saa sinulle tehdä pahaa".

Mäntsälässä on kansan kertomuksen mukaan ollut neljä kirkkoa, kolme muusta ja nykyinen kivestä. Tämä viimeainuttu on rakennettu 1866. Kirkossa ei ole mitään vanhanaikaista. Seuraavat neljä vaakunaa on säilyssä:

Rytimestari Pietari Nasakinin vaakuna v:ltä 1680; herra eversti Buttherusen ja Wittinghofin vaakuna v:ltä 1741; everstiluutnantti Lindhjelmnin vaakuna v:ltä 1805, sekä eräs neljäs, josta en saanut selkoa.

Keskimmäisessä kellossa on seuraava päällekirjoitus: Anno 1648 Jurgen Putenson me fecit. Deo gloria in excelsis." Vähempi kello on niinkään samalta vuosisadalta.

Hautjärven torppari Vilhelm Rantalalta lunastin onsitaltan, joka oli löydetty. Hautjärven maalta. (N° 20).

Työniemi Joh. Maijalalta Taaksjärvellä lunastin erään kivirenkaan (n° 21), jonka hänen enovainajansa kyntäessä oli löytänyt.

Soukkion kylän Klas Melart juholan isännättä sain onsitaltan (n° 60), josta lapset olivat terän vähän rikkoneet. Se oli löydetty saman talon maalta.

Saman kylän Anttilan talon maalta oli Anttilan isäntä syksyllä 1887 pellostä kiven juuresta löytänyt vasaraskirveen, jonka pastori Borg oli viennyt Helsinkiin. Lahja mainitaan M. M. Y:n kirjokokoelmassa 785.

Olkkisten Jaakkolassa oli omiton sialta löydetty palanen vasaraskirvestä, noin neljäs osa vasarapuoletta. Mutta kun isäntä siitä tahtoi pari markkaa, ei sitä ottanut. Mainittu isäntä oli taikamukoisempia ihmisiä, mitä olen nähnyt. Kivikappaleen sanoi hän olevan itse jättiläisten "jäämestarin" tekoa. Samassa talossa oli joku toinenkin kivikalu arvatakseni joku koriste noin 1½ tuumaa pitkä ja tuuma leveä. Siitä hän

tahtoi koko 20 markkaa. Kyseltäviä kuinka hän niin kallis on ja pitääkö hän mitä minään onnetuoina rupeesivat isäntä ja emäntä sanellaan, että he mitä pitävät muistona. Mainitulla miehellä oli monta niin sanoakseni perin lapsellista mielipidettä. Näin arveli hän jättiläispatoja Vapahtajan kalakattiloiksi. Nyt lupasi hän vasta oikein ruveta hakemaan jättiläisten jätteitä, kun vaan kerran pääsee niitten jäljille. Eipä kummakaan, että hän oli niin taikauskoinen, kun talo oli metsään rakennettu kankana kylästä. Toisena päivänä kun olimme Hausjärvellä oli kova myrsky, joka, niinkuin perästäpäin kuulin oli hävittänyt koko Olkisten Jaakkolan talon, niin että metsästä saatiin hakea sänkyvaatteita ja talon huoneet kaikki hajotti. Kyllä hän taisi ajatella meitä velkoiksi taikka noidiksi, jotka olimme myrskyn lähettäneet häntä kostamaan. Mainitun talon omistajalla oli vielä kaksi Husta III^a aikuisia (1776, 1781) hopeariksia, joita ei häenkään antanut kun ne olivat hänen appilaarinsa kihlausrahaa, joilla hän miniaansa kihlasi. Niistä olisi hän euren saanut Oml.kap.pale.

Kaukalammin Joh. Kavenius Pietilän isännältä sain pellon saralta löydetyn tasataltan, josta hän "koetteeksi" oli lyönyt jalan siivusta pois. (n° 22).

Samallinen tasataltta oli myös Lääksjärven Pruussilassa, mutta siitä ei isäntä milään keinoin luopunut.

Mäntsälässä ylipäänsä hyvin vähän vanhoja kaluja säilytetään. Sitä valitti tilanhaltia Åkerman-vainajakin. Hän kertoi, että hänen nuorempana ollessaan, kun hän kansatieteelliselle museolle kokosi vanhoja vaateparsia, ei niitä paljon onia saanut. Tuli aika, jolloin uusia vaateparsia ruvettiin käyttämään ja sit loin oikein hävittämällä hävitettiin, mitä vanhanaikaista oli. Uusia rakennuksia rakennettiin ja vanhat kaluineen päivineen hajoitettiin. Tämä koskee enimmäkseen Mäntsälän kirkonkylää, joka on kuin pieni kaupunki. Mutta kirkonkylästä vaateparret ja tavat levisivät muualle pitäjässä. Mäntsälästähän vaateparret ja mudet muodit leviävät Porvoon pitäjään suornalaisiin ja mitä Porvoon pitäjässä on mutta, on jo Mäntsälässä ehtinyt vanhentua.

Yliopiston Museossa säilytetään F. J. Färberin ja kirjokokoelmien mukaan seuraavat Mantsalesta löydettyt muinaiskalut.

N° 148. Vasarahirves (kienorakeisesta syvennistä, löydetty Andersbergin kartanon maalta, lahjoittanut valtionneuvos N. Nordenskjöld.

N° 240. Tappara Nummisten kylästä viime aikoina käytetty karkun ja sudenjahdissa, lahjoittanut vuorikonduktööri H. J. Holmberg.

N° 241. Vanha naisenpuken: pääkine ja liivi.

N° 571. Paimentorvi tuohesta ja punasta.

Pääksjärven Nikulan goika oli pari vuotta sitten koonnut kiviaseita Turun suomalaiselle lyseolle ja oli erästä Pääksjärven talosta ^{saanut} viennyt erään taltan. Niinikään oli työmies Matti Mild muutamia viikkoja ennen meitä ollut hakemassa muinaiskaluja.

Tuusulan pitäjä.

Tämän Helsingin kihlakunnan ^{pienemmän} pitäjän ^{seurakunnat} rajat ovat lännessä Nurmijärvi, etelässä Helsingin pitäjä, idässä Sipoo, koillisessa Mäntsälä, ja pohjoisessa Haussjärvi. Maa on jotenkin tasaista. Pitäjä sijaitsee kauniin Tuusulan järven rannalla. Tämä peninkulman pituinen järvi on suurin järvi kihlakunnassa. Siihen juoksee läntiseltä puolelta pienemmän kanta Rautajärvi. Itse Tuusulan järvi, jonka vanha nimi sanotaan olleen Kantajärvi, juoksee Tuusulan joesta Vantaan jokeen Helsingin pitäjässä. Muita pitäjän jokia on Keravangoki, joka juoksee ^{Kellonkosken} Keravankylän läpi, sekä pieni osa Palojokea, joka myös on Vantaan joen sivujoki.

Tuusula on lohkaistu Helsingin, Sipoon ja Nurmijärven pitäjistä, tuli Sipoon kappeliksi 1643 ja kirkkoherrakunnaksi 1654.

Asutustarinoita en tästä pitäjästä saanut paljon.
 Muuten ei hedelmät tästä pitäjästä Ylöskervalle oli
 ensiksi muuttanut eräs virolainen, joka teki talonsa
 Tson sillan viereen. Tuomalan kylässä taas kerrottiin
 muuttalaisten olleen ensi-asukkaat samoin kuin Kur-
 mijärven Uudessa kylässäkin kerrottiin. Tuomalan
 kylän vanha nimi sanottiin olleen Tuomisaari taik-
 ka Tuomisalo, ennenkuin väkeä sinne asettui. Kylä-
 sä oli ensin ollut viisi taloa, mutta nyt mitä on seit-
 semäntoista.† Siihen aikaan ei ollut yhtään kylää
 eikä asukasta.

Tuomalan kylän ja Häntsalän pitäjän Ohkolan välillä
 sika-asu eräs asukasjolla oli,
 paitsi jalkamylly Kellokoskella.

Vanhan kylän oli kuningas lahjoittanut eräälle mie-
 helle, joka sodassa oli kuninkaalle antanut hevosensa,
 kun kuninkaalta hevonen ammuttiin. Kuningas oli anta-
 nut hänelle ^{vapaa} ehdon ottaa minkä kartanon ^{suorassa} hän tahtoi.
 Mies oli sanonut: "No jos tuo Vanha kylä annettaisiin.
 Mutta kuka se kuningas oli ja kuka mies ei taru-
 tiedä. Taru annistuttaa muuten paljon Kaarle^{ta} ja
 liiviläistä Henrik Vredää, joka Herkholman Lappe-
 lussa kuninkaansa pelasti, vaikka hän samalla jai-
 kalla itse kuoli.

† Enimmät tiedot antoi 79 vuotias työmies Henrik Pietaripoika
 Tuomalan kylästä, muuttanut "Maki-papaksi".

Yli-Keravan Lundin haassa sanotaan olevan vanha
muin sin, jota en joutunut näkemään. Sillä paikalla
sanotaan ennen olleen Inkiläntala.

Tuusulan kirkonkylän Matkoisnuon rannassa on eräs
kivi, jota sanotaan Laivakiveksi. Siitä sanotaan en-
nen vanhaan löytä vene tullen ylös kaivetuksi.
Veneen kappaleita on niinikään löydetty Koukkuis-
nuolta ja Porttilan suosta.

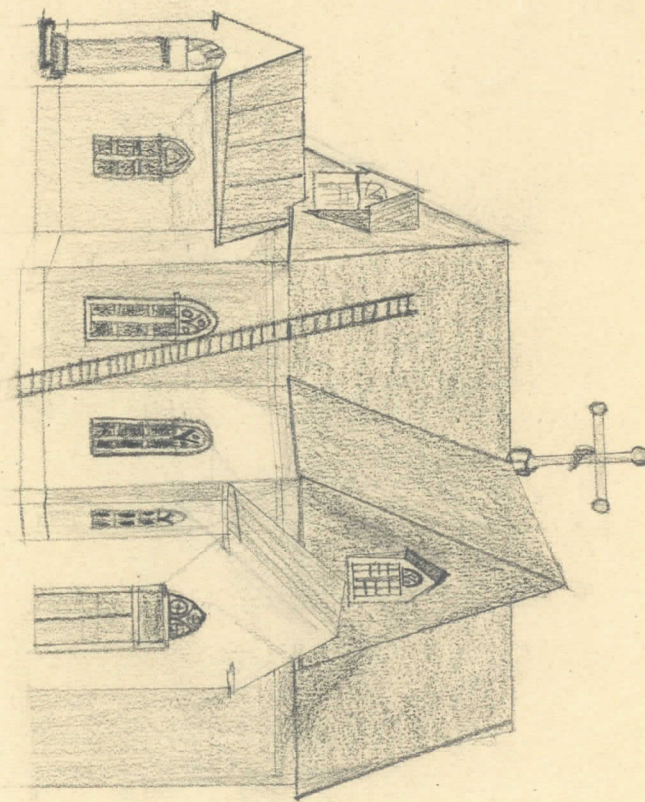
Muuten en Tuusulasta paljon saanut oikeami. Tä-
hän oli syy kansan välinpitämättömyys ja ylpeys. Emme
missään tulleet niin huonosti kohdelluiksi kuin Tuusulas-
sa. Tahdon vaan ottaa juheeksi, että eräänä iltana olim-
me yösijaa hakemassa kolmessa kylässä ja yhdeksässä talos-
sa emmekä itse Urylän keskivarissakaan saaneet yösijaa
vaan saimme ^{kestäkieparin} emännältä seaduilla hankkumasanioilla
lähtee muuatta yösijaa hakemaan, kunnes erään ison ta-
lon aitanparven permannolle pääsimme yöksi. En sano.
Olikan poikkeuksellakin. Löytyi hyviäkin ihmisiä, mut-
ta kaikissa kylissä, jotka ovat Tuusulan järven etelä-

rannalla oli mahdotonta saada yösijaa. Eikä niiltä
saanut mitään tietoja paikkojen entisyydestäkään.
Pakanuden aika. Tältä aikakaudelta on Tuusulassa
hyvin vähän jätteitä. Nummenkylän Kaunisnuon
metsässä saati eräs vaimo olevan kolme jättiläisen
heittämää. Näinikään sanottiin Ali-Keravan ja Ury-
län rajalla liki Helsingin pitäjää yksi ja Urylän
metsässä muitakin jättiläisten jätteitä. Niin kerrottiin
perästäpäin muissa kylissä, mutta paikkakunnalla
ei niistä kukaan mitään tietänyt.

Pövinuskon aika. Ei tältäikään aikakaudelta ole Tuu-
sulassa muuta kuin muutamia tarinoita, joita voi
lukea ehkä keskiaikaisiksi. Samallaisia tarinoita sai
joka pitäjältä. Piijalan kylän Sarvikallion alle
Tuusulaan järveen on kirkonkello upotettu. Kun on
kirkas päivä, sanotaan, että kellonkanta näkyy.
Kerran oli koetettu sitä saada ylös. Mutta eräs muu-
ja huuti: "Jo Tuusulan iso härkä gräasee ylös." Silloin
touvet potti ja kello solisten meni jälleen pohjaan.
Ruskolassa sanotaan ennen olleen niin rikasta väkeä,
että he panivat kuparimiehen hopearahoja täyteen
ja upottivat ^{Tuusulan} järven pohjaan.

Jossakin kylässä oli renki kyntäessä saanut padan
sangan sahran kynsiin; mutta kun hän sitte oli ki-
ronnut, oli kaikki aarteet menneet maan poveen,
ettei muuta jällelle jäänyt, kuin muutama raha.

Stuckey

ETN

hty joessa
t ylös
vetämäs
ta huu-
kukaan

ko, jo-
reisoo
ikais-
ta sei-

shöw-
tioni-
ssa

uonen
van

evers-
ran-

ka
ruoka-

"

1080.

Kellokosken sanotaan saaneen nimensä siitä, että kirkonkellot on koskeen upotettu. Kerran nekin on nähty joessa. Johanniskerjien kartanon luona oli joesta tullut ylös viinapannu täynnä rahoja. Kaksi härkää oli vetämässä. Jo oltiin ylös saamaisillaan, kun kartanosta huudettiin: "Kas nyt tulee ylös." Silloin meni eikä kukaan enää ole sitä nähnyt.

Uudempi aika. Tätä ajalta on Tuusulan kirkko, joka on rakennettu 1732. Kirkon oven päällä seisoo "Bygd 1732, Renoverad 1852." Muuta vanhan aikaisella kirkossa on eräs ^{puinen} ristinaulitun kuva, jossa seisoo "AJS 1693 INRI."

Kirkon arkistossa on muun muassa kreivi Buxhöwdenin omakätisesti allekirjoitettuja proklamationskirjat, annettu Porvoossa 1809 $\frac{16}{28}$ p. helmik., jossa kielletään Venäjän sotaväkeä vastustamasta, suomenkielinen virsi ja evankeliumikirja v:ltta 1668 sekä vanha ruotsalainen kirkkohistoria v:ltta 1708.

Kirkon seinässä on Vanhan kylän omistajan everstiluutnantti Stålkhanan miekka, josta kirkon parantamisessa käski on joitakin mennyt.

Kellokastarissa on vähemmässä kellossa, joka sanotaan olleen everstiluutnantti Stålkhanan ruokakello, seuraava vuosiluku: ~~1660~~ ANNO 1660."

Isossa kellossa seisoo: „Gloria in excelsis Deo in terra pax in hom. bonaevolunt. 1647.” Sen akselissa seisoo „G. O. B. 1818,” joka vuosiluku osoittaa, koska torni on parannettu.

Kastarissa on vielä seuraavat vaakunat:

majori Hendrik Kulmanin vaakuna till Flotta Berg och Mätkiäis v:ltä 1694, luterantti Javastin vaakuna v:ltä 1638 ja kaksi muuta vähemmän yhtäläistä vaakunaa, joista en saanut selkoa.

Kirkkomaassa on Nordensköld-suvun hautaushuone sekä Alexis Kivien hautapatsas mainiompia.

Pappilassa on taulu sisältävä ilolaulun Upsalan kokouksesta kirjoitettu kaksisatavuotisessa juhlassa 1793. Provasti sanoi, että pastori Reinholm, joka Tunsulan kirkossa oli ollut katsomassa, oli sanonut, että muinaismuistoghdistykseen kokouksessa on samallainen taulu, jontakäden hän ei sitä ottanut. Muuta vanhanaikua ei sieltä löytänyt. Nykyisen kirkon sanottiin olevan toinen. Ensimmäinen kirkko oli kaatunut järveen. ^{+ Katosi seur. s. 1810}

Nyt Uudemman ajan sodista kerrottiin, että venäläiset eräissä sodassa päivällä tekivät telttoja jäälle mannormaan quolisella sivulla Viaporin ja yöllä huusivat ja hyökkäsivät linnaan: „hü, haw, hü, haw.” Sillä

kertaa ei venäläinen ollut jäässyt linnaan. Tämä ehkä tapahtui 1788 vuoden sodassa.

1808 vuoden sodasta kerrottiin: Kirkossa oli kuulutettu ettei vihollista pitänyt vastustaman. Laskiais-tiistaina oli tullut ryysä niin paljon, että oli ollut joka tien tien haarassa. Kaksi Ruotsin herras oli mennyt kirkkontornin katsomaan. Mutta kun näkivät vihollisia niin paljon tulevan olivat he sanoneet: „Jaa mitäs mie tehään enää nyt, jonka perästä he olivat peräytyneet Pohjan-maalle jäin. Poroon kantta oli sen jälkeen tullut vihollinen Tunsulaan, hiirenkarvaisilla hevosilla.”

Eräissä talossa oli jäänyt vaatettanut itsensä + Tästä vanhasta kirkosta ja noessa istunut korstenilla kerrottiin: Tämän kirkon tulivat. Emäntä oli kuitenkin hävittivät jättiläiset aina. olisi antanut kasakoille ruo- yöllä. Viimein pantiin löi häntä miekalla, vaan ei härkapari hirsikuorman tehnyt. Voita ja maitoa he eteen ja annettiin sitten härkien mennä. Siihen, rahaarkkansa sikolättiin, johon härät seisahuivat, w nähneet ja kohta vieneet rakennettiin kirkko, joka taas veivät metsätaloon ta- varansa

173.
+1 Tästä vanhasta kirkosta
kerrottiin: Tämän kirkon
hävittivät jättiläiset aina
yöllä. Viimein pantiin
härkäpari hirsikuorman
eteen ja annettiin sitten
härkien mennä. Sihen,
johon härät seisahtuivat,
rakennettiin kirkko, joka

sitte pysyikin.

175

kertaa ei venäläinen ollut päässyt linnaan. Tämä
ehkä tapahtui 1788 vuoden sodassa.

1808 vuoden sodasta kerrottiin: Kirkossa oli kuulun-
tettu, ettei vihollista pitänyt vastustaman. Laskiais-
tiistaina oli tullut ryssiä niin paljon, että oli ollut
joka tien tien haarassa. Kaksi Ruotsin herra oli
mennyt kirkkontorniin katsomaan. Mutta kun näkivät
vihollisia niin paljon tulevan olivat he saronneet:
„Jaa mitäs mie tehriään enää nyt, jonka peräs-
tä he olivat peräytyneet Pohjanmaalle jäin.
Poroon kantta oli sen jälkeen tullut vihollinen
Tunsulaan, hürenkarvaisilla hevosilla.“

Eräessä talossa oli isäntä vaatettanut itsensä
risaisiin vaatteisiin ja noessa istunut korostenilla,
kun kasakat sisään tulivat. Emäntä oli kuitenkin
urhollisempi. Hän ei olisi antanut kasakoille ruu-
kaa. Mutta kasakka löi häntä miekalla, vaan ei
mitään muuta pahaa tehnyt. Voita ja maitoa he
olivat siitä ottaneet.

Eräs toinen mies vei rahaarkkunsaa sikolättiin,
mutta ryssät olivat sen nähneet ja kohta vieneet
miehen rahat. Toiset taas veivät metsätaloon ta-
varansa.

Paijalassa si ryssille käsketty keittää hernesuokaa.

Ison vihan ajoilta ehkä on seuraava juttu.
Ruskelan Borgmanin Kemppi oli ollut hyvin vah-
va mies. Hän oli tehnyt paljon pahaa kasakoil-
le, lyönyt ja tappanut heitä. Mutta jos hän oli
vahva, oli hän pahaakin. Ei hän olisi suonut palveli-
joilleen oikein ruokaakaan. Mies oli hän murissut,
että vaimossaan keitti järkevää hyvää ruokaa. Herran
oli emäntä antanut isännälle ja rengille eri pus-
sit. Rengille oli hän antanut voita ja leipää, mut-
ta isännälle oli hän pannut suolajaskin. Isäntä,
kun metsässä otti suolan esiin ja näki suolaa ja
leipää, sanoi: "Syllä tätäkin syö, kun nälkä on."
Mut j-e vicköön, kas tää se pitää muistaman.
Sen jälkeen oli hän vähän maistanut. Kun illalla
tuli kotia oli emännän meneminen kypälänäkseen.
Kempin kuva oli vielä sitten grantu kirkon sei-
naan, ja se oli ollut niija vasemmalla ^{olkapäällä} ~~olkapäällä~~
naan. Sen sanotaan olleen kuparista(?) ja seisonen
pappien penkin päässä. Mutta kirkon parannuksesta
(1852) oli se viety kellokastariin eli mihinkä se oli joutu-
nut. Tämän jutun kumlin vasta perästä kirkonky-
lästä tulvani, etten kirkossa voinut tiedustella,
missä Kempin kuva oli, oliko se vielä talalla
vai ei.

Löytyjä. Ali-Heravan Nisbakan isännältä sain jonkun kivi-kalun, joka alkuaan oli ollut 5 tuumaa pitkä, mutta oli poikki poikki lyöty, ettei jällellä ollut muuta kuin tuuman verta. Se oli löydetty vanhan asuntophuoneen multaperkistä. Ennen vanhaan oli siinä asunut eräs puoskari-akka, jonka välikappaleeksi sitä arveltiin. Muita kaluja enne saaneet. Eräs työmies Matti Mild, Heinolasta kotoisin, oli keväällä ennen koonnut vanhoja kaluja ja munin muassa kivikalujakin, että Järvenpäässä sanottiin hänen koonneen kaikki vanhat klapatkin." Kuulun hän monestakin kylästä paljo saaneenkin.

Eräällä Nakkelan miehellä oli ollut ^{löydetty} eräs ukkosen naula, ^{jonka hän oli löytänyt ja} jota hän oli kantanut jussissaan ja näytellyt. Hän oli sitä pitänyt hyvin voimallisena. Mutta joku oli sen varastanut häneltä eräällä matkalla.

KARTA
öfver
HELSINGE HÄRAD

